

Szerzők:

Balás Gábor – Kozma Noémi – Nyíri Noémi
Czaller László – Kulcsár Gábor – Luksander Alexandra

Lektorálta:

Darvas Ágnes

A Kistérségi tükör a Magyar Máltai Szeretetszolgálat megbízásából a Gyerekesély Program országos kiterjesztésének szakmai - módszertani megalapozása és a program kísérése a TÁMOP-5.2.1-11/1-2011-0001 projekt keretében készült el.

A Tükör a TÁMOP-5.2.3/12-es kistérségi pályázat szakmai programjának része, azt változtatás nélkül kell a pályázathoz benyújtani, az esetlegesen szükséges kiegészítő információkat külön fejezetben kell feltüntetni.

Kistérségi tükör

Tartalom

1	Vezetői összefoglaló	4
2	A kistérség szerkezete	11
3	A kistérség népességének néhány jellemzője	15
4	Végzettség, képzettség.....	25
5	Foglalkoztatás és jövedelmek.....	27
6	A munkanélküliség és a segélyezési helyzetkép.....	35
7	Szolgáltatások a kistérség településein	39
7.1	Humán szolgáltatások elérhetősége és jellemzői	39
7.2	Egészségügyi ellátás	41
7.3	Védőnői ellátás, családsegítés, gyermekjóléti szolgáltatás.....	44
7.4	Közoktatási intézmények és szolgáltatások	51
7.4.1	Óvodai nevelés	51
7.4.2	Általános iskolai oktatás	55
7.4.3	Pedagógiai szakszolgálat.....	61
7.4.4	Középiskolai oktatás	62
7.5	Egyéb szolgáltatások	64
7.6	A szolgáltatások összekapcsolódása, a jelzőrendszer működése.....	67
8	Lakás, lakhatás, egyéb infrastrukturális adottságok	69
9	Egészségügyi helyzet	72
10	Közbiztonság/kriminalitás	75
11	A gyerekes családok szegénységi kockázata, helyzete.....	78
12	Szegregátumok, cigánysorok, gettósodott települések	84
13	Megnevezett fejlesztési igények	88
14	Helyi jó gyakorlatok.....	91
15	Civil szervezetek	93
16	Jelenlegi forrástérkép.....	94
17	Mellékletek.....	98
17.1	Melléklet: Részletes adatok, táblázatok.....	98
17.2	Hivatalos szegregátumi térképek (forrás: NFÜ)	128
17.3	Fejlesztési térkép.....	129
17.4	Melléklet: A kistérségi tükör készítésének módszertana	132

1 Vezetői összefoglaló¹

A fehérgyarmati kistérség a hivatalos KSH besorolás (2007) alapján az ország 9. leghátrányosabb kistérsége volt, de egy másik becslés – az emberi fejlődési index (HDI) – alapján is a 11. leghátrányosabb kistérsége volt Magyarországnak 2008-ban. Ez a rossz helyezés alapvetően a munkahelyek hiányának és a rossz képzettségi mutatóknak volt köszönhető.

A történelmi Szamosköz népessége az ország legelmaradottabb településein él. Az első világháborút követően – a trianoni határok meghúzásával – elveszítették korábbi természetes megyeközpontjukat, Szatmárnémetit, és csak a járásközpontjuk maradt meg. A második világháború után a térségben lévő tsz-ek, gyáregységek a szakképzett és a szakképzetlen munkaerőt egyaránt alkalmazták, és sokan ingáztak. 1990 után azonban megnövekedett és tartóssá vált a munkanélküliség, így a lakosság jövedelmi és lakhatási viszonyai mára messze elmaradnak az országos átlagtól. Az állam és az önkormányzatok a közmunka változatainak folyamatos szervezésével kísérik meg enyhíteni a térségben a foglalkoztatási gondokat.

A fehérgyarmati kistérség települései a Tisza és a Szamos közötti védett homokhátra települtek. A kistérség településeinek száma 49, amelyből 2012-ben 5 településen a lakosság száma a 200 főt sem érte el, 14 település 200 és 500 fő közötti lelket számlált. 23 faluban a lakosságszám 500 és 1000 fő közötti volt és hét település népessége haladta meg az 1000 főt. A két legnépesebb település a 2563 főt számláló Tunyogmatolcs és a 7979 fős Fehérgyarmat.

A kistérség demográfiai folyamatai egyszerre kedvezőbbek és kedvezőtlenebbek az országosnál. Míg a természetes fogyás a magasabb termékenységnek köszönhetően alacsonyabb az országos átlagnál, addig az elvándorlások tekintetében a kistérségről kijelenthető, hogy gyenge a népességmegtartó képessége. A KSH adatai szerint a kistérségben különösen szembetűnő a térségközpont Fehérgyarmat 13%-os népességcsökkenése az elmúlt évtizedben.

Az 1990 óta eltelt időszakban a települések lakosságszámai is jelentősen módosultak. Bár a települések többsége (36 a 49-ből) veszített népességéből – némelyikük egyenesen a lakosságának negyedét, ötödét veszítette el (Olcsvaapáti, Gyügye, Kisnamény, Nagyhódos, Panyola, Szamossályi, Szamosújlak, Tiszacsécsé és Nemesborzova) –, de voltak olyan települések is, amelyek magas népességnövekedést tudhatnak a hátuk mögött ugyanebben az időszakban (Tiszabecs, Sonkád, Rozsály, Gacsály, Kispalád, Botpalád, Darnó, Magosliget, Uszka). A kistérségben az országos átlag 4-5-szöröse a cigány népesség aránya (30%), a kistérség fiatalodó településein belüli részarányuk különösen magas. A cigányságot jellemző szociális és gazdasági hátrányok halmozódása miatt a gyermekszegénységgel kapcsolatos kockázatok is éppen ezeken a településeken a legjelentősebbek.

¹ A kistérségi tükör elkészítésének részletes módszertanát a 4. mellékletben mutatjuk be. Ezúton is szeretnénk köszönetet mondani a kistérség polgármestereinek, jegyzőinek, közoktatási és szociális szakembereinek a munkához szükséges adatlapok kitöltéséért és az adatok rendelkezésünkre bocsátásáért, valamint azokért az interjúkért, amelyekkel segítettek megérteni az adatok mögött meghúzódó folyamatokat. A kistérség magas településszámára tekintettel a kistérségi tükör mellékletében közöljük a részletes adattáblákat, míg a főszövegben az adattáblákat teljes terjedelemben csak akkor szerepeltettük, ha az adott fejezet megértéséhez ezt feltétlenül szükségesnek éreztük.

A kistérség településeiből közúton és tömegközlekedéssel eltérő minőségben érhető el a térség egyetlen igazi munkaerőpiaccal és teljes körű közszolgáltatási kínálattal bíró települése, a kistérségi központ, Fehérgyarmat. Bár szolgáltatásai elvileg hozzáférhetőek a kistérségben lakók számára, de a határmenti településekről a busszal való ingázás nehezen megoldható a hosszú menetidő és a magas viteldíjak miatt. A közösségi közlekedés hiányai miatt jelentős az igény az önkormányzati fenntartású kisbuszok iránt is.

Akárcsak a szomszédos, hasonló történeti folyamatokkal és gazdaság szerkezettel jellemezhető kistérségekben, a fehérgyarmati kistérség településein is a munkaalkalmak tartós hiánya és az ebből fakadó szegénység jelenti a problémák alapját. A KSH 2010-es éves adatai alapján a kistérségben országos viszonylatban is kiemelkedő volt a regisztrált munkanélküliek aránya (25%), de ennél is többen vannak, akik már a regisztrációból is kikerültek, így egyes településeken (Tiszabecs, Panyola, Penyige, Rozsály, Jánkmajtis, Csaholc, Méhtelek, Túristvándi) akár 80-100%-ot is eléri a munkanélküliség a munkaképes lakosság körében. A népesebb településeket kivéve – általában – az alkalmi idenymunkák mellett – az önkormányzati közmunka biztosíthatja a túléléshez szükséges munkajövedelmet, de egyes határmenti településeken a csempészet tölti be ezt a szerepet. Az idenymunkák következtében a kistérségben a munkanélküliség jelentős szezonális ingadozásokat mutat, valamint a közmunka 2011-es elindulása is jelentős mértékben csökkentette a regisztrált álláskeresők számát és arányát, de ez nem jelent egyelőre tartós munkapiaci kapcsolatot a benne résztvevők számára. Gondot jelent az önellátáshoz szükséges agrárgazdálkodási tudás, készségek és feltételek hiánya. Ebben a foglalkoztatási helyzetben a segélyezés és egyéb jóléti transferek jelentős szerephez jutnak. Különösen igaz ez a legnagyobb hátrányokkal küzdő határmenti településeken. Nem véletlen, hogy több település is a mezőgazdasági foglalkoztatással, jövedelemszerzéssel, alapvetően az önellátással kapcsolatban vár segítséget, pl. Cégénydányád, Penyige, Tiszabecs és Uszka.

Többek között a lakhatási viszonyokkal összefüggésben megjelentek a higiéniai és egészségügyi problémák, mint például a tetvesség –, aminek megszüntetését néha a tetűirtószerre való pénz hiánya is nehezíti (pl. Uszka). Jellemzőek az életvitellel és a lakáskörülményekkel összefüggő légúti megbetegedések vagy az ételallergia. Tömegesen jelentek meg a gyerekek körében a nem megfelelő táplálkozásból eredő túlsúllyal összefüggő magas vérnyomás, cukorbetegség és mozgásszervi (gerincferdülés, lúdtalp); valamint a szemészeti, hallás-, fogászati problémák. Éppen ezért jelentős igény lenne a gyakoribb szűrővizsgálatokra, de a szűrőbuszok az igényekhez képest csak ritkán jutnak el a központtól távolabbi kisebb településekre, és a jövedelmekhez képest magas utazási költségek miatt szűrés esetén is problémát jelent a szakellátásba való eljutás. Az életkörülmények miatt egyes településeken a karitatív szervezetek szerepvállalását igénylik ruházat, takarók, tüzelő és élelmiszersegély formájában. Az egészségügyi helyzetképet rontja, hogy a gyermekek és szüleik nincsenek tisztában betegségeikkel, az ellátás szükségességével, azok lehetséges útjával. A területi szakorvosi ellátásra eljutók többsége az ott megfogalmazott és előírt, adekvát ellátáshoz szükséges eszközöket és gyógyszereket pénz híján nem tudja megvenni, de a szülők sokszor még az ingyenes védőoltásokat sem adják be, a gyógyszereket sem váltják ki. Egyöntetű igény fogalmazódott meg az oktatási-nevelési rendszerben dolgozók részéről a családok életvezetési, gyermeknevelési és párkapcsolati tanácsadásra, valamint a közösségformálásra. Az egészségügyi helyzetet jelentős mértékben rontja, hogy az egész kistérségben komoly hiány mutatkozik gyermekorvosokból (38 településen a 49-ből), a szolgáltatást általában a házi orvosok látják el.

A kilátástalan élethelyzetben lévő közösségekben a többségi társadalom normáinak legitimitása erősen csökkent, az anómiás állapotban hamarabb jelenik meg a normaszegés. Jellemző a családon belüli elhanyagolás vagy veszélyeztetés (Szatmárcseke, Milota, Nagyar, Zajta, Nagyszekeres, Tunyogmatolcs), testi-lelki bántalmazás (Cégénydányád, Gyügye, Szamosújlak, Hermánszeg és Szamossályi; Túristvándi, Nagyar, Kömörő; Zsarolya). A legtöbb probléma a közösségeken belül néhány problémás családhoz köthető, de a közösségek sérülékenysége vagy ereje meghatározhatja, hogy e néhány problémás család okozta konfliktus mennyire vetíti rá magát az egész közösség életére. Ezekben a közösségekben a közösségfejlesztők tevékenységére ezért nagy szükség lenne.

A gyerekekkel foglalkozó intézményekben dolgozók munkáját meghatározzák a magatartásbeli problémák, a deviancia, az agresszivitás, lelki zavarok, beszédproblémák, és a higiénia hiányai. Az ellátórendszer és a közösségek számára is külön kihívást jelentenek azok a családok, ahol maguk a szülők kiskorúak. A tavalyi évben a szülő nők 4%-a volt kiskorú a térségben, de sehol nem haladta meg a 10%-ot az arányuk. Ilyen esetek a legnagyobb számban a határmenti és Rozsály környéki településeken fordultak elő.

A szegénységből adódó testi és lelki problémák kezelését végző egészségügyi és szociális intézményrendszer a területi lefedettség ellenére mennyiségi és minőségi hiányokkal küzd. A fehérgyarmati kistérségben megjelenik a mikrokörzeti szerveződés a szociális és gyermekjóléti szolgáltatások szervezése során. Ilyen központok Fehérgyarmaton kívül Rozsály (Túrmelléki, Erdőhát), Sonkád (és környéke), Jánkmajtis (Szamosmenti), Túristvándi (Szamos-Tisza menti). Az egészségügyi vagy oktatási intézmények dolgozói túlterheltségre panaszkodnak, részben a korábbi évek leépítései miatt is (pl. Tunyogmatolcs) vagy egyszerűen csak a növekvő problémák miatt várnának új munkatársakat (pl. Uszán).

Jellemző elvárás, hogy az intézményben dolgozók rendszeres jelenlétet igényelnek a támogató szakszolgáltatásokban, így sokszor állandó munkatársakra tartanak igényt. A kistérség északi részén lévő településekről alapvetően hiányzik a rendszeres gyermekorvosi jelenlét és számos településen nagyon ritka (évente egyszeri) a fogorvosi szűrés (Kisszekeres, Nagyszekeres, Zsarolyán Nemesborzova, Csaholc, Vámosoroszi, Túrricse, Tunyogmatolcs, Penyige, Kisar). Rendszeres pszichológusi jelenlét kellene a települések negyven százalékában: Csaholc, Vámosoroszi, Túrricse, Kisar és Nagyar; Kisszekeres, Nagyszekeres, Zsarolyán Nemesborzova; Nábrád, Kérsemjén, Panyola, Olcsvaapáti; Penyige, Mánd, Túristvándi, Kömörő; Tiszabecs, Uszka, Magosliget; a Fehérgyarmat pedagógiai szakszolgálat; Rozsály, Gacsály, Csegöld, Császló, Zajta; Tizsakóród, Tizsacsécse, Milota; Kispalád és Botpalád óvoda esetében. Több helyről logopédus (Fehérgyarmat pedagógiai szakszolgálat; fülesdi óvoda) vagy gyógytornász (Rozsály, Gacsály, Nagyar; Kölcse, Sonkád, Fülesd; Csegöld, Császló, Zajta, Fehérgyarmat pedagógiai szakszolgálat) rendszeres jelenlétét hiányolják a szakemberek. Szakmai vélemények szerint a problémák súlya miatt minden harmadik településre kellene állandó státusszal rendelkező gyógy- és fejlesztő pedagógus, pszichológus, logopédus és gyógytestnevelő szakember, hogy a gyermekek és családjaik halmozódó problémáira hatékony válaszokat lehessen adni.

Általános az igény az óvodák esetében a bútorokra és fejlesztőeszközökre, az udvari játékok és játszótérek felújítására; az iskolákban a nyelvi laborok kialakítására és a tornaterem felújítására. A fejlesztési tevékenységekhez sok helyen nincs meg az infrastruktúra sem: Penyigén, a kismaményi, zajtai és rozsályi óvodában ez kitüntetetten nagy probléma, de minden intézményben biztos helyeket (fejlesztőszoba és felszerelések) kellene kialakítani a zavartalan foglalkozások tartásához, mivel a

fejlesztőszobák állapota és felszereltségének hiányai általánosnak mondhatók. A bölcsődei és családi napközi ellátás hiánya és a magas 6 év alattiak száma miatt kimondottan a Biztos Kezdet Ház iránti igény fogalmazódott meg Magosliget, Szatmárcseke, Kispalád és Jánkmajtis szakemberei részéről.

A kistérség legtöbb kistelepülésén problémát okoz a fiatalok számára a tartalmas szabadidő eltöltéshez a megfelelő közösségi tér (Botpalád, Császló, Csegöld, Gacsály, Kisar, Kisszekeres, Milota, Nábrád, Nyágar, Nagyszekeres, Nemesborzova, Penyige, Rozsály, Tiszabecs, Tisztaberek, Tiszacsécse, Tizsakóród, Zajta, Zsarolyán,) és/vagy a (szülőkkel közös) programok hiánya (Csaholc, Garbolc, Kisar, Kishódos, Kisszekeres, Magosliget, Méhtelek, Nyágar, Nagyhódos, Nagyszekeres, Nemesborzova, Rozsály Szamossályi, Tiszabecs, Tizsakóród, Tisztaberek, Túristvándi, Túrricse, Uszka, Vámosoroszi, Zsarolyán).

Az önkormányzati kapacitások mellett a térségben a civil kapacitások is támaszt jelenthetnek a fejlesztésekhez. A térség társadalmát alapvetően meghatározzák a református hagyományok, de egyes településeken jelentős a katolikus egyházi szervezetek (pl. Karitás) vagy kisebb egyházak/egyesületek tevékenysége is. A kistérség településeinek társadalmi aktivitását jelzi, hogy 49 település majdnem mindegyikén megtalálható sport, polgárőr egyesület vagy gazdakör. Ugyanakkor Császlón, Garbolcon, Gyügyén, Kishódoson, Nagyhódoson, Mándon, és Tiszacsécscén nincsen bejegyzett szervezet. Fehérgyarmat (67) mellett kiemelkedik Tunyogmatolcs (14) és Darnó (12) és Jánkmajtis (8) civil szervezeti jelenléte. Gyakori a helyi oktatási vagy nevelési intézmény fejlesztését szolgáló alapítványok és a gyermek ifjúsági, kulturális illetve az egészséges életmódot szolgáló egyesületek jelenléte. Előfordulnak a hátrányos helyzetűeken vagy kimondottan a cigányságon segíteni szándékozó civil vagy egyházi szervezetek is.

A civil és karitatív szervezetek, oktatási intézmények, illetve egyes tekintéllyel rendelkező személyek munkájának eredményeképpen elindultak jó kezdeményezések is, melyek kiterjesztése a példamutatáson keresztül eredményeket hozhat. Ilyen Rozsály, az önellátó település mintája, ahol az önkormányzati földterületeken biztosítanak munkát és megélhetést a szegényebb lakóknak. Ehhez hasonlóan Uszkan már kialakult 15-20 fős cigány őstermelő alkotta közösség – itt az uborkázás adja ennek a gerincét. Tizsakóródon mentorrendszer működik, Szatmárcsekén nyári napközi biztosítja a nyári étkeztetést és Tizsaszalkán nyári tábor a szabadidő kulturált eltöltését. Jó példa Túristvándi, ahol a vegyes házasságok és az iskolai népszerűségi, valamint kisebbségi oktatás révén példás az együttélés. Itt a helyi összefogás segítette az iskola megmentésében és már tervezik az óvoda és egy fürdőközpont építését. Uszkan egy szabad keresztényi egyház szervez gyermekprogramokat, kezeli az etnikai feszültségeket; illetve Tanoda program működik; míg Tizsakóródon az iskolaotthonos oktatás és Penyigén a hagyományőrzés és az óvodai felzárkóztatás példaértékű. Botpaládon interkulturális oktatás működik, míg Kisarban, Túristvándiban és Szatmárcsekén a napközi (tanulószo) és egyéni fejlesztés, illetve a csaholci, méhteleki, valamint rozsályi iskolában az iskolaotthonos oktatás segít a lemorzsolódás csökkentésében. Azonban a tehetséggondozás sehol sem jellemző.

A problémák halmozódása, a foglalkoztatási, jövedelmi, képzettségi, egészségügyi, lakhatási körülmények okozta problémák és a magas gyermekszám jelezte jövőbeni kockázat együttesen kijelölik a legsúlyosabb helyzetben lévő településeket. Ezek főképp a határ mentén helyezkednek el, úgymint Magosliget, Uszka, Botpalád, Kispalád, Kishódos, Tisztaberek. Egy másik csoportot képeznek Tunyogmatolcs szegregátumai. E helyeken a helyi közösség részvételével, a meglévő kezdeményezések kiterjesztésével és elsősorban az intézményi ellátás gyengeségeinek javításával

egyidejűleg lehet érezhető változást elérni. Különösen Uszka esetében lenne nagy szükség az ellátáshiány enyhítésére Biztos Kezdet Ház létrehozatalával.

A következő táblázatban a gyermekek fejlődése szempontjából elsődleges közszolgáltatások elérhetőségét (a jegyzőktől kapott információk alapján az adott településen elérhető szolgáltatásokat) vetettük össze az egyes települések szegénységi kockázati indexével és a 18 év alatti gyermek arányával. Az utolsó 5 szolgáltatás esetében azt tekintettük a közszolgáltatás teljes elérhetőségének, ha legalább 10 órában, tehát legalább a hét két napján helyben hozzá lehet férni az adott közszolgáltatáshoz.

Látható, hogy a kistérségben a legnagyobb hiány a házi gyermekorvosok vonatkozásában mutatkozik. A településeknél pirossal a különösen nagy gyermekszegénységi kockázatú településeket jeleztük, a szolgáltatásoknál a közszolgáltatás helyben való elérésének hiányát jeleztük.

A kisgyermek fejlődése számára fontos szolgáltatások elérhetősége szempontjából a különösen veszélyeztetett települések közül (figyelembe véve a jelenleg elérhető közszolgáltatásokat) külön figyelmet kell fordítani

- a határmenti erősen szegregálódott és rossz közszolgáltatási elérhetőséggel jellemezhető településekre: Uszka, Magosliget, Kispalád, Botpalád, Kishódos, Tiszacsécse; továbbá
- a Rozsály környéki szegény településekre: Garbolc, Méhtelek, Túrricse, Tisztaberek, Csaholc; illetve
- a kistérségen belüli önálló szegregátumokra, mint a Tunyogmatolcs településen belüli szegregátumok.

1. táblázat A gyermekek szegénységét csökkentő közszolgáltatások elérhetősége és a gyermekszegénység kockázata a fehérgyarmati kistérség településein.

szolgáltatási...	...kereslet			...kínálat														
	18 év alatti gyerekek aránya	18 év alatti gyerekek száma	szegénységi kockázati index	Bölcsőde	Családi napközi	Óvoda	Gyerekház	Általános iskola alsó tagozat	Általános iskola felső tagozat	Szakközépiskola	Középiskola	Napközi	Tanoda	Családsegítő szolgáltatás	Gyermekjóléti szolgáltatás	Védőnői szolgálat	Házi gyermekorvos	Háziorvos
Botpalád	29%	186	10															
Cégénydányád	18%	120	7															
Csaholc	29%	159	10															
Császló	21%	80	10															
Csegöld	18%	117	10															
Darnó	34%	59	10															
Fehérgyarmat	16%	1279	5															
Fülesd	21%	96	10															
Gacsály	22%	209	10															
Garbolc	28%	43	10															
Gyügye	11%	28	7															
Hermánszeg	17%	47	9															
Jánkmajtis	23%	409	10															
Kérsején	23%	72	10															
Kisar	25%	267	10															
Kishódos	27%	24	10															
Kisnamény	23%	74	10															
Kispalád	33%	196	10															
Kisszekeres	23%	139	9															
Kölcse	19%	251	9															
Kömörő	21%	116	10															
Magosliget	31%	89	10															
Mánd	23%	64	9															
Méhtelek	16%	125	10															
Milota	25%	239	10															
Nábrád	17%	162	8															
Nagyar	24%	169	10															
Nagyhódos	12%	16	8															
Nagyszekeres	26%	152	10															
Nemesborzova	10%	9	8															
Olcsvaapáti	19%	60	9															
Panyola	14%	88	8															
Penyige	19%	149	8															

szolgáltatási...	...kereslet			...kínálat														
	18 év alatti gyerekek aránya	18 év alatti gyerekek száma	szegénységi kockázati index	Bölcsőde	Családi napközi	Óvoda	Gyerekház	Általános iskola alsó tagozat	Általános iskola felső tagozat	Szakközépiskola	Középiskola	Napközi	Tanoda	Családsegítő szolgáltatás	Gyermekjóléti szolgáltatás	Védőnői szolgálat	Házi gyermekorvos	Háziorvos
Rozsály	33%	274	10															
Sonkád	23%	175	10															
Szamossályi	18%	138	10															
Szamosújlak	13%	56	7															
Szatomárcseke	26%	297	10															
Tiszabecs	22%	251	10															
Tiszacsécse	26%	56	10															
Tizsakóród	24%	191	10															
Tisztaberek	27%	182	10															
Tunyogmatolcs	17%	433	10															
Túristvándi	23%	170	10															
Túrricse	30%	190	10															
Uszka	43%	176	10															
Vámosoroszi	23%	126	9															
Zajta	26%	109	10															
Zsarolyán	22%	96	10															

egyáltalán nem érhető el
részben elérhető: kevesebb, mint heti 10 órában elérhető
elérehető: több mint heti 10 órában elérhető
forrás: jegyzői adatlapok²

² Uszka, Szatomárcseke, Tizsakóród, Kisnamény, Gacsály, Császló, Kőmörő esetében jegyzői adatlappal nem rendelkezünk, így ott más adatlapok, illetve az interjúk információira támaszkodtunk.

2 A kistérség szerkezete

A fehérgyarmati kistérség Szabolcs-Szatmár-Bereg megye legkeletibb részén fekszik. A kistérséget két folyó, a Tisza és a Szamos, illetve két szomszédos ország Románia és Ukrajna határolja. A folyóvizek hatására formálódó táj mai arculatát a folyószabályozások és az intenzív mezőgazdasági termelés alakította ki. A Szamosköz felszíne feltöltött, elhagyott folyómedrekkel hálózott, ártéri síkság, melynek felszínét 1-12 m vastagságban fedik folyóvízi üledékek. A térségben a talajvíz miatt a kedvezőbb talajminőségi kategóriába tartozó, kötött, réti talajok csak 14%-ban fordulnak elő. Hasonló arányban találhatók a kedvezőbb vízgazdálkodási tulajdonságokkal bíró, de csekélyebb szervesanyag-tartalmú öntés réti talajok is. A Szamosköz tájait kaszálók, fás legelők jelentik, de kisebb-nagyobb foltokban fellelhetők még az ősi, természetes vegetáció maradványai: a lápokkal és mocsarakkal tagolt ligeterdők, ahol megőrződött a természetes növény- és állatvilág. A viszonylag háborítatlan élőhelyek visszaszorulása és elszigetelődése az őshonos fajok élőhelyeinek összezsugorodásával és a fajgazdagság csökkenésével járt. Bár az élővilág visszaszorult a mezőgazdasági szempontból kevésbé értékes területekre, a jelentős kiterjedésű vizes területeknek köszönhetően a térség élővilága továbbra is viszonylag fajgazdag.

Területhasználat tekintetében ma már a legjelentősebb a szántóterületek elterjedtsége, amely meghaladja az 50%-ot. Ezt követi a legelőterületek aránya 17,9%-kal. A kistérség erdőszültsége a megyén belül is rendkívül alacsony. A természetű fő szántóföldi növénykultúrákat a gabonafélék, a kukorica és a növényolaj-ipari kultúrák (a napraforgó és repce) jelentik, de Cégénydányádon megtalálható a dohánytermesztés is. A gyümölcsstermesztés alapja döntően a téli alma, azonban híres a térség szilva- és dióültetvényeiről is (Panyola, Nábrád, Szatmárcseke, Milota, Tiszacsécsé környékén). Kisaron található mintegy 50 ha-on egyedülálló ártéri gyümölcsös, ami génbankként őrzi a különféle ősi gyümölcsfajtákat.

A kistérség települései a Tisza és a Szamos közötti védett homokhátra települtek. A Szamoshoz és mellékágaihoz kapcsolódóan nagyobb a települések sűrűsége, mint a térség északi, Tiszához kötődő vidékein. A sűrűn vízjárta területen sok kis településből álló, egymástól árvíz idején elválasztott aprófalvas jellegű településhalmaz fejlődött ki. **Az aprófalvas jellegű kistérség átlagos népessége 800 fő, ami a legalacsonyabb a megyében. A kistérség településeinek száma 49, amiből jelenleg 5 kistelepülés lakosság száma a 200 főt sem éri el (a legkisebb Kishódos 89 lakossal), 14 település 200 és 500 fő közötti lakossal bír.** 23 faluban a lakosság szám 500 és 1000 fő közötti, és hét olyan település található a kistérségben (Jánkmajtis 1762 fő, Kisar 1059 fő, Kölcse 1342 fő, Szatmárcseke 1538 fő, Tiszabecs 1139 fő, Tunyogmatolcs, Fehérgyarmat), melynek népessége meghaladja az 1000 főt. A két legnépesebb település a 2563 főt számláló Tunyogmatolcs és a 7979 fős Fehérgyarmat. A kistérségben egyetlen városi rangú település van: Fehérgyarmat, amely a Szamosköz központja.

2. táblázat A kistérség települései méret szerinti bontásban

település kategória	települések
0–200 fő között (5 db)	Darnó (174), Garbolc (151), Kishódos (89), Nagyhódos (130), Nemesborzova (90)
201–500 fő között (14 db)	Császló, Fülesd, Gyügye, Hermánszeg, Kérsemjén, Kisnamény, Magosliget, Mánd, Olcsvaapáti, Szamosújlak, Tiszacsécse, Uszka, Zajta, Zsarolyán
501–1000 fő között (23 db)	Botpalád, Cégénydányád, Csaholc, Csegöld, Gacsály, Kispalád, Kisszekeres, Kömörő, Méhtelek, Milota, Nábrád, Magyar, Nagyszekeres, Panyola, Penyige, Rozsály, Sonkád, Szamossályi, Tizsakóród, Tisztaberek, Túristvándi, Túrricse, Vámosoroszi
1001–2000 fő között (5 db)	Jánkmajtis, Kisar, Kölcse, Szatmárcseke, Tiszabecs
2001– fő felett (2 db)	Fehérgyarmat (7979), Tunyogmatolcs (2563)

forrás: jegyzői adatlapok³

Az 1000 fő feletti települések közül kiemelkedik az egyetlen város, **Fehérgyarmat** szerepe. Bár a térség egykori járásközpontja megmaradt, korábbi természetes megyeközpontja, Szatmárnémeti a világháborúkat követően a határ túloldalára került. A kistérséget az országhatárok és a nagy folyók elzárják a kistérségen kívüli nagyobb települések vonzásától.

A nagyobb települések területi eloszlása egyenetlen, így a **mikrotérségi szerepek** kialakulásában nem a lakosságszám volt az egyetlen meghatározó szempont. Mivel Tunyogmatolcs a kistérségi központ közvetlen közelében található, így lakossága az alapszintű szolgáltatásokon túlmutató funkciók legnagyobb részét Fehérgyarmaton veszi igénybe. A nagyobb települések közül Tunyogmatolcsnál jelentősebb társadalmi-gazdasági szerepkörrel rendelkeznek: Jánkmajtis, Kölcse és Tiszabecs. Az 1000 főt meghaladó települések közül három (Szatmárcseke, Tiszabecs és Kisar) a Tisza partján található. A nagy településsűrűségű szamosháti területen egyetlen, 1000 főt jelentősen meghaladó település van, **Jánkmajtis**, ami a népességszámot, funkciókat és az úthálózat szerkezetét nézve is valódi mikrotérségi központ. **Tiszabecs** funkciógazdagsága a határátkelő jelenlétére alapozódik. **Kölcse** Jánkmajtishoz hasonlóan mikrotérségi központnak tekinthető. *Szatmárcseke, Nábrád, Rozsály és Szamossályi* településeken még viszonylag teljes körű az alapellátás (iskola, házi orvos és gyógyszerár). Bár lélekszámuk ezt nem feltétlenül indokolná, de elhelyezkedésük okán a közszolgáltatás szervezés által mikrotérségi központtá vált települések is meghatározóak: **Rozsály, Sonkád és Túristvándi**.

*„Járnak ugyan a VOLÁN buszok, mert 4 járat van ugyan, de az emberek nem tudják megfizetni a jegyet. Kb. 1200 forint jövet-menet és azt a 22.500-ból hogyan tegyék meg az emberek?!”
(Interjú egy határmenti település polgármesterével)*

A kistérség települései közúton és tömegközlekedéssel jól összekötöttek a térségközponttal, így annak szolgáltatásai elvileg elérhetők, azonban a határszélről a busz sok esetben több, mint egy

³ Császló, Gacsály, Kisnamény, Kömörő, Szatmárcseke, Tizsakóród, Uszka esetében nem rendelkezünk jegyzői adatlappal, ott az interjúk és a KSH-TSTAR 2010-es adatait használtuk.

óra alatt éri csak el Fehérgyarmatot és a jegyeknek a jövedelemhez viszonyított magas aránya (lásd 5-ik fejezet) is komoly korlátja az ingázásnak. A legnagyobb távolságból Kishódos településről lehet ingázni, ahol a havi Volán bérlet ára 35.600 Ft. Helyközi autóbusz-közlekedéssel minden település rendelkezik; 7 településből negyedóra alatt, 12 településből félóra alatt, 12 településből háromnegyedóra alatt, 8 településből egy óra alatt, a többiből 1,5 óra alatt lehet a kistérségi központba jutni. Vonattal a kistérségben menetrend szerinti vasúti közlekedéssel működő vasútállomással rendelkező települések közül mindből Fehérgyarmatra lehet közvetlenül jutni. A jövedelmekhez képest magasnak tekinthető viteldíjak és az ingázáshoz nem minden esetben hozzáigazítható tömegközlekedési menetrendek sok helyen mégis nehezé teszik a kistérség elérését. A viteldíjaknak a jövedelmekhez viszonyított magas aránya miatt „közlekedési szegénynek” is tekinthető rászorulóknak gyakran emiatt nem jutnak el a szakrendelésre sem. Egyes esetekben az utak állapota sem megfelelő, pl. Túrístvándi-Kölcse, Nagyar vagy Tiszabecs esetében, de az igazi problémát a határszálen lévő kistelepüléseknek a nagy távolságból (és a köztes falvak nagy számából) eredő elérhetősége jelenti. **A határmenti falvakból különösen nehéz rendszeresen bejárni a térség egyetlen valódi foglalkoztatási központjába, a kistérségi központba, így Uszka, Magosliget, Kishódos, Nagyhódos, Garbolc, Méhtelek már egyértelműen kívül esik a kistérségi központ nyújtotta szolgáltatási körön. Ezek között a települések között találhatóak a cigányság által legnagyobb arányban lakott települések.** A kistérségi központ nyújtotta lehetőségek kihasználását az is nagyban nehezíti, hogy számos településre már délután 5 előtt vagy nem sokkal utána elmegy az utolsó buszjárat. A jelenleg mikrokörzeti központnak tekinthető Jánkmajtis, Rozsály, Sonkád és Túrístvándi esetében a mikrokörzet többi településétől vett távolságok kisebbek (5-10 km), de az utazási költségek jelentősek lehetnek a munkajövedelemmel nem rendelkező családok számára. A közösségi közlekedés hiányai miatt jelentős az igény az önkormányzati fenntartású kisbuszok iránt is.

3. táblázat A kistérség központjának elérhetősége a kistérségben

Település	A leggyorsabb út hossza a kistérség-központig 2011 (perc)	Távolsági busz (teljes árú menetjegy - Ft)	Távolsági busz (első indulás hétköznap)	menetidő (reggeli bejutásnál) - (perc)	Távolsági busz (utolsó indulás hétköznapokon VISSZA)	Vasút (teljes árú menetjegy - Ft)	Vasút (első indulás hétköznap)	Vasút (utolsó indulás hétköznap VISSZA)
Botpalád	29	560	4:43	47	18:20 (18:22)			
Cégénydányád	8	250	5:16	14	18:20			
Csaholc	20	465	4:45	40	16:45 (18:20*)			
Császló	23	465	4:55	39	18:20			
Csegöld	20	370	5:01	36	18:20			
Darnó	15	310	5:03	26	17:10			
Fehérgyarmat	0	0	0	0	0	0	0	
Fülesd	14	310	3:50	23	18:22			
Gacsály	24	465	(4:08) 6:40	39	17:10 (18:20*)	370	5:28	22:04
Garbolc	36	650	6:15	68	17:10			
Gyügye	10	310	5:06	24	18:20			
Hermánszeg	20	370	4:52	38	18:20			
Jánkmajtis	14	310	5:08	25	18:20	310	5:43	22:04
Kérsemjén	12	250	5:12	18	18:20			

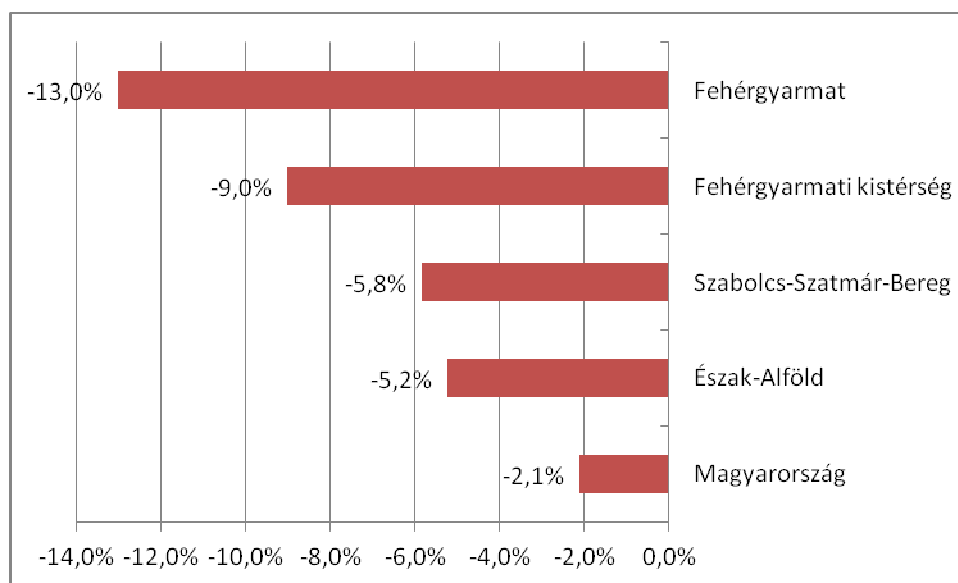
Település	A leggyorsabb út hossza a kistérségközpontig 2011 (perc)	Távolsági busz (teljes árú menetjegy - Ft)	Távolsági busz (első indulás hétköznap)	menetidő (reggeli bejutásnál) - (perc)	Távolsági busz (utolsó indulás hétköznapokon VISSZA)	Vasút (teljes árú menetjegy - Ft)	Vasút (első indulás hétköznap)	Vasút (utolsó indulás hétköznap VISSZA)
Kíisar	8	250	5:16	16	18:20			
Kishódos	40	745	6:10	75	17:10			
Kisnamény	19	370	4:58	29	17:10			
Kispalád	33	650	4:36	48	18:20			
Kisszekeres	14	310	4:59	26	16:45 (18:20*)	250	5:49	22:04
Kölcse	19	370	3:45	25	18:22			
Kömörő	9	250	5:14	11	18:20			
Magosliget	36	745	4:01	60	16:45			
Mánd	9	250	3:57	11	18:22			
Méhtelek	32	560	6:25	65	17:10			
Milota	32	745	4:20	54	18:20			
Nábrád	8	250	5:18	12	18:20			
Nagyar	13	310	5:11	20	18:20			
Nagyhódos	38	650	6:15	71	17:10			
Nagyszekeres	11	250	5:03	22	16:45 (18:20*)	250	5:53	22:04
Nemesborzov	12	250	5:15	15	17:10			
Olcsvaapáti	22	370	4:52	38	18:20			
Panyola	15	310	5:04	26	18:20			
Penyige	4	155	4:00	6	18:22	155	6:01	22:04
Rozsály	29	465	4:22	55	17:10 (18:20*)	465	5:21	22:04
Sonkád	22	465	3:42	30	18:22			
Szamossályi	18	370	4:56	34	18:20			
Szamosújlak	13	310	5:03	27	18:20			
Szatmárcseke	19	370	4:52	33	18:20			
Tiszabecs	29	465	3:34	46	18:22			
Tiszacsécse	30	650	4:24	51	18:20			
Tizsakóród	25	560	4:33	42	18:20			
Tizstaberek	27	560	4:31	54	16:45 (18:20*)			
Tunyogmatolcs	6	250	5:11	9	18:10	250	3:16	20:25
Túristvándi	16	370	5:04	22	18:20			
Túrricse	23	465	4:37	48	16:45 (18:20*)			
Uzka	32	650	4:06	55	16:45			
Vámosoroszi	14	370	4:50	35	16:45 (18:20*)			
Zajta	30	650	4:18	51	17:10 (18:20*)	465	5:17	22:04
Zsarolyán	7	250	5:10	15	18:20			

forrás: TEIR, Elvira.hu, volan.hu

3 A kistérség népességének néhány jellemzője ⁴

A fehérgyarmati kistérség népessége a jegyzői adatlapok alapján 39.230 fő volt 2012. január elsején, ami a megye összlakosságának közel 7% -át teszi ki. A kistérség lakónépessége az elmúlt évtizedben az országos és a megyei átlagot is meghaladó mértékben csökkent. Különösen szembeötlő a kistérségi központ, Fehérgyarmat 13%-os népességvesztése a 2000-es években.

1. ábra A lakónépesség számának változása 2001–2011 között (%)

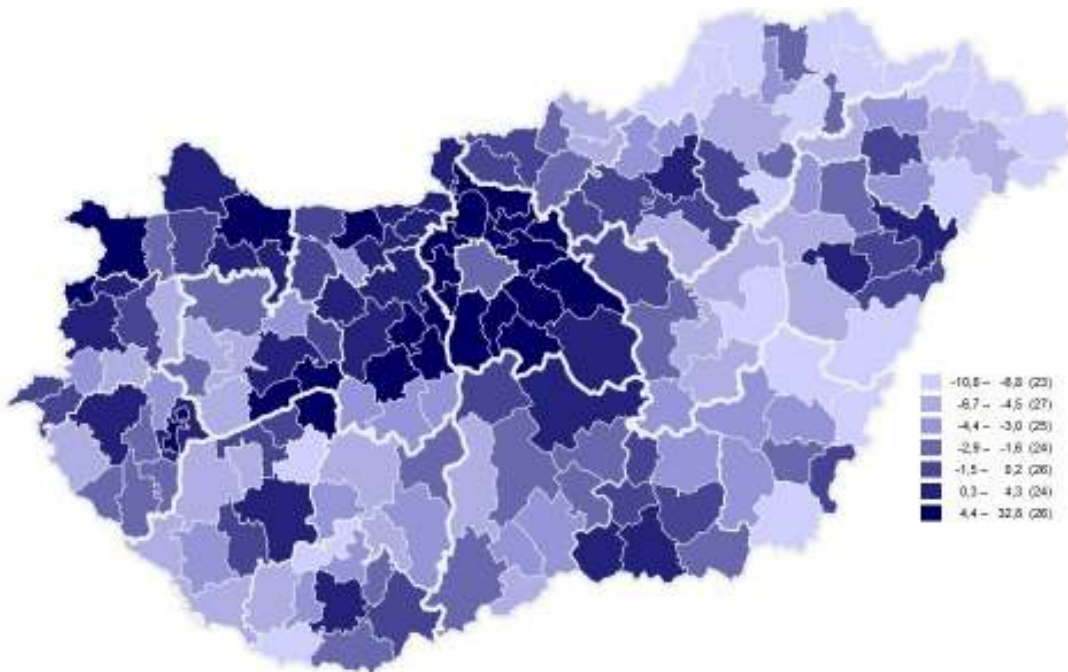
forrás: KSH⁵

A fehérgyarmati kistérség az ország elvándorlástól leginkább sújtotta kistérségei közé tartozik. Mivel az elveszületések aránya országosan a legmagasabb, a halandóság az országos átlagnál kedvezőbb, így a kistérség népességének csökkenése elsősorban a jelentős mértékű vándorlási veszteségnek köszönhető. A kistérség az elmúlt évtizedben lakosságának 7 ezrelékét veszítette el átlagosan évente az elvándorlások miatt, amely mutató a legkevésbé vonzó kistérségek közé sorolja a térséget.

⁴ Részletes adatsorokat lásd az első mellékletben.

⁵ <http://www.ksh.hu/interaktiv/terkepek/mo/nepesseg.html>

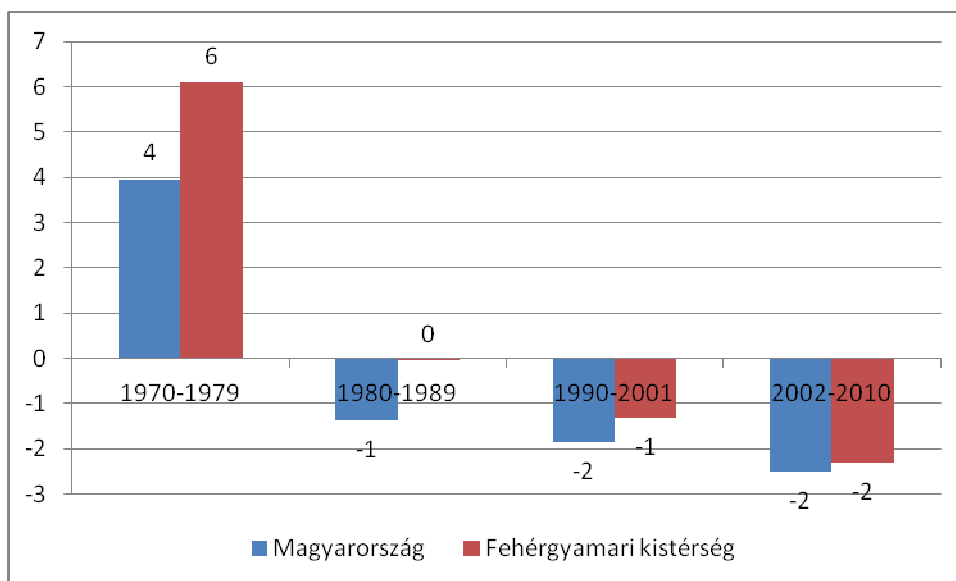
2. ábra Belföldi vándorlási különbözet évi átlaga 1000 lakosra 2000–2010

forrás: KSH

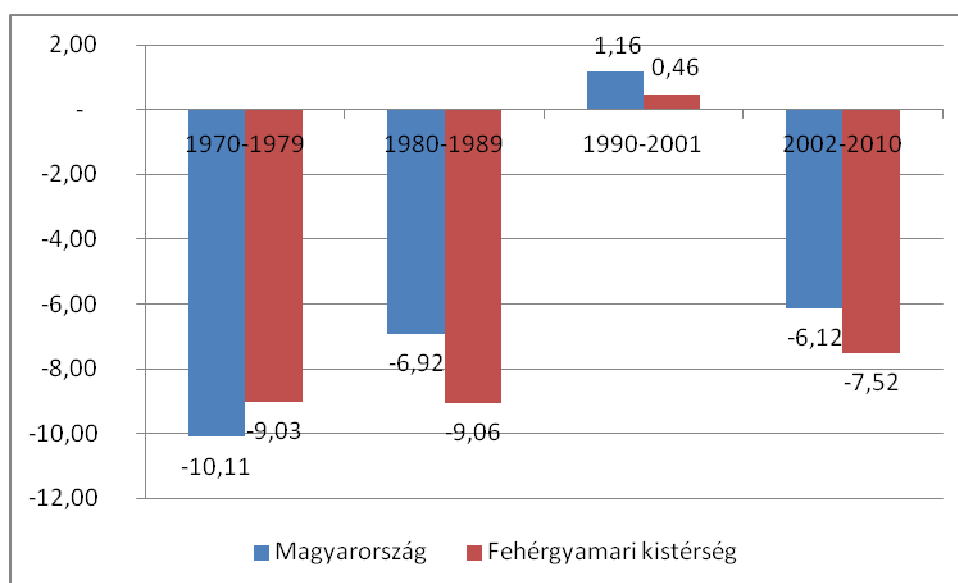
A kedvezőtlen demográfiai folyamatok azonban már a rendszerváltás előtt megindultak. Míg a természetes népességfogyás a kistérség országostól kedvezőbb korszerkezete és magasabb termékenysége miatt lassabb az országosnál, addig az elvándorlás már a 70-es évektől nagyon magas. Egyedül a 90-es években figyelhető meg egy rövid megtorpanás, amikor egyrészt a nagyvárosok bezárt nagyüzemeiből hazaköltöző lakosságnak a falusias térségekre történő költözésének jellemző tendenciája, részben a határmentiségből adódóan a romániai magyarság bevándorlása rövid időre megfordította a térségben a vándorlás irányát. A 2000-es évektől azonban ismét a helyi gazdaság gyengeségével és a munkahelyek hiányával összefüggő elvándorlás lett a domináns. A folyamatok a kistérség népességmegtartó erejének tartós gyengeségét mutatják.

3. ábra Természetes szaporulat az egymást követő évtizedekben (%)

forrás: KSH

4. ábra Vándorlási egyenleg az egymást követő évtizedekben (%)

forrás: KSH

Az 1990 óta eltelt időszakban a települések lakossági arányai is jelentősen módosultak. Bár a települések többsége (36 a 49-ből) veszített népességéből – némelyikük lakossága negyedét, ötödét elveszítette (Olcsvaapáti, Gyüge, Kisnamény, Nagyhódos, Panyola, Szamossályi, Szamosújlak, Tizacsécse és Nemesborzova) –, voltak olyan települések is, amelyek magas népességnövekedést tudhattak a hátuk mögött ebben az időszakban (Tizabecs, Sonkád, Rozsály, Gacsály, Kispalád, Botpalád, Darnó, Magosliget, Uszka).

4. táblázat Népszámszám változás a kistérség településein az 1991-es évhez képest (1991–2010); %

1	Uszka	92,1
2	Magosliget	24,2	40	Hermánszeg	-15
3	Darnó	21,7	41	Nemesborzova	-17,5
4	Botpalád	9,5	42	Tizacsécse	-18
5	Kispalád	6,6	43	Szamosújlak	-19
6	Gacsály	6	44	Szamossályi	-22,8
7	Rozsály	5,6	45	Panyola	-23
8	Sonkád	5,4	46	Nagyhódos	-23,5
9	Tizabecs	5,4	47	Kisnamény	-23,9
10	Csaholc	4,2	48	Gyüge	-24,8
...	49	Olcsvaapáti	-25,1

forrás: KSH

A kistérségben különösen szembetűnő a térségközpont, Fehérgyarmat 13%-os népességsökkenése az elmúlt évtized alatt, amely mögött az elvándorlás kiugróan magas aránya figyelhető meg. A kistérségből egyedül Méhtelegen volt nagyobb az elvándorlás, mint a kistérségi központban. A népességvesztés elsődleges oka tehát a fehérgyarmati kistérségben az elvándorlás, amely főleg a fiatalabb, képzetesebb rétegeket érinti. Az ezer lakosra vetített vándorlási különbözet

csak 13 településen volt pozitív az elmúlt évtizedben. A többi településen az elvándorlás volt a jellemző.

5. táblázat Vándorlási egyenleg (állandó vándorlások) a 2010-es állandó népesség arányában

1	Méhtelek	-13,3%
2	Fehérgyarmat	-10,9%	40	Hermánszeg	0,7%
3	Kérsemjén	-9,5%	41	Panyola	0,8%
4	Rozsály	-9,3%	42	Nagyszekeres	1,0%
5	Kölcse	-9,2%	43	Fülesd	2,3%
6	Zajta	-7,9%	44	Zsarolyán	2,5%
7	Botpalád	-6,8%	45	Szamosújlak	3,8%
8	Tizsacsécse	-6,5%	46	Mánd	8,4%
9	Túristvándi	-6,4%	47	Gacsály	8,5%
10	Nemesborzova	-6,4%	48	Nagyhódos	11,5%
...	49	Kishódos	12,4%

forrás: KSH

A természetes szaporodást nagyban meghatározza a lakónépesség korösszetétele. Mivel a területre általában jellemző az elvándorlás, és ez leginkább a fiatalok népességét érinti, ennek következtében helyenként jelentősen megnövekedett a 60 év feletti lakosság aránya. A kistérségben a 60 év felettek aránya közel 20%, míg a 18 év alattiak aránya 22%. Kiemelkedően magas (30% feletti) arányt képvisel ez a korosztály több településen is, mint Gyügye, Hermánszeg, Nagyhódos, Panyola, Szamosújlak esetében.

6. táblázat Öregedési index (100 fő 0–17 évesre vetített 60 évnél idősebbek száma) 2010-ben

1	Uszka	18
2	Magosliget	36	40	Fehérgyarmat	129
3	Kispalád	45	41	Olcsvaapáti	143
4	Darnó	49	42	Cégénydányád	144
5	Rozsály	51	43	Szamosályi	147
6	Csaholc	52	44	Hermánszeg	186
7	Botpalád	54	45	Panyola	206
8	Kishódos	54	46	Nemesborzova	208
9	Tisztaberek	61	47	Szamosújlak	244
10	Garbolc	63	48	Gyügye	300
...	49	Nagyhódos	320

forrás: KSH

Az öregedő falvak kontrasztjaként azonban megjelentek azok a fiatalodó települések is, ahol az átlagot meghaladó gyermekszámot tapasztalhatunk. Az öregedési index alapján a kistérségben az átlagos 92%-nál akár két-háromszorosan is meghaladó értékeket is találhatunk, de a fiatalodó falvakban az átlagérték ennek akár egyötöde-kétharmada is lehet. Uszka nemcsak a kistérségben bír kiugró értékkel e területen, de országosan is a leginkább fiatalodó települések közé tartozik, ahol a lakosok majdnem fele gyerekkorú. A teljes függőségi ráta arra is rámutat, hogy nemcsak az idősekhez viszonyítva magas a fiatalodó településeken a gyermekek aránya, de az aktív korúakhoz képest is.

7. táblázat Teljes függőségi ráta (2010)

1	Fehérgyarmat	58,7
2	Penyige	61,5	40	Hermánszeg	83,4
3	Nemesborzova	64,9	41	Túrricse	84
4	Kérsemjén	65,2	42	Garbolc	86,4
5	Tiszabecs	65,6	43	Rozsály	88,3
6	Kisar	66,3	44	Tisztaberek	88,8
7	Nábrád	66,8	45	Tiszacsécse	91,2
8	Nagyar	68,4	46	Kispalád	91,6
9	Gacsály	68,5	47	Nagyhódos	94
10	Tunyogmatolcs	69,4	48	Darnó	95,5
...	49	Uzka	101,5

forrás: KSH

Amint azt a mellékletben található 26. ábra is mutatja, a kedvezőtlen demográfiai folyamatok települések közötti változatossága is több évtizedes folyamatokra vezethető vissza. A legtöbb település a 90-es évek kedvező vándorlási folyamatait követően ismét nagyobb arányú vándorlási veszteséggel szembesült az elmúlt évtizedben. Még ennél is szembetűnőbb azonban, hogy a 2000-es években azon települések természetes szaporulata volt csak pozitív, ahol az ezt megelőző évtizedekben is hasonló demográfiai folyamatokkal büszkélkedhettek – vagyis az öregedő és fiatalodó települések világa a kistérségben már évtizedekkel ezelőtt is hasonló képet mutatott, és így e folyamatok tartósan ígérkeznek.

Méhtelek demográfiai folyamatai egészen különlegesek voltak a kistérségben. A 70-es években majdnem megduplázódott a település lélekszáma, ám a következő három évtizedben el is veszítette ezt a többletet. Ennek a folyamatnak a hátterében az 1970-es nagy szamosi árvíz húzódik meg, amelyet a környéken csak 70-es árvízként emlegetnek. Akkor a gátak még sokkal alacsonyabbak voltak, és több helyen, így Csengerénél is – ahol belép a folyó az országba – átszakadtak! Amikor átszakadt a gát, akkor a víz elindult a csengeri térség irányából a Hódosok felé, és vitte Garbolcot, Kishódost és Nagyhódost, ahonnan így az embereket Méhtelekre telepítették át. Úgy mesélték a helyiek, hogy a település akkor kb. fele volt a mainak, és még most is úgy mondják, hogy az ó-falu és az új.

A következő évtizedekben elkezdődött a természetes elvándorlás, ami mindenhol tapasztalható a mai napig is, kiváltképp a munkalehetőségek hiánya miatt. Sokan voltak, akik visszaköltöztek idővel a szülőfalujukba, de sokan maradtak is. A visszavándorlás folyamatos volt, mivel eleinte nem lehetett az előntött három településnek bizonyos részeire sem építkezni, sem visszaköltözni, de később ezt a korlátozást feloldották, így fokozatosan, ahogy újrépítették házaikat, visszaköltöztek Méhtelekről az emberek.

A demográfiai folyamatok eredőjeként jelenleg a kistérségben élők 2,6%-a tartozik a 0–2 éves, 3,4%-a a 3–5 éves korosztályokhoz, 10%-uk az iskolás korú 6–13 éves és 5% a középiskolás 14–17 éves korosztályhoz. A következő oldalon látható részletes adattáblában bemutatjuk, hogy melyik korosztály milyen arányban és számban képviselteti magát az egyes településeken, annak érdekében, hogy áttekintésünk legyen arról, mely településeken kell egy-egy gyermekkorosztályhoz kötődő problémára jobban odafigyelni.

8. táblázat A kistérség településeinek demográfiai összetétele a gyerekes családok tekintetében

	lakó- népesség 2012. január 1.	ebből: 0–2 éves	3–5 éves	6–13 éves	14–17 éves	18 év alattiak összesen	0–2 évesek aránya a lakosságon belül	3–5 évesek aránya a lakosságon belül	6–13 évesek aránya a lakosságon belül	14–17 évesek aránya a lakosságon belül	18 év alattiak aránya a lakosságon belül	gyerekes családok aránya	3 vagy több gyermeket nevelők aránya a gyerekes családokon belül
Botpalád	655	24	30	94	38	186	3,7%	4,6%	14,4%	5,8%	28,4%	31,2%	38%
Cégénydányád	678	23	13	56	28	120	3,4%	1,9%	8,3%	4,1%	17,7%	16,0%	25%
Csaholc	551	21	29	68	32	150	3,8%	5,3%	12,3%	5,8%	27,2%	8,7%	100%
Császló*	377	5	10	47	18	80	1,3%	2,7%	12,5%	4,8%	21,2%		
Csegöld	668	16	9	55	37	117	2,4%	1,3%	8,2%	5,5%	17,5%	30,8%	11%
Darnó	174	5	9	27	18	59	2,9%	5,2%	15,5%	10,3%	33,9%	39,1%	44%
Fehérgyarmat	7979	158	201	660	260	1279	2,0%	2,5%	8,3%	3,3%	16,0%	20,0%	14%
Fülesd	468	12	12	43	29	96	2,6%	2,6%	9,2%	6,2%	20,5%	20,7%	30%
Gacsály*	894	25	44	103	37	209	2,8%	4,9%	11,5%	4,1%	23,4%		
Garbolc	151	5	7	18	13	43	3,3%	4,6%	11,9%	8,6%	28,5%	29,1%	31%
Gyügye	255	4	5	15	4	28	1,6%	2,0%	5,9%	1,6%	11,0%	25,0%	4%
Hermánszeg	270	7	8	19	12	46	2,6%	3,0%	7,0%	4,4%	17,0%	22,6%	12%
Jánkmajtis	1762	50	59	168	132	409	2,8%	3,3%	9,5%	7,5%	23,2%	56,9%	16%
Kérsemjén	310	7	19	25	21	72	2,3%	6,1%	8,1%	6,8%	23,2%	24,5%	38%
Kisar	1059	37	41	107	82	267	3,5%	3,9%	10,1%	7,7%	25,2%	33,1%	21%
Kishódos	89	4	5	12	3	24	4,5%	5,6%	13,5%	3,4%	27,0%	36,4%	17%
Kisnamény*	300	8	13	35	18	74	2,7%	4,3%	11,7%	6,0%	24,7%		
Kispalád	582	25	26	85	48	184	4,3%	4,5%	14,6%	8,2%	31,6%	44,9%	40%
Kisszekeres	600	12	11	94	22	139	2,0%	1,8%	15,7%	3,7%	23,2%	23,6%	29%
Kölcse	1347	27	49	115	60	251	2,0%	3,6%	8,5%	4,5%	18,6%	30,4%	17%
Kömörő*	523	8	11	66	31	116	1,5%	2,1%	12,6%	5,9%	22,2%		
Magosliget	285	6	26	41	16	89	2,1%	9,1%	14,4%	5,6%	31,2%	59,2%	24%
Mánd	274	4	19	27	14	64	1,5%	6,9%	9,9%	5,1%	23,4%	49,0%	8%
Méhtelek	774	17	28	106	64	215	2,2%	3,6%	13,7%	8,3%	27,8%	24,2%	28%
Milota	964	13	48	102	35	198	1,3%	5,0%	10,6%	3,6%	20,5%	31,6%	22%
Nábrád	962	17	25	93	27	162	1,8%	2,6%	9,7%	2,8%	16,8%	26,1%	23%

	lakó- népesség 2012. január 1.	ebből: 0–2 éves	3–5 éves	6–13 éves	14–17 éves	18 év alattiak összesen	0–2 évesek aránya a lakosságon belül	3–5 évesek aránya a lakosságon belül	6–13 évesek aránya a lakosságon belül	14–17 évesek aránya a lakosságon belül	18 év alattiak aránya a lakosságon belül	gyerekes családok aránya	3 vagy több gyermeket nevelők aránya a gyerekes családokon belül
Nagyar	706	25	35	78	31	169	3,5%	5,0%	11,0%	4,4%	23,9%	0,0%	
Nagyhódos	130	2	3	8	3	16	1,5%	2,3%	6,2%	2,3%	12,3%	8,3%	20%
Nagyszekeres	574	14	17	91	27	149	2,4%	3,0%	15,9%	4,7%	26,0%	26,4%	36%
Nemesborzova	90	2	2	5	2	11	2,2%	2,2%	5,6%	2,2%	12,2%	26,7%	25%
Olcsvaapáti	312	5	13	33	5	56	1,6%	4,2%	10,6%	1,6%	17,9%	25,7%	26%
Panyola	622	8	21	19	17	65	1,3%	3,4%	3,1%	2,7%	10,5%	18,4%	13%
Penyige	799	29	20	60	40	149	3,6%	2,5%	7,5%	5,0%	18,6%	30,4%	6%
Rozsály	837	42	48	123	61	274	5,0%	5,7%	14,7%	7,3%	32,7%	27,3%	40%
Sonkád	766	20	24	82	49	175	2,6%	3,1%	10,7%	6,4%	22,8%	55,0%	18%
Szamossályi	757	18	21	64	29	132	2,4%	2,8%	8,5%	3,8%	17,4%	16,6%	12%
Szamosújlak	419	4	8	27	13	52	1,0%	1,9%	6,4%	3,1%	12,4%	19,2%	9%
Szatmárcseke*	1399	51	64	186	96	397	3,6%	4,6%	13,3%	6,9%	28,4%		
Tiszabecs	1139	40	39	102	70	251	3,5%	3,4%	9,0%	6,1%	22,0%	29,4%	25%
Tiszacsécse	219	6	6	27	17	56	2,7%	2,7%	12,3%	7,8%	25,6%	23,5%	50%
Tiszakóród*	705	28	28	74	61	191	4,0%	4,0%	10,5%	8,7%	27,1%		
Tisztaberek	685	17	29	86	50	182	2,5%	4,2%	12,6%	7,3%	26,6%	40,7%	30%
Tunyogmatolcs	2563	52	47	214	120	433	2,0%	1,8%	8,3%	4,7%	16,9%	69,2%	28%
Túristvándi	744	19	25	72	62	178	2,6%	3,4%	9,7%	8,3%	23,9%	25,6%	60%
Túrricse	633	26	24	78	50	178	4,1%	3,8%	12,3%	7,9%	28,1%	5,8%	227%
Uszka*	386	28	35	78	35	176	7,3%	9,1%	20,2%	9,1%	45,6%		
Vámosoroszi	552	15	23	45	37	120	2,7%	4,2%	8,2%	6,7%	21,7%	26,7%	30%
Zajta	427	18	20	52	19	109	4,2%	4,7%	12,2%	4,4%	25,5%	29,2%	39%
Zsarolyán	438	7	11	54	24	96	1,6%	2,5%	12,3%	5,5%	21,9%	24,3%	38%
Összesen	38853	1016	1320	3939	2017	8292	2,6%	3,4%	10,1%	5,2%	21,3%	29,6%	30,2%

*Forrás: jegyzői adatlapok, polgármesteri interjúk és Kadét–Varró (2010); A *-gal jelölt települések esetén nem rendelkezünk jegyzői adatlappal*

A 18 év alattiak legmagasabb (30% feletti) arányban Darnó, Kispalád, Magosliget, Rozsály, Uszka településeken találhatóak – Uszka a legmagasabb (45,6%-kal) a kiskorúak aránya. E települések nagyban átfednek azokkal, ahol a 0–2 éves korosztály is a legmagasabb (4% feletti) arányban található, így Kishódos, Kispalád, Rozsály, Tizsakóród, Túrricse, Uszka és Zajta településekkel, ahol ismét Uszka a legmeghatározóbb, 7,3%-os kiugró értékkel, amit Rozsály 5%-os és Kishódos 4,5%-os értéke követ. Mivel Rozsály nagyobb településnek számít a térségben, ezért az ő esetükben ez nagy létszámot, 42 gyermeket is jelent, de a két palásági településen is együtt 49 fő 3 év alatti gyermek él.

Az óvodai, 3–5 éves korosztályt tekintve Kérsemjén, Kishódos, Magosliget, Mánd, Rozsály és Uszka esetében haladja meg a korosztály az 5,5%-ot, ahol Magosliget és ismét Uszka értékei a kiugróak 9,1%-kal. E településeket Mánd csak 6,9%-kal követi. Ebből az arányból az következik, hogy a többi településnél lényegesen nagyobb Rozsály 48 óvodáskorú gyereke is kevesebb, mint az egymás mellett lévő Magosliget és Uszka együttesen 61 óvodáskorú gyermeke.

Az iskolás korosztály (6–13 évesek) 14% feletti arányban képviselteti magát Botpalád, Darnó, Kispalád, Kisszekeres, Magosliget, Nagyszekeres, Rozsály, Uszka településeken, ismét kiugró Uszka értékkel (20,2%), amit Nagyszekeres csak 15,9%-kal követ. Bár Rozsályon érintett ismét a legnagyobb gyerekszám e települések között 123 fővel, de a szomszédos Kisszekeres és Nagyszekeres együttesen 185 iskolás gyerekekkel bír, és a palásági települések együttesen 179 iskoláskorú gyermekük miatt ugyancsak odafigyelést érdemelnek.

A középiskolás korosztály (14–17 évesek) 8% feletti arányban képviselteti magát Darnó, Garbolc, Kispalád, Méhtelek, Tizsakóród, Túrístvándi és Uszka településeken, legmagasabb arányban Darnón (10,3%) és Uszka (9,1%). Tizsakóród, Túrístvándi és Méhtelek településeken ez a magas arány 60 fölötti kamasz gyereket jelent minden esetben.

Azon települések esetében, ahol rendelkezünk jegyzői adatlappal, a gyerekes családok aránya 35% feletti értékével nagyon magasnak mondható Darnó, Jánkmajtis, Kishódos, Kispalád, Magosliget, Mánd, Sonkád, Tizstaberek, Tunyogmatolcs esetében. Az utóbbi esetben ez 69,2%, amit Magosliget is csak 59,2%-kal követ. Bár nem rendelkezünk adatlappal Uszka-ról, de gyerekszám alapján valószínűleg e település is belekerült volna ebbe a sorba. Különösen magas, 35% feletti a nagycsaládosok (3 vagy több gyermeket nevelők) aránya a gyerekes családok között Botpalád, Darnó, Kérsemjén, Kispalád, Nagyszekeres, Rozsály, Tizacsécse, Túrístvándi, Zajta, Zsarolyán településeken.⁶ Összehasonlításként megjegyezzük, hogy a magyar családoknak csak a harmada nevel gyermeket és a gyermeket nevelő családoknak csak 15%-a nevel három vagy annál több kiskorút.

Figyelembe véve az öt év alatti korosztály magas arányát, a leggyorsabban növekvő település természetesen Uszka, ahol a lakosság 16,3%-a 6 évnél fiatalabb – és ez messze a legnagyobb népesség növekedést jelzi a térségben –, őt a szomszédos Magosliget követi 11,2%-os aránnyal. Rozsályon és Kishódoson is 10% feletti a 6 év alattiak aránya a lakosságban, de további 13 településen 7,5% feletti e korosztály létszáma, így Botpalád, Csaholc, Darnó, Gacsály, Garbolc, Kérsemjén, Kispalád, Mánd, Magyar, Szatmárcseke, Tizsakóród, Túrricse és Zajta településeken.

⁶ Feltételezhető adathiba miatt Túrricse (227%) és Csaholc (100%) adatait figyelmen kívül hagytuk. Uszka esetében adatlap hiányában is feltételezhető, hogy magas a nagycsaládosok aránya.

A fehérgyarmati kistérségre jellemző a cigány kisebbségnek az országoshoz viszonyítottan lényegesen magasabb részaránya, amely a jegyzői becslés alapján mára elérte a 30%-ot. A megyében emellett képviselteti még magát az ukrán, szlovák és román nemzetiség is, de kevesebb, mint 1%-os arányban. A kistérség településeinek harmadában a cigányság részaránya meghaladja a lakosság negyedét. Kiemelkedően magas arányban él a cigányság a keleti határ mentén, ahol általában a települések lakosságának több mint harmadát a cigányság adja. Amint láttuk, a cigányság által nagy arányban lakott határmenti kistelepülések éppen azok, amelyekről a térség foglalkoztatási központja, Fehérgyarmat a legnehezebben elérhető.

9. táblázat A települések lakosságának összetétele a 18 év alatti lakosság aránya szerint sorba rendezve*

	A település lakónépességének száma 2012. január 1-jén	18 év alattiak aránya	A cigány népesség becsült aránya	A nyugdíjasok aránya
Uszka*,**	403	42,6%	80,0%	6,0%
Darnó	174	33,9%	37,4%	47,1%
Rozsály	837	32,7%	22,7%	17,9%
Kispalád	582	31,6%	60,0%	13,7%
Magosliget	285	31,2%	49,8%	8,8%
Túrricse	633	30,0%	32,7%	6,2%
Csaholc	551	28,9%	45,4%	11,4%
Garbolc	151	28,5%	20,5%	39,1%
Botpalád	655	28,4%	40,0%	13,7%
Kishódos	89	27,0%	33,7%	18,0%
Tisztaberek	685	26,6%	47,4%	17,4%
Nagyszekeres	574	26,5%	28,2%	24,0%
Szatmárcseke*	1538	25,8%	40,0%	12,7%
Tiszacsécse	219	25,6%	26,5%	1,4%
Zajta	427	25,5%	21,1%	23,4%
Kisar	1059	25,2%	28,7%	12,9%
Milota	964	24,8%	30,1%	16,1%
Nagyar	706	23,9%	43,9%	8,4%
Tiszakóród*	807	23,7%	n.a.	14,5%
Mánd	274	23,4%	15,3%	19,7%
Kérsemjén	310	23,2%	22,6%	24,8%
Jánkmajtis	1762	23,2%	26,1%	23,0%
Kisszekeres	600	23,2%	15,8%	31,5%
Túristvándi	744	22,8%	26,9%	16,5%
Sonkád	766	22,8%	22,8%	18,5%
Vámosoroszi	552	22,8%	21,7%	5,4%
Kisnamény*	328	22,6%	n.a.	11,0%
Gacsály*	932	22,5%	45%	9,7%
Tiszabecs	1139	22,0%	36,2%	13,2%
Zsarolyán	438	21,9%	21,9%	30,8%
Császló*	380	21,0%	n.a.	11,6%

Kömörő*	563	20,6%	n.a.	13,9%
Fülesd	468	20,5%	17,3%	17,5%
Penyige	799	18,6%	14,1%	14,3%
Kölcse	1347	18,6%	15,2%	16,7%
Szamossályi	757	18,2%	6,6%	27,1%
Olcsvaapáti	312	17,9%	19,6%	21,8%
Cégénydányád	678	17,7%	0,0%	25,1%
Csegöld	668	17,5%	24,0%	15,6%
Hermánszeg	270	17,4%	4,1%	25,9%
Tunyogmatolcs	2563	16,9%	31,2%	15,2%
Nábrád	962	16,8%	7,0%	16,6%
Méhtelek	774	16,1%	28,9%	38,5%
Fehérgyarmat	7979	16,0%	3,3%	20,1%
Szamosújlak	419	13,4%	0,0%	26,3%
Nagyhódos	130	12,3%	12,3%	51,5%
Gyügye	255	11,0%	0,0%	31,4%
Nemesborzova	90	10,0%	20,0%	35,6%
Panyola	622	9,0%	2,1%	39,5%

forrás: jegyzői adatlap,

**Uszka, Szatmárcseke, Tiszakóród, Kisnamény, Gacsály, Császló, Kömörő esetében jegyzői adatlap hiányában a KSH 2010-es adataira (18 év alattiak aránya) és a Nyugdíjfolyósító Főigazgatóság adataira (2012. január) támaszkodtunk, így a nyugdíjasok aránya ezen települések esetében csak az öregségi nyugdíjasok arányát tartalmazza.*

***Uszka esetében a cigányság arányát polgármesteri interjú alapján adtuk meg.*

Bár a kistérségben egyébként is magas a cigány lakosság aránya és az interjúk szerint a vegyes házasságok száma is növekszik, egyes területeken megfigyelhetőek szegregációs folyamatok is, így az egymás mellett lévő magas cigány lakosságú fiatalodó és a relatíve alacsony cigány lakosságú öregedő települések párosa, mint például Nagyhódos–Kishódos vagy a két legnagyobb település, Fehérgyarmat és Tunyogmatolcs vonatkozásában.

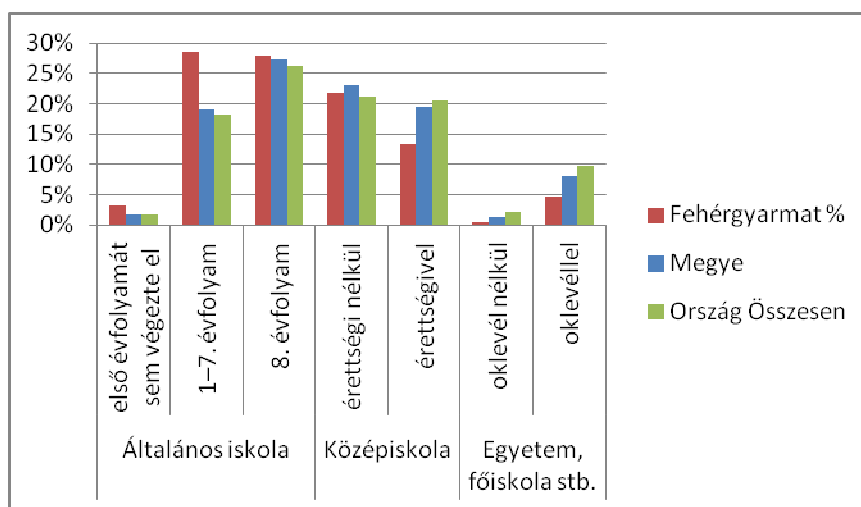
Összefoglalóan Fehérgyarmat kistérségének lakossága jelentős mértékben fogy, annak ellenére, hogy az országostól alacsonyabb a természetes fogyás szintje. A térség alapvetően elvesztette népességmegtartó erejét, ezért vándorlási vesztesége is az ország leghátrányosabb kistérségei közé sorolja a Szamosközt. Mivel a vándorlás elsősorban a képzetesebb, fiatalabb réteget érinti, velük együtt távozik a szülőképes korú nők egy jelentős része is, így az elvándorlás ráerősít a kistérség „előregedésének” folyamatára. A kedvezőtlen demográfiai folyamatok mögött tartós és jelentős térségen belüli különbségek tapasztalhatóak. A lakosság csökkenése a jelentős cigány lakossággal rendelkező településeken – elsősorban a határmenti falvakban (Uszka, Magosliget, Paládság) és a nagyobb települések mellett kialakuló gettó falvakban vagy fiatalodó településeken (pl. Darnó, Tunyogmatolcs) kisebb mértékű vagy stagnál. A demográfiai folyamatok több évtizedes folyamatos trendje nyomán várható, hogy az óvodai és iskolai korosztályok létszámának alakulásában már ma is megfigyelhető belső eltolódás az előbb említett falvak javára ezeken a településeken fog tartós igényt támasztani a gyermekek fejlődését segítő közszolgáltatásokra.

4 Végzettség, képzettség

A kistérség, különösképpen a falvak lakosságának iskolázottsága országos összehasonlításban alacsony. Mivel ilyen részletezettségű képzettségi adatot egyedül a népszámlálás tartalmaz, ezért egyelőre csak a 2001-es felmérésre támaszkodhatunk. Bár az egyéb demográfiai folyamatok alapján feltételezhető, hogy jelentős elmozdulás e téren az elmúlt 10 évben sem történt, de a 2011-es népszámlálás adatainak ismeretében érdemes lesz ezt a képet újrarajzolni.

A 2001-es népszámlálás adatai szerint a 7 évesnél idősebb lakosság kétharmada nem rendelkezett közép-, vagy felsőfokú végzettséggel, illetve szakmunkás-bizonyítvánnyal, ami a vidéki átlagnál (53%) lényegesen rosszabb arány. A kistérségben élők egyharmada a nyolc általánost sem végezte el. A lakosság közel fele végezte csak el a nyolc általánost és a teljes lakosság négyötödének nincs érettségije. A középfokú végzettségűek aránya (19%) az országos átlagnál (38,2%) lényegesen kisebb, ráadásul jelentős települési különbségeket mutat a kistérségben. A legalacsonyabb, 5% alatti arány jellemzi Uszka, Kispalád és Kishódos településeket. Az országos átlag körüli értéket mutató (42%) Fehérgyarmat mellett jóval alacsonyabb, de 25% körüli arányban éltek középfokú végzettségűek Nemesborzován, Kölcсэн, Cégénydányádon és Jánkmajtison.

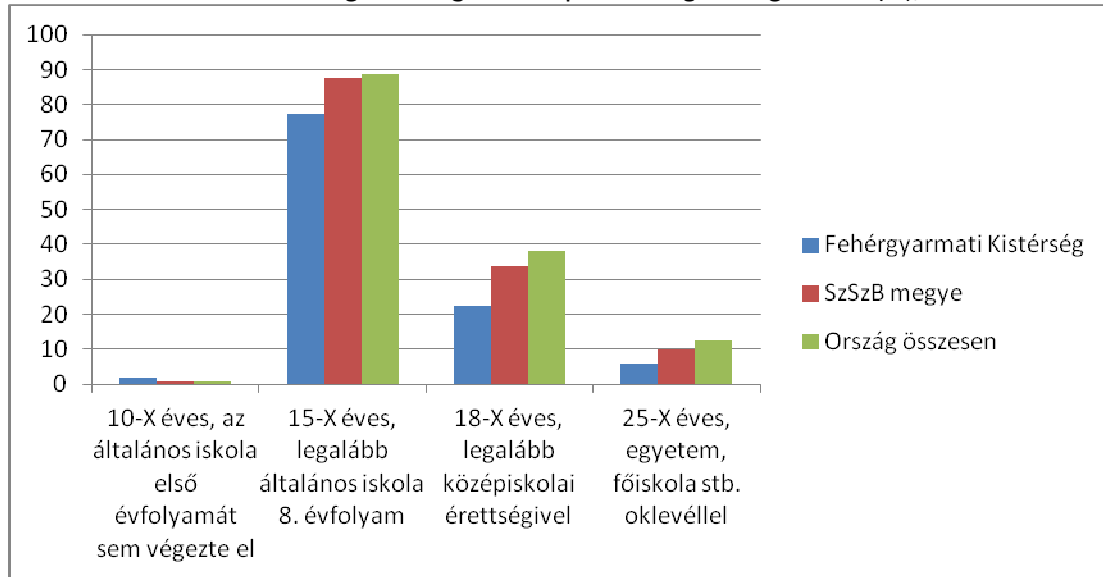
5. ábra A 7 évesnél idősebb népesség legmagasabb iskolai végzettsége (%), 2001

forrás KSH, Népszámlálás

E kedvezőtlen adatok nemcsak a fiatalabb korstruktúra következményei voltak a kistérségben. A következő ábrán azt mutatjuk be, hogy egy adott képzettséget megszerzők mekkora arányban voltak abban a korosztályban, amelyben az adott iskola már elvégezhető lett volna. Azt látjuk, hogy valamennyi képzettségi szinten jelentős lemaradásban van a kistérség, nemcsak az országos, de a megyei képzettségi arányokhoz képest is.

6. ábra A kistérség lakossága korcsoport és végzettség szerint (%), 2001

forrás KSH, Népszámlálás

A kistérségen belüli képzettségbeli különbségek köszönnek vissza a munkanélküliek képzettség szerinti megoszlásában is (lásd 27. ábra a mellékletben). A szakképzett munkanélküliek magas aránya jellemző Tiszabecs, Panyola, Kiszekeres, Gyügye, Fehérgyarmat és Cégénydányád településeken, ami potenciális munkaerő-készletet jelent. Ezzel ellentétben az álláskeresők közül a legalacsonyab (legfeljebb általános iskolai) végzettséggel rendelkezők aránya különösen magas Uszka, Tiszaberek, Szatmárcseke, Rozsály, Méhtelek, Magosliget, Kispalád, Botpalád és Darnó településeken – éppen azokon a fiatalodó településeken, ahol mint láttuk, a cigány népesség aránya is magas.

Összefoglalva. A térség képzettségi szintje lényegesen elmarad az országos és a megyei átlagtól is, ugyanakkor jelentős belső egyenlőtlenség is jellemzi. A belső különbségek részben a demográfiai folyamatokkal is magyarázhatóak, a munkaerőpiac számára értékesebb képzettséggel rendelkezők elvándorlása, és kistérségen belül a munkapiaci központnak számító Fehérgyarmat irányába történő vándorlása ráerősít az oktatási rendszerből való továbbjutás esélyeinek területi egyenlőtlenségeire.

5 Foglalkoztatás és jövedelmek

„Elsősorban az életminőséget lehetne növelni, de ahhoz munkahelyeket kellene teremteni. Egy ember, ha dolgozik, magabiztosabb, cselekvőképesebb és akkor a gyermekét is ebben a szellemben tudná nevelni. Ellehet itt a családsegítő, gyerekjólét és anyám tyúkja még mi, de addig ez a szegénység nem fog változni. Tehetnek itt akármit!” (interjú a kistérség egyik polgármesterével)

A kistérség legnagyobb problémája a munkalehetőségek hiánya. A legális foglalkoztatási helyzet alakításában az állami vagy önkormányzati szféra mellett csupán a kisebb vállalkozások és a mezőgazdasági kistermelők játszanak szerepet (részletesen lásd a mellékletben található 36. táblázat adatait). A regisztrált vállalkozások döntő többsége egyéni vállalkozás, így ezek területi különbségei a vállalkozási aktivitás jelentős különbségeit is tükrözik. Jelentős a 100 főre vetített vállalkozássűrűség (40 feletti) Csegöld, Szamosújlak, Nagyhódos és Gyügye településeken, míg a legalacsonyabb (20 alatti) a magas gyermekkorú lakossággal bíró Kispaládon, Csaholcon, Magosligeten, illetve kirívóan alacsony Uszka. A kistérség központjában 25 vállalkozás jut minden száz lakosra.

10. táblázat Vállalkozási aktivitás a kistérség településein, 2010

2010	lakosság	regisztrált váll.	egyéni váll.	Váll./100 fő
Gyügye	255	119	113	47	Nagyar	724	151	151	21
Nagyhódos	130	58	56	45	Szatmárcseke	1538	321	311	21
Szamosújlak	419	180	176	43	Tiszabecs	1144	244	217	21
Csegöld	668	268	254	40	Mánd	275	56	56	20
Panyola	622	246	228	40	Tunyogmatolcs	2564	523	497	20
Nábrád	956	357	347	37	Túristvándi	733	145	136	20
Méhtelek	774	275	273	36	Kispalád	594	111	108	19
Szamosályi	747	259	249	35	Csaholc	546	96	89	18
Kérsején	327	112	107	34	Magosliget	287	47	45	16
...	Uszka	413	36	35	9

forrás: KSH-TSTAR

A kistérség turizmusa a Tisza-mentén koncentrálódik, így ott magasabb a vállalkozói aktivitás is. Ugyanakkor ezt az ágazatot jelentős szezonális jellemzi, így csak az év felében jelent megélhetést az ott élőknek. A vállalkozások és a lakossági jövedelmek 40%-a Fehérgyarmaton jön létre, így a többi település számára is Fehérgyarmat nyújtja a lehetőséget a foglalkoztatásra, miután a távolsági ingázás gyakorlatilag megszűnt. Fehérgyarmaton a munkahelyek száma 1,3-szorosan haladja meg a foglalkoztatottak számát, azonban a környező települések teljes munkaerő-fölöslegét így sem képes alkalmazni. Amint a függőségi rátánál láttuk, Fehérgyarmaton az aktív korú lakosság aránya lényegesen magasabb, mint a kistérség más településein, ami azt is jelenti, hogy akinek erre esélye van és állást tud szerezni a kistérség központjában, az oda is költözik.

A legkedvezőbb helyzetben a Fehérgyarmat közvetlen szomszédságában fekvő települések vannak (pl. Nábrád, Cégénydányád, Penyige). A határmenti falvak egy részében az egyik legjelentősebb

foglalkoztató a határórség, de Csaholcra is többen járnak dolgozni. A legrosszabb helyzetben a térségi központtól távol eső, a tiszabecsi vagy csengeri közúti határátkelőhöz vezető utak által határolt aprófalvak vannak, mint pl. Uszka, Kispalád, Kishódos, Magosliget, ahonnan, mint láttuk, az árak és a tömegközlekedés menetideje miatt az ingázás sem lehetőség.

A kistérség legnagyobb foglalkoztatója a Fehérgyarmaton működő Szatmár-Beregi Kórház 500 foglalkoztatottal, jelentős foglalkoztató továbbá az elektromos motorokat előállító FEVILL-ELECTRIC Kft., és a fa- és építőipari profilú RELABOR Kft.

A működő vállalkozásokat tekintve a vállalkozási aktivitás alig több mint az országos átlag fele. Különösen az aprófalvakban és a periférikus elhelyezkedésű községekben rendkívül alacsony. Egyes nagyobb falvakban (Tiszabecsen, Kölcén, Jánkmajtison, Kisaron) a kistérségi átlagon felüli, más falvakban (Tunyogmatolcson) a népességszámhoz képest alacsony a vállalkozási aktivitás, számos településen pedig a működő vállalkozások száma a 10-et sem éri el (Császló, Garbolc, Darnó, Kishódos).

A kistérség hagyományosan és dominánsan agrárjellegű, gazdaságában a mezőgazdaság emelkedik ki, bár a termőföld aranykorona értéke alacsony. Elsősorban a gyümölcsstermesztés (alma, szilva) dominál, több jellegzetes szatmári termék kapcsolódik hozzájuk. A mezőgazdaságban működik a vállalkozások 20%-a. Van olyan település, ahol ez az arány kiugróan magas; például Hermánszegen 60%, Kisnaményban 58%, Garbolcon és Nemesborzován 50%, de számos településen eléri a 40%-ot.

A mezőgazdaság egyértelműen domináns ágazat a térségben, így a gazdaságban betöltött szerepének csökkenése a térségben élők életésélyeit és életminőségét rendkívül hátrányosan érintette. A szövetkezetek felbomlása után a mezőgazdaságban foglalkoztatottak száma is jelentősen visszaesett és a privatizációt követően számos településen nem maradt önkormányzati tulajdonban sem termőföld. A falusi lakosság jelentős része elszakadt a földműveléstől is, így az önellátás falusi életstratégiája számos szegényebb család számára nem adatik már meg. Nem véletlen, hogy több településen is felmerült a mezőgazdasággal, vagy a mezőgazdasági önellátással kapcsolatos segítség igénye az adatgyűjtés során, pl. Cégénydányádon, Penyigén, Tiszabecsen és Uszán.

Ide mezőgazdasági önellátás kell! Mondanám, hogy munkahely, de azért nem mondom, mert szerintem erre nincs reális esély! Kiskertet kell tartani és aprómarhákat nevelni! A gyerekeknek pedig megfelelő oktatási rendszert kitalálni, mert ez a mostani egyenlő a nullával! Ezek előregedett települések itt a környéken. Szakmunkásokat kellene nevelni, akik ebből megélnének, de én csak olyanokkal találkozok mostanság, hogy van ugyan egy háztartási-kisgépszerező végzettsége, és azt se tudja, hol kell hozzányúlni! (polgármesteri vélemény)

A KSH 2010-es adatai szerint a kereskedelem és a szolgáltatások együttesen 70%-ot képviselnek a vállalkozások között, ezen belül az idegenforgalmi szektorhoz kapcsolódó szálláshely szolgáltatás és vendéglátás 26%-ot. Az ipar aránya (10 %) lényegesen kisebb az országos átlagnál, több településen egyáltalán nincs ipari vállalkozás (például Csegöld, Darnó, Kishódos, Kisnamény, Nagyhódos, Nemesborzova, Szamosújlak).

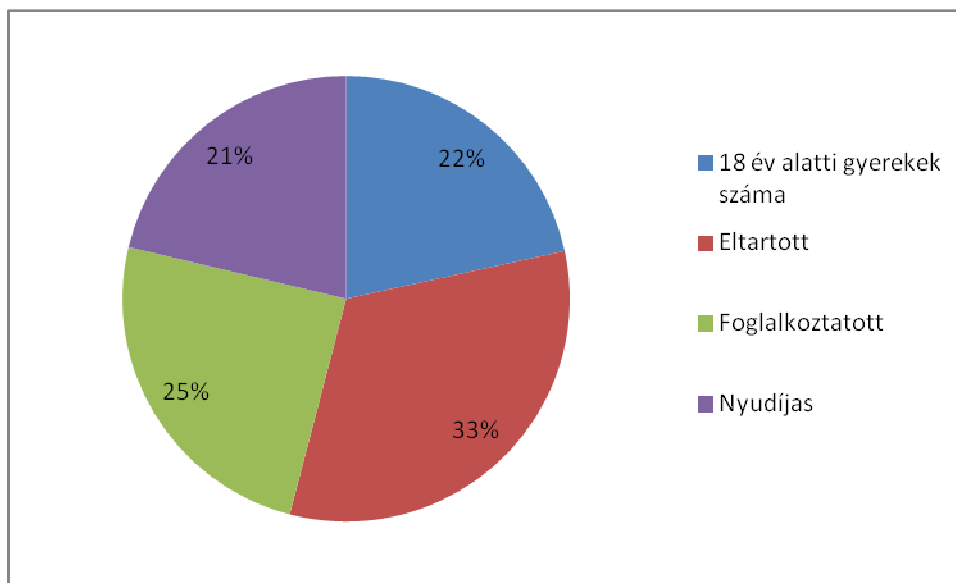
Mindössze 403 fő lakik Uszán és ebből 80% roma. Jelenleg 50%, aki munkanélküli az aktív korúak közül. A START munkaprogramban 40 munkás dolgozik, míg alkalmi

munka ritkán adódik. Kb. 15-20 őstermelő él a településen, akik romák és rájuk a helyi közösség nagyon büszke.

„Nézze, ez egy cigány falu és én szeretem is őket, jól megvagyunk! Ide is munkahelyek kellenének, de nem tudom mi, mert mi nagyon messze vagyunk mindentől. Én az uborkázásban látom a lehetőséget. Azt kellene bővíteni, hogy minden család tudjon, és amit megkeresnek vele nyáron, azt télre beosztanák, persze erre is meg kellene őket tanítani!” (interjú Uszka polgármesterével)

A fehérgyarmati kistérségben nagyon alacsony a foglalkoztatás szintje, a magas munkanélküliség a kistérség legjelentősebb gazdasági-társadalmi problémája. A lakosság negyede foglalkoztatott, ami – figyelembe véve az aktív korúak arányát – azt jelenti, hogy a munkaképes korúaknak csak a 43%-a foglalkoztatott.

7. ábra Lakosság összetétele foglalkoztatási helyzet alapján (%), 2012

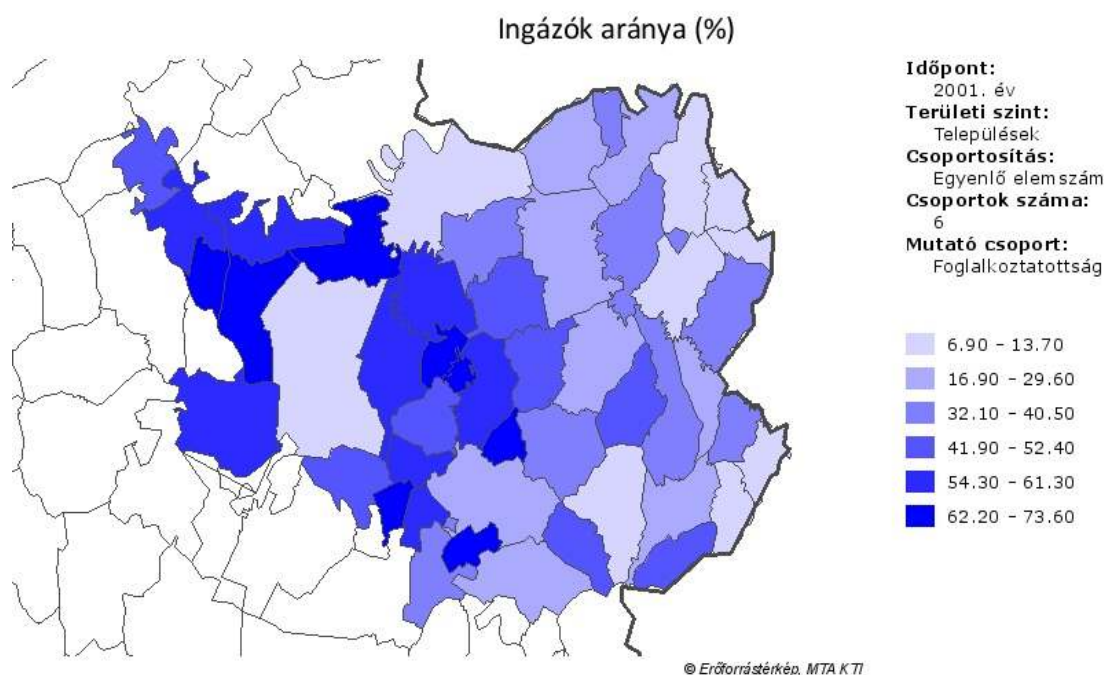

forrás: jegyzői kérdőív és KSH - TSTAR⁷

Különösen aggasztó a foglalkoztatási helyzet a kistérségeken, ahol is az önkormányzaton kívül alig-alig akad más munkáltató. A helyzetet tovább rontja, hogy az egyetlen jelentősebb munkaerőpiaccal bíró Fehérgyarmat cégei maximum 10 kilométeres körzetből keresnek munkaerőt, mert fizetniük kell a munkavállalók utazási költségeit is.

⁷ Uszka, Szatmárcseke, Tizsakóród, Kisnamény, Gacsály, Császló, Kömörő esetében jegyzői adatlappal nem rendelkezünk, így ezekben az esetekben a KSH 2010-es adatait használtuk. Az eltartott kategóriába soroltunk minden aktív korú, de nem foglalkoztatottat így például beleértve a GYES-en, GYED-en lévő kismamákat, a munkanélkülieket is.

8. ábra Munkahelyi ingázás a kistérségben, 2001

forrás: Erőforrástérkép, MTA-KTI; KSH; Népszámlálás, 2001.

Egyszerre van jelen a térségben a munkanélküliség és a munkaerőhiány. A helyi vállalatok elsősorban fémmegmunkáló és szakképzettséget nem igénylő segédmunkásokat keresnek. A munkaerő-piacon emellett azonban hiány van egyes szolgáltatás jellegű szakmákban, mint például bádogos, burkoló, cipész stb., azonban a fiatalok részéről nincs meg a szükséges érdeklődés – igaz, a képzések is leginkább Fehérgyarmaton érhetőek el.

Az egy lakosra jutó adóköteles jövedelmek minden településen az országos átlag kétharmada alatt maradnak, de előfordul az is, hogy még a 20%-ot sem éri el. A 11. táblázat mutatja, hogy az egy adózóra eső jövedelem tekintetében kizárólag a kistérség központja lépi át a megyei átlagot, azonban még Fehérgyarmat sem éri el a régiós vagy az országos átlagot, ami azt jelenti, hogy nem csak az adózók száma alacsony a térségben, de a bérek is a jelentősen alatta maradnak az országos és a megyei átlagnak is.

11. táblázat Egy állandó lakosra és adózóra jutó személyi jövedelemadó alap, 2008

	egy lakosra jutó jövedelem	egy adózóra jutó jövedelem	helyezés az egy lakosra jutó jövedelemben	helyezés az egy adózóra jutó jövedelemben
Fehérgyarmat	737,3	1553,8	1	1
Gyügye	597,3	1347,8	2	2
Kishódos	210,7	1334,7	46	3
Nagyszekeres	438,4	1328,9	8	4
Nábrád	554,3	1293	3	5
Szamossályi	384,1	1286,1	18	6
Cégénydányád	476,8	1278,7	6	7
Gacsály	302,1	1272,3	36	8
Jánkmajtis	401,6	1258,9	14	9

	egy lakosra jutó jövedelem	egy adózóra jutó jövedelem	helyezés az egy lakosra jutó jövedelemben	helyezés az egy adózóra jutó jövedelemben
Kisszekeres	506,2	1251,2	5	10
Darnó	226,6	1231,2	43	11
Zajta	376,5	1227,5	19	12
Kisnamény	299,7	1225,6	37	13
Vámosoroszi	414,7	1222,4	11	14
Rozsály	364,6	1211,8	20	15
Csaholc	306,1	1199,3	34	16
Tunyogmatolcs	390,5	1198,5	16	17
Kölcse	410,8	1197,5	13	18
Panyola	425	1175,1	9	19
Méhtelek	304	1173	35	20
Szamosújlak	545,3	1172,5	4	21
Csegöld	352,2	1162,1	23	22
Fülesd	333,7	1160,9	27	23
Túrricse	359,4	1160	21	24
Tisztaberek	215,7	1147,7	44	25
Szatmárcseke	295,3	1139,3	40	26
Tiszakóród	313,9	1114,9	31	27
Penyige	460,4	1108	7	28
Tiszabecs	330,7	1103,3	28	29
Kisar	346,8	1100,1	25	30
Botpalád	309,4	1070,2	33	31
Zsarolyán	397,9	1050,6	15	32
Nemesborzova	416	1050,5	10	33
Sonkád	325,9	1038,6	29	34
Túristvándi	297,9	1031,8	38	35
Nagyhódos	388,1	1029,7	17	36
Garbolc	150,4	1025,8	48	37
Milota	340,7	1010,4	26	38
Kömörő	351,4	994,1	24	39
Mánd	353,8	993,5	22	40
Tiszacsécse	413,7	977,5	12	41
Hermánszeg	315,4	956,4	30	42
Kispalád	158,4	954,9	47	43
Császló	251,7	950,1	42	44
Kérsemjén	311,8	929,9	32	45
Olcsvaapáti	295,3	885,8	39	46
Nagyar	261,7	815,4	41	47
Uzka	94,6	773,2	49	48
Magosliget	214	630,8	45	49
Fehérgyarmati kistérség	435,99	1258,87		
Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	566,32	1500,18		
Észak-Alföld régió	635,67	1572,41		
Magyarország	817,11	1861,65		

forrás: Erőforrástérkép, MTA-KTI, KSH T-STAR

Fontos szerepet tölt be a kistérség településein a közhasznú munkaprogram, illetve az önkormányzatok közcélú foglalkoztatása. Az önkormányzati közcélú foglalkoztatásában 2011-ben három és félezer ember vett részt, ami az aktív korú népesség 16%-át tette ki. Míg a közhasznú

munkaprogramban való részvétel átlagosan 3-6 hónapos foglalkoztatást jelent, addig az önkormányzati közcélú foglalkoztatás rövidebb időtartalmú, átlagosan 30 nap. A közmunka jelentőségét mutatja a térségben, hogy kihasználva annak lehetőségeit, azok a települések, ahol az önkormányzati földek aránya ezt lehetővé tette és megvan a kellő szervezési kapacitás is, ennek segítségével a szociális helyzetet enyhítő önellátás modelljével is megpróbálkoznak, ennek országosan is ismert mintafaluja Rozsály. Nem véletlenül e térségben indult el először az országban az új START program is.

12. táblázat A közmunka szerepe a kistérség településein, 2011

	aktív korú népesség	munkanélküli	közfoglalkoztatásba bevont emberek száma (fő)	közfoglalkoztatásba bevontak átlagos foglalkoztatási ideje, teljes munkaidős (hónap)	közfoglalkoztatásba bevontak átlagos foglalkoztatási ideje, részmunkaidős (hónap)	közfoglalkoztatásba bevontak aránya az aktív korú népességhez viszonyítva
Botpalád	379	40	140	5	5	37%
Cégénydányád	388	9	56	3	1	14%
Csaholc	329	141	125	3	2	38%
Csegöld	447	92	93	7	4	21%
Darnó	33	31	16		4,5	48%
Fehérgyarmat	5100	685	174	7,9	3,2	3%
Fülesd	290	71	60	5	3	21%
Garbolc	49	33	28	4	4	57%
Gyügye	147	12	15	3	4	10%
Hermánszeg	153	50	40	7	2	26%
Jánkmajtis	947	310	126		5	13%
Kérsemjén	161	62	25	6	6	16%
Kisar	655	30	115	3	3	18%
Kishódos	49	20	14	4	4	29%
Kispalád	318	35	138	5	5	43%
Kisszekeres	272	71	59	4	4	22%
Kölcse	871	190	177	3	2	20%
Magosliget	171	90	69	3	3	40%
Mánd	156	56	42	4	4	27%
Méhtelek	351	113	148	4	4	42%
Milota	570	156	127	10	2	22%
Nábrád	640	85	30	6	6	5%
Nagyar	478	221	53	3	2	11%
Nagyhódos	47	10	8	4	4	17%
Nagyszekeres	284	67	52	4	4	18%
Nemesborzova	49	11	14	0	4	29%

	aktív korú népesség	munkanélküli	közfoglalkoztatásba bevont emberek száma (fő)	közfoglalkoztatásba bevontak átlagos foglalkoztatási ideje, teljes munkaidős (hónap)	közfoglalkoztatásba bevontak átlagos foglalkoztatási ideje, részmunkaidős (hónap)	közfoglalkoztatásba bevontak aránya az aktív korú népességhez viszonyítva
Olcsvaapáti	188	5	24	8	2	13%
Panyola	320	115	33	10	3	10%
Penyige	536	150	86	8	2	16%
Rozsály	413	200	60	8		15%
Sonkád	449	156	117	2,5	3	26%
Szamosályi	414	70	95	7	2	23%
Szamosújlak	253	31	35	3	3	14%
Tiszabecs	738	300	220	8	3	30%
Tiszacsécse	160	38	46	2	3	29%
Tisztaberek	384	108	145	5	2	38%
Tunyogmatolcs	1740	450	265	4	4	15%
Túristvándi	451	143	98	3	3	22%
Túrricse	404	49	89	3	4	22%
Vámosoroszi	396	80	50	4	10	13%
Zajta	218	65	38	4	2	17%
Zsarolyán	207	157	41	4	4	20%

forrás: jegyzői adatlap⁸

A kistérség kilenc településén (Tiszabecs, Botpalád, Tisztaberek, Csaholc, Magosliget, Méhtelek, Kispalád, Darnó, Garbolc) a közmunka az aktív korúak több mint 30%-ának adott munkát 2011-ben, míg a kistérségi központban alig 3% volt ez az arány, és a Fehérgyarmat közelében lévő települések egyikén sem lépte át a 15%-ot.

Rozsályon kilencvenen kapnak segítyt, közülük hatvanöten dolgoznak közmunkában. Az önkormányzatnak százhusz állandó alkalmazottja van. Az önkormányzati gazdaságból reggelente negyvennyolc közmunkás indul dolgozni. A polgármester szerint az „Út a munkához” program nagyon pazarló volt, mert amit két ember el tudott végezni, arra bejelentettek nyolcat, így a pénzt a közös kalapból vették ki, és annak adták oda, aki nem csinált semmit. (interjú részlet)

A kistérség határmenti falvaiban megélhetési forrást jelent a csempészet is, amely illegalitása okán azonban inkább növeli, mintsem enyhíti a belső egyenlőtlenségekből eredő feszültségeket a településeken.

⁸ Uszka, Szatmárcseke, Tiszakóród, Kisnamény, Gacsály, Császló, Kömörő esetében nem rendelkezünk jegyzői adatlappal

Van egy nagyon rossz utca, ahogy a polgármester fogalmazott. Őket nagyon szégyelli, mert nincs velük bírás. Nagyon sok a lopás, a csempészés és a rongálás. Pl. LEADER pályázatból építettek nemrég buszvárókat, de azokat is szétverték. Még virágot sem mernek kitenni faluszépítési célból. Ebben az utcában élnek ők, nem is olyan rossz körülmények között, mert minden háznál van autó. Ők élnek illegális üzletekből. (interjú az egyik polgármesterrel)

A települési problémák alapját a munkaalkalmak tartós hiánya és az ebből fakadó szegénység jelenti. A kistérségben országos viszonylatban is kiemelkedő a regisztrált munkanélküliek aránya (25%), de ennél is többen vannak, akik már a regisztrációból is kikerültek, így egyes településeken (Tiszabecs, Panyola, Penyige, Rozsály, Jánkmajtis, Csaholc, Méhtelek, Túristvándi) akár 80-100% is lehet a munkanélküliség a munkaképes lakosság körében. A népesebb településeket kivéve – általában – az alkalmi idénymunkák mellett az önkormányzati közmunka biztosíthatja a túléléshez szükséges bevételt, de egyes határmenti településeken, mint Tiszabecs, Botpalád, Nagyar, Magosliget vagy Tizsakóród környékén a csempészet tölti be ezt a szerepet. Gondot jelent az önellátáshoz szükséges agrárgazdálkodási tudás, készségek és feltételek hiánya; illetve a kilátástalanságból eredő motivációhiány is. Munka és önellátás hiányában a segélyezés is jelentős szerephez jut a legtöbb településen.

6 A munkanélküliség és a segélyezési helyzetkép

2010-ben a kistérség településein a legtöbb (711 fő) nyilvántartott álláskereső Fehérgyarmaton jelentkezett be, de jelentős Tunyogmatolcs, Szatmárcseke, Jánkmajtis, Milota és Kisar egyenként 200-300 fős munkaerő kereslete is. Ezek 40-60%-a hosszabb ideje munkanélküli, már legalább fél éve vannak munka nélkül. Érdekeség, hogy nem a legfeljebb általános iskolai végzettségűek, hanem a szakmával rendelkezők vannak többségben közöttük. Számukra az önkormányzatok által szervezett közmunka jelenthet átmeneti megoldást, de a segélyezés költségei is magasak az önkormányzatok költségvetéséhez képest. A segélyek kifizetésével terhelt költségvetésben a helyi adók alárendelt szerepet játszanak, mivel kevés az adófizető. Mindössze egy-két település esetében érik el a helyi adók a 4-5%-os részesedést.

13. táblázat Munkanélküliségi helyzet a településeken

	2010 lakosság -szám (fő)	Nyilvántartot t álláskereső száma összesen	mn. arány a (%) 100 főre	180 napon túli nyilvántartot t álláskereső száma összesen	arányuk az összesből I (%)	Általános iskola 8 osztályánál kevesebb végzettségge l rendelkező álláskereső száma	Szaktanácsadói nyilvántartot t álláskereső száma
Kispalád	594	162	27,3	94	58,0	26	28
Uzka	413	105	25,4	3	2,9	14	10
Magosliget	287	71	24,7	8	11,3	11	11
Nagyar	724	173	23,9	82	47,4	4	58
Kishódos	89	21	23,6	12	57,1	4	5
Milota	955	223	23,4	68	30,5	34	77
Tiszacsécse	260	60	23,1	24	40,0	9	16
Tiszakóród	807	180	22,3	45	25,0	11	40
Szatmárcseke	1538	332	21,6	133	40,1	56	75
Botpalád	646	136	21,1	73	53,7	14	36
Kérsemjén	327	68	20,8	27	39,7	4	23
Darnó	174	34	19,5	25	73,5	4	4
Kisar	1059	200	18,9	126	63,0	23	57
Kisnamény	328	61	18,6	46	75,4	12	9
Méhtelek	774	143	18,5	88	61,5	29	23
Sonkád	755	138	18,3	74	53,6	16	43
Nemesborzova	94	17	18,1	10	58,8	3	4
Tisztaberek	689	121	17,6	91	75,2	39	20
Penyige	801	139	17,4	64	46,0	9	43
Zajta	429	74	17,2	55	74,3	11	17
Nagyszekeres	574	98	17,1	59	60,2	12	34
Olcsvaapáti	323	55	17,0	21	38,2	10	22
Vámosoroszi	557	94	16,9	50	53,2	8	35
Garbolc	151	25	16,6	15	60,0	4	6
Jánkmajtis	1762	290	16,5	157	54,1	20	88
Mánd	275	43	15,6	15	34,9	2	17
Tunyogmatolcs	2564	391	15,2	153	39,1	31	119
Fülesd	482	72	14,9	33	45,8	4	27
Rozsály	817	120	14,7	81	67,5	27	25
Kisszekeres	600	86	14,3	33	38,4	9	24
Nábrád	956	136	14,2	49	36,0	10	66
Szamosályi	747	105	14,1	44	41,9	13	30
Kömörő	563	77	13,7	28	36,4	3	33

	2010 lakosság -szám (fő)	Nyilvántartot t álláskeresők száma összesen	mn. arány a (%) 100 főre	180 napon túli nyilvántartot t álláskeresők száma összesen	arányuk az összesbő l (%)	Általános iskola 8 osztályánál kevesebb végzettségge l rendelkező álláskeresők száma	Szaktanácsos végzettségű nyilvántartot t álláskeresők száma
Hermánszeg	277	37	13,4	7	18,9	2	13
Zsarolyán	437	58	13,3	33	56,9		21
Csaholc	546	72	13,2	41	56,9	5	15
Kölcse	1342	176	13,1	126	71,6	10	52
Gacsály	932	118	12,7	70	59,3	9	34
Panyola	622	77	12,4	39	50,6	3	26
Szamosújlak	419	47	11,2	16	34,0		23
Túristvándi	733	82	11,2	22	26,8	4	28
Nagyhódos	130	14	10,8	4	28,6		8
Csegöld	668	70	10,5	45	64,3	11	18
Császló	380	36	9,5	12	33,3	4	15
Gyügye	255	23	9,0	9	39,1		7
Fehérgyarmat	8018	711	8,9	352	49,5	15	254
Túrricse	679	58	8,5	28	48,3	7	14
Tiszabecs	1144	96	8,4	31	32,3	3	32
Cégénydányád	678	50	7,4	13	26,0		16

forrás: KSH-TSTAR

Amint azt a fenti adatok is jelzik, a munkanélküliség a már megszokott területi mintázatot és a térség munkaerő-piaci szerkezetéből adódó lehetőségeket tükrözi: Fehérgyarmat közelében alacsonyabb, míg a munkalehetőségektől elzárt határmenti apróbb falvakban lényegesen magasabb a munkanélküliek aránya.

A kistérségen belüli képzettségi helyzet és a munkanélküliség kapcsolatát jól mutatja a képzettségi fejezetben bemutatott ábra (27. ábra Álláskeresők képzettség szerinti megoszlása településenként, 2011), mely szerint az alacsonyabb képzettségi szinttel rendelkező településekről az egyébként elérhető álláshelyek sem elérhetőek már, részint a munkaerő-túlkínálat, részben az adott képzettségért megszerezhető jövedelmeknek az ingázás költségeihez képest alacsony szintje miatt. Míg az elzártság és a képzettség együttesen magyarázza a határmenti térségek szociális problémákká váló foglalkoztatási problémáit, a belső szegregátumokból elsősorban a képzettségbeli hátrányok miatt nem képesek munkát találni az ott élők.

A munkalehetőségek tartós hiánya miatt fontos jövedelemforrásai a családoknak a szociális transzferek, és jelentős teher hárul a szociális ellátórendszerre is. A szociális helyzet azonban a települések erőforrásait is nagymértékben igénybe veszi. Csak elvétve találunk a kistérség településein adósságkezelési szolgáltatást, annak ellenére, hogy szinte minden településen megtalálhatóak olyan családok, amelyeknél hátralék miatt hosszabb rövidebb ideig szüneteltették valamely közszolgáltatást. Az interjúk tanúsága szerint a korábban létező szolgáltatást források hiányában kellett több településen megszüntetni.

A szociális segélyezési helyzetkép is a már korábban bemutatott mintázatot követi, a lakásfenntartási támogatást kapó családok arányát tekintve a határmenti, a munkaerőpiactól elzárt települések (Tiszacsécsse, Magosliget, Kispalád, Botpalád, Kishódos, Garbolc, Olcsvaapáti) és a kistérség belső részén a cigányság által nagy arányban lakott településeken (Darnó, Csaolc, Vámosoroszi) jelzik a legnagyobb problémákat.

14. táblázat Segélyezés a településeken

	A település lakónépességének száma 2012. január 1-én	rendszeres szociális segélyben részesülők (2012. január 1-jei állapot szerint) (fő)	adósságkezelési szolgáltatásban részesülők (a 2011. évben) (háztartás)	lakásfenntartási támogatásban részesülő háztartások aránya (2011)	átmeneti segélyben részesülők (a 2011. évben)	bérpótló juttatásban részesülők (2012. január 1-jei állapot szerint)
Botpalád	655	12	0	57%	10	129
Cégénydányád	678	6	6	30%	0	49
Csaholc	551	5	0	67%	68	113
Csegöld	668	7	0	54%	35	76
Darnó	174	3	0	76%	4	31
Fehérgyarmat	7979	38	46	24%	505	256
Fülesd	468	65		58%	8	61
Garbolc	151	1	0	60%	0	35
Gyügye	255	1	0	28%	0	14
Hermánszeg	270	4		56%		40
Jánkmajtis	1762	21	0	50%	62	239
Kérsemjén	310	12	0	42%	42	39
Kisar	1059	14		0%	26	106
Kishódos	89	1	0	61%	0	19
Kispalád	582	13	0	56%	25	135
Kisszekeres	600	4	0	44%	180	59
Kölcse	1347	5	0	51%	47	173
Magosliget	285	0	0	79%	0	34
Mánd	274	3	0	55%	10	14
Méhtelek	774	10	0	53%	0	113
Milota	964	19	0	28%	0	109
Nábrád	962	24	0	23%	26	51
Nagyar	706	13	0	57%	5	115
Nagyhódos	130	0	0	43%	0	10
Nagyszekeres	574	10	0	39%	95	53
Nemesborzova	90			0%	25	7
Olcsvaapáti	312	4	0	62%	0	33
Panyola	622	4	0	0%	17	43
Penyige	799	5	0	45%	31	76
Rozsály	837	9	0	45%	9	112
Sonkád	766	6	0	50%	8	124
Szamossályi	757	15	0	41%	25	70
Szamosújlak	419	2	0	26%	0	30
Tiszabecs	1139	1	0	54%	30	164

	A település lakónépességének száma 2012. január 1-én	rendszeres szociális segélyben részesülők (2012. január 1-jei állapot szerint) (fő)	adósságkezelési szolgáltatásban részesülők (a 2011. évben) (háztartás)	lakásfenntartási támogatásban részesülő háztartások aránya (2011)	átmeneti segélyben részesülők (a 2011. évben)	bérpótló juttatásban részesülők (2012. január 1-jei állapot szerint)
Tiszacsécse	219	4	0	80%	2	30
Tisztaberek	685	23	0	49%	0	145
Tunyogmatolcs	2563	24	0	44%	221	304
Túristvándi	744	1	0	68%	15	65
Túrricse	633	10	0	50%	25	106
Vámosoroszi	552	5	0	71%	18	79
Zajta	427	2	0	57%	21	52
Zsarolyán	438	2	0	53%	60	37
F						

Forrás: jegyzői adatlapok⁹

*„Programmal és szolgáltatással nem fognak itt menni semmire! Itt akárki akármit mond vagy ígér, nem lesz itt semmi. Még nagyobb szegénység lesz. Ezért inkább küldjenek évente legalább kétszer ruha és élelmiszercsomagot! Csak így tudnának segíteni!”
(interjú egy kistelepülési polgármesterrel)*

Összefoglalva. A kistérség szociális helyzete jól tükrözi a munkaerő-piaci elzártság eltéréseit és a képzettségbeli különbségeket, így látható, hogy a munkaalkalmak tartós hiánya, illetve az adott képzettségi sinthez tartozó munkalehetőségek tartós hiánya vezet egy-egy település (szegregátumok), településcsokrok (határmenti kistalvák) szociális helyzetének tartós romlásához.

⁹ Uszka, Szatmárcseke, Tiszakóród, Kisnamény, Gacsály, Császló, Kömörő esetében nem rendelkezünk jegyzői adatlappal

7 Szolgáltatások a kistérség településein

7.1 Humán szolgáltatások elérhetősége és jellemzői

A kistérséget jellemző aprófalvas szerkezet, a szolgáltatásszervezésben is megmutatja jellegzetességeit. A gyerekszám csökkenésével a települések jó részén már nem működik általános iskola, de bizonyos helyeken már az óvoda sem. A régió ilyen települései közoktatási megállapodásokat kötöttek a közelükben lévő községekkel, így jellemző módon mikrotársulások fedik le a kistérség közoktatási feladatellátását. Ezen belül a gyerekek utazása és utaztatása igen változatos. Leggyakoribb az iskolabusz igénybevétele, de van, ahol a falugondnoki szolgálat, illetve tömegközlekedés látja el ezt a feladatot.

Amint azt a kistérség szerkezetének bemutatásakor jeleztük, a kistérségben bizonyos települések mikrotársulási központként szolgálják ki a környező falvakat, amit sok esetben nem a település mérete, inkább közlekedési elérhetősége indokol. Így Fehérgyarmat mellett Jánkmajtis, Rozsály, Sonkád és Túrístvándi is közszolgáltatási központként funkcionál a kistérségen belül.

Az intézményi infrastruktúra nagyon változatos képet mutat, általában az intézményi felújításoknak köszönhetően nem az épületek állapotában, hanem felszereltségében mutatkoznak jelentős hiányok, illetve bizonyos kiszolgáló helyiségek, terek hiányára panaszkodnak az iskolák és egyéb közintézmények. Az önkormányzatok egészségügyi és szociális célú kiadásainak számottevő részét a rendszeres szociális támogatásban részesülők számára folyósított segélyek teszik ki. Mivel a települések jellemzően forráshiányosak, ily módon nincs lehetőségük az intézményhálózat és az ellátás színvonalának fejlesztésére, ezért elsődlegesen pályázati források segítik a térségben a fejlesztéseket.

A Felső-Tisza Vidéki Többcélú Kistérségi Társulás 2005. május 15. óta működik. A társulást a Fehérgyarmati kistérségben található valamennyi település alkotja. A társulás célja: a közszolgáltatások gazdaságosabb és magasabb színvonalon történő, hatékonyabb ellátása, a kistérség területfejlesztési feladatainak ellátása, valamint a kistérség államigazgatási feladatainak és a közigazgatás ügyintézésének hatékonyabb ellátása.

A társulás funkciói: önkormányzati feladat- és hatáskör ellátás, térségi közszolgáltatások (ellátási és szolgáltatási rendszerek, intézményi rendszerek szervezése, összehangolása, integrálása, intézmények közös fenntartása, működtetése) biztosítása, valamint térségfejlesztés, területfejlesztés: a kistérség területének összehangolt fejlesztése (fejlesztési tervek, programok, pályázatok készítése, megvalósítása, településfejlesztési célok összehangolása). A Társulás feladat-ellátásához tartozó feladatkörök:

- alapfokú közoktatási feladatellátás,
- egészségügyi ellátás,
- szociális alapszolgáltatási feladatellátás,
- család-, gyermek- és ifjúságvédelem,
- belső ellenőrzés,
- állat- és növény-egészségügyi feladatok,
- kistérségi területfejlesztés

- közművelődési, közgyűjteményi tevékenység
- esélyegyenlőségi program biztosítása

A feladatok mellett a Társulás két intézményt is működtet, a munkaszervezetet és a Pedagógiai szakszolgálatot.

A Társulás intézményein túl azonban a kistérségben jellemzőek a a mikrotérségi intézményfenntartó társulások. Ezek működtetik a következő intézményeket:

- Alétheia-Karcag Szociális Szolgálat – Garbolc
- Bentlakásos Szociális Otthon Idősek Napközi Otthona – Túrricse
- Cégyéndányád Gondozási Központ
- Erdőhádi Mikro Körzet Támogató Szolgálat – Túristvándi
- Gacsályi Szállást Biztosító Idősek Otthona
- Gondozási Központ Jánkmajtis
- Idősek Klubja – Kisnamény
- Körzeti Alapszolgáltatási Központ – Nábrád
- Községi Gondozási Központ – Szamossályi
- Községi Önkormányzat Idősek Klubja – Császló
- Mikro Térségi Támogató Szolgálat Szatmár-Erdőhát – Jánkmajtis
- Sonkád és Mikrokörzete Szociális és Gyermejjóléti Alapszolgáltatási Központja – Sonkád
- Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Kék Madár Ápoló-Gondozó Otthona – Gacsály
- Szamos-Tisza menti Mikro Körzet Szociális és Gyermejjóléti Alapszolgáltatási Társulás Gondozási Központja – Túristvándi
- Szamosmenti Mikrokörzet Gyermejjóléti és Családsegítő Társulás – Jánkmajtis
- Szociális Alapszolgáltatási Központ – Rozsály

egyáltalán nincs gyermekorvosi rendelés, 9 esetben pedig nincs információnk gyermekorvosi jelenlétről.

10. ábra A gyermekorvosi ellátás helybeni elérhetősége¹²

forrás: jegyzői adatlapok és interjúk alapján saját szerkesztés¹³

Az elérhetőség és a tényleges hozzáférés azonban nem minden esetben esik egybe, bár rendelő és alapvető felszerelés nagyjából adott mindenhol, sőt több helyen is épült egészségház. Kisnaményban például hetente egyszer fűtenek be, amikor jön a helyettesítő orvos rendelni.

A fehérgyarmati kistérségben a legtöbb szakorvosi ellátás elérhető többszöri beutazás után, de az igényekhez képest az addiktológiai és pszichiátriai gondozás nagyon nehezen elérhető a falvakból. Alkohol problémákkal Nagykállóba kell menni, pszichiátriai gondozás hetente van Fehérgyarmaton. Több szakorvos egy hónapban egyszer jön csak a fehérgyarmati „SZTK-ba”, urológiára például a betegek csak Mátészalkára mehetnek, onkológiai ellátásra Nyíregyházára. A „mozgó szakorvos ellátás” az igényekhez képest nagyon kis mértékben elérhető: pl. szülés-nőgyógyász havonta csak egyszer jut el a határmenti településekre tanácsokat adni, annak ellenére, hogy e térségben a legmagasabb a gyermekszám.

¹² A közszolgáltatást helyben teljes mértékben elérhetőnek tekintettük, ha legalább heti 10 órában hozzáférhető (mivel ez esetben legalább a hét két napján elérhető) és részben elérhetőnek, ha ennél kevesebb óraszámban elérhető az adott településen a gyerekorvos.

¹³ jegyzői adatlappal nem rendelkezünk: Császló, Gacsály, Kisnamény, Kömörő, Szatmárcseke, Tizsakóród és Uszka településekről

A gyógyszerellátás is elég nehézkes és fiókgyógyszertárat sem éri meg üzemeltetni a kistelepüléseken. Kisnaményban a falugondnok utazik a kistérségi központba, és ő veszi meg mindenki gyógyszerét. 2010-ben gyógyszertár már csak négy településen (Fehérgyarmat, Jánkmajtis, Kölcse, Tiszabecs) található.

A szűrővizsgálatokra lényegében csak olyan helyeken kerül sor, ahol van állandó házi orvos. A kevésbé ellátott falvakba is eljut ennek ellenére egyszer-egyszer egy szűrőbusz, kardiológiai, mammográfiai és vérsír vizsgálatokat végeznek.

A Felső-Tisza Vidéki Többcélú Kistérségi Társulás Központi Orvosi Ügyelete két telephelyen működik a következő ellátási körzetekkel:

1. **Kölcse** Ellátási terület: Botpalád, Csaholc, Fülesd, Gacsály, Garbolc, Kishódos, Kispalád, Kölcse, Magosliget, Méhtelek, Milota, Nagyhódos, Rozsály, Sonkád, Szatmárcseke, Tiszabecs, Tiszacsécse, Tiszakóród, Tisztaberek, Túristvándi, Túrricse, Uszka, Vámosoroszi, Zajta
2. Szatmár-Beregi Kórház és Gyógyfürdő **Fehérgyarmat**, Ellátási terület: Cégénydányád, Császló, Csegöld, Darnó, Fehérgyarmat, Gyügye, Hermánszeg, Jánkmajtis, Kérsenjén, Kisar, Kisszekeres, Kömörő, Mánd, Nábrád, Nyágar, Nagyszekeres, Nemesborzova, Olcsvaapáti, Panyola, Penyige, Szamossályi, Szamosújlak, Tunyogmatolcs, Zsarolyán

7.3 Védőnői ellátás, családsegítés, gyermekjóléti szolgáltatás

A védőnői hálózatról beérkezett adatok szerint egy körzetben átlagosan 133 család gondozása hárul egy védőnőre. Ettől azonban jelentős eltérések tapasztalhatók (pl. Cégénydányád–Gyügye–Szamosújlak–Szamosassályi–Hermánszeg 92 család vagy Tunyogmatolcs 209 család). Ez 100-209 közötti gyerekszámot jelent (Botpalád–Kispalád, illetve Rozsály–Zajta–Gacsály–Császló–Csegöld viszonylatában). Természetesen módosítja a képet az utazási idő szükséglet annak megfelelően, hogy a körzet egy vagy több településből áll és mennyi idő telik el utazással a védőnő számára.

A védőnőknek Rozsály és környékén nagyobb gyermek- és családszámot kell ellátnia, több települést is érintve, míg Tunyogmatolcsnál a nagyméretű szegregátum és a problémák koncentrált megjelenése igényli a jelentősebb védőnői jelenlétet.

11. ábra A védőnői ellátás helybeni elérhetősége¹⁴

forrás: jegyzői és védőnői adatlapok alapján saját szerkesztés¹⁵

¹⁴ A közszolgáltatást helyben teljes mértékben elérhetőnek tekintettük, ha legalább heti 10 órában hozzáférhető (mivel ez esetben legalább a hét két napján elérhető) és részben elérhetőnek, ha ennél kevesebb óraszámban elérhető az adott településen a gyerekorvos.

¹⁵ Jegyzői adatlappal nem rendelkezünk: Császló, Gacsály, Kisnamény, Kömörő, Szatmárcseke, Tizsakóród és Uszka településekről, a védőnői adatlapok nem kerültek településenkénti megbontásra és két adatlap esetében nem ismert a védőnői körzet sem.

15. táblázat Védőnői körzetek jellemzői a kistérségben

Védőnői adatlap sorszáma és a védőnői köze	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
	Botpalás, Kispalád	Nábrád, Kérsenjén, Panyola, Olcsvaapáti	Méhtelek, Garbold, Nagyhódos, Kishódos, Tisztaberek	Cégénydányád, Gyügye, Szamosújjak, Szamossályi, Hermánszeg	Tizsakóród, Tizsacsece, Milota	Tunyogmatolcs	Penyige, Kömörő, Mánd, Túrístvándi	Csaholc, Túrrice, Vámosroszi	Kísar, Nagyar	Rozsály, Zajta, Gacsály, Császló, Csegöld	Szatmárcseke
gondozott családok száma	125	104	100	92	116	209	122	153	150	148	147
0–11 hónapos gyerekek száma	15	16	21	19	21	24	17	24	30	33	35
12–35 hónapos gyerekek száma	29	26	39	31	46	83	39	54	60	48	34
3–6 éves gyerekek száma	50	80	60	74	97	86	66	63	60	128	83
7–18 éves, oktatási intézménybe nem járó gyerekek száma	6	1	4	3	0	1	2	0	2	0	5
Gondozott gyerekek száma összesen	100	123	124	127	164	194	124	141	152	209	157
Egészségi szempontból fokozott gondozást igénylő gyerekek száma (fő)	8	6	1	3	3	32	0	6	10	38	10
ebből cigány/roma (%)		30	100	0	33	40	0	15	5	96	10
Egészségi szempontból fokozott gondozást igénylő gyerekek aránya (%)	8,0	4,9	0,8	2,4	1,8	16,5	0,0	4,3	6,6	18,2	6,4
Környezeti ok miatt fokozott gondozást igénylő (fő)	3	20	71	30	6	40	42	89	45	11	60
ebből cigány/roma (%)	100	47	100	95	100	90	90	100	100	44	100
veszélyeztetettnek tekinthető az összes gyermek közül	0	26	3	30	4	220	0	14	0	2	80
veszélyeztetett gyerekek aránya (%)	0,0	21,1	2,4	23,6	2,4	113,4	0,0	9,9	0,0	1,0	51,0
hány várandós anyát gondozott	22	15	33	24	33	27	28	35	30	35	30
ebből fokozott gondozást igénylő	7	7	26	20	14	15	12	27	9	6	11
a 3. életévet betöltött gyerekek száma	20	17	20	23	21	22	17	23	29	37	15
közülük a normál mozgásfejlődéstől eltérő fejlődést mutatók száma	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0
közülük a beszédfejlődés zavarait mutatók száma	0	1	1	0	0	5	0	1	0	0	0
közülük a szociális fejlődés zavarait mutatók száma	0	1	5	0	0	3	5	8	0	0	1
közülük a túlsúlyt vagy elhízást mutatók száma	2	0	0	0	0	1	0	0	4	0	0

Forrás: védőnői adatlapok¹⁶

¹⁶ Nem rendelkezünk megfelelően kitöltött védőnői adatlapokkal a hiányzó további öt körzetből: 1. Tiszabecs- Uszka-Magosliget, 2. Kölcse- Sonkád- Fülesd, 3. Jánkmajtis- Darnó- Kismanény, 4. Nagyszekeres- Kisszekeres- Nemesborzova- Zsarolyán és 5. Fehérgyarmat védőnői közeiből.

A védőnői beszámolók alapján elsősorban a szociális környezettel kapcsolatos problémák, a szociális fejlődési zavarok és a beszédfejlődés zavarai jelennek meg nagyobb arányban az óvodáskor előtt. Ehhez kapcsolódik, hogy a koragyermekkori intézményi ellátás szintje roppant alacsony a kistérségben (bölcsőde, 32 gyermekkel, 133%-os kihasználtsággal csak Fehérgyarmaton, családi napközi a kistérségben sehol sem található).

A beszámolók alapján a gyermekjóléti szolgálatokkal és családsegítő központokkal jó a védőnői együttműködés. E szolgáltatások területi lefedettsége megfelelő, bár az igazán problémás határmenti településeken a nagy távolság miatt nagyobb erőfeszítés is szükséges lenne. A feladatok méretéhez és súlyához képest általában kapacitáshiányok mutatkoznak, amit a szolgáltatásoknál dolgozók elkötelezettsége működtet, így nem csoda, hogy a kiégés jelei megjelentek az ellátórendszerben.

12. ábra A családsegítő szolgálat helybeni elérhetősége¹⁷

forrás: jegyzői adatlapok és interjúk alapján saját szerkesztés¹⁸

¹⁷ A közszolgáltatást helyben teljes mértékben elérhetőnek tekintettük, ha legalább heti 10 órában hozzáférhető (mivel ez esetben legalább a hét két napján elérhető) és részben elérhetőnek, ha ennél kevesebb óraszámban elérhető az adott településen a szolgáltatás.

A Családsegítő Központban jelentkező problémák esetszáma arányos az egyes településeken előállt társadalmi válsághelyzet súlyosságával. Jánkmajtis, mint nagyobb lélekszámú település mellett a kisebb településeken (Csegöld, Darnó, Nagyszekeres, Szamossályi és Zsarolyán) élők is megjelennek igénybe vevőként. Különösen a családok szociális helyzetéhez kötődő anyagi-foglalkoztatási, illetve az ehhez kapcsolódó ügyintézési problémák gyakoriak. Emellett az életviteli és gyermeknevelési gondok is nagyobb számban fordulnak elő.

¹⁸ Jegyzői adatlappal nem rendelkezünk: Császló, Gacsály, Kisnamény, Kömörő, Szatmárcseke, Tiszakóród és Uszka településekről.

16. táblázat Hány esetben fordultak a Családsegítő Központhoz az alábbi problémákkal (fő)

	Botpalád	Cégénydányád	Császló	Csegöld	Darnó	Fülesd	Hermánzegi	Jánkmajtis	Kispalád	Kisszekeres	Kölcse	Magosliget	Nagyzekeres	Nemesborzova	Sonkád	Szamosáslyi	Uszka	Zsarolyán
életviteli	0	25	10	26	0	1	15	29	42	22	0	27	20	20	0	31	4	18
családi kapcsolati	0	3	10	0	10	0	3	49	0	0	0	0	12	0	0	6	8	4
lelki-mentális	0	0	0	0	0	0	0	0	19	0	1	11	0	0	0	0	3	0
gyermeknevelési	0	3	19	9	11	0	2	248	3	9	1	3	34	4	0	50	9	51
anyagi	0	25	19	32	26	0	3	321	0	7	54	0	51	1	32	7	11	59
foglalkoztatási	39	24	3	2	13	6	10	103	36	9	24	18	16	0	6	43	1	4
egészségkárosodással	0	0	0	0	9	0	3	80	2	2	0	0	2	1	0	1	0	19
ügyintézéshez segítségkérés	26	4	8	29	39	32	1	628	10	10	59	43	51	1	37	3	22	68
információkérés	0	0	2	2	2	14	0	15	96	3	16	26	13	1	5	0	23	3
egyéb	0	0	1	0	1	0	0	22	0	2	14	0	0	0	16	5	2	5
Összesen hány fő vette igénybe a CSSK szolgáltatásait (fő)	64	84	72	10	11	40	37	149	56	64	64	29	19	28	47	14	25	23
				0	1			6					9			6		1

forrás: adatlapok

13. ábra A gyermekjóléti szolgálat helybeni elérhetősége¹⁹

forrás: jegyzői adatlapok és interjúk alapján saját szerkesztés²⁰

A gyermekjóléti szolgálat fontos szerepet tölt be a gyermekek nevelése és a szülőkkel való kapcsolattartás során. Szolgáltatásaik igénybe vételének intenzitása településenként változó, de természetesen a székhelytelepülésen gyakoribb. Különösen a családok anyagi problémái miatti esetszámok magasak, de gyakran fordulnak nevelési problémákkal is a szolgálathoz. Bizonyos településeken jellemző a családi konfliktusok (pl. Szamossályi) vagy az életviteli problémák gyakoribb előfordulása (pl. Kölcse).

Egységes igény jelentkezett a családsegítésben és a gyermekjólétben dolgozók részéről (a mindenütt első pontként megjelenő munkahelyteremtés mellett) a hiányzó kapacitások (korábbi elbocsátott munkatársak vagy új munkatársak) felvételére, szakmai továbbképzések és a kistérségen belüli tapasztalatcserék erősítésére, illetve a preventációs programok működtetésére, megerősítésére és a gyermekek tartalmas szabadidő eltöltését segítő programok, eszközök fejlesztésére.

¹⁹ A közszolgáltatást helyben teljes mértékben elérhetőnek tekintettük, ha legalább heti 10 órában hozzáférhető (mivel ez esetben legalább a hét két napján elérhető) és részben elérhetőnek, ha ennél kevesebb óraszámban elérhető az adott településen a szolgáltatás.

²⁰ Jegyzői adatlappal nem rendelkezünk: Császló, Gacsály, Kisnamény, Kömörő, Szatmárcseke, Tiszaköröd és Uszka településekről.

17. táblázat Hány esetben fordultak a Gyermekjóléti szolgálathoz a következő problémákkal (db)

	anyagi	gyerek- nevelési	beilleszkedési	magatartás- zavar	családi konfliktus miatt	életviteli	összesen hány fő vette igénybe a GYEJO szolgáltatást (fő)
Botpalád	0	1	0	2	2	0	13
Cégénydányád	25	15	0	2	0	0	47
Császló	22	12	0	1	0	12	47
Csegöld	22	13	0	0	0	4	39
Darnó	0	7	0	0	0	0	19
Fülesd	0	0	0	0	3	0	14
Hermánszegi	0	1	0	0	2	7	10
Jánkmajtis	33	142	15	14	48	73	325
Kispalád	3	3	0	1	0	5	39
Kisszekeres	21	17	4	2	1	4	51
Kölcse	5	7	3	10	8	8	34
Magosliget	0	3	0	1	0	0	11
Nagyszekeres	18	21	2	2	2	5	50
Nemesborzova	5	0	0	0	1	2	10
Sonkád	1	0	2	2	1	0	19
Szamossályi	1	37	0	0	14	28	80
Uszka	9	9	0	0	3	12	16
Zsarolyán	0	42	0	0	4	0	46

forrás: GyJSz

7.4 Közoktatási intézmények és szolgáltatások

7.4.1 Óvodai nevelés

A kistérség 32 településén működik óvoda. Közben Fehérgyarmaton négy működik, addig nincs óvodai ellátás Császlón, Darnón, Garbolcon, Gyügyén, Hermánszegen, Kérsemjénben, Kishódoson, Nagyhódoson, Nagyszekeresen, Nemesborzován, Olcsvaapátiban, Szamosújlakon, Tizacsécsén, Uszkán és Zsarolyán. Az e településeken élők a szomszédos települések óvodáiba járatják gyermekeiket.

A kistérségben közel 1.570 óvodába járó gyermek van, vagyis a korosztály szinte teljes egészében részt tud venni az óvodai ellátásban. A helyi szakemberek becslése szerint a gyerekek 40%-a cigány származású, ennek ellenére kevés óvodában van speciális, a cigányság kultúrájára építő program és alacsony a cigány származású óvopedagógusok aránya is.

Kistérségi szinten az óvodai intézményhálózat kapacitása megfelel az igényeknek, azonban a rendelkezésre álló kapacitások és a felmerülő igények között területileg kisebb-nagyobb anomáliák tapasztalhatók (részletes adatokért lásd 49. táblázat és 50. táblázat). Míg egyes óvodák túltelítettek (Fehérgyarmat, Botpalád, Jánkmajtis, Kispalád, Milota, Nagyar, Sonkád, Tizabecs, Tunyogmatolcs, Zajta), addig számos óvoda alacsony kihasználtság mellett működik (Cégénydányád, Csegöld, Kisar, Magosliget, Nábrád, Penyige, Túristvándi, Vámosoroszi). Ugyanakkor az alacsony kihasználtságú óvodák egy része éppen azokon a településeken vagy azon települések közelében található, ahol magas és növekvő gyermekszámra lehet a jövőben is számítani. A gyermekek növekvő száma és a térség súlyos szociális problémái ellenére nem érhető el az óvoda a lakóhelyen a határmenti falvakban (Uszka, Kishódos, Garbolc), továbbá néhány szintén gyorsan növekvő gyermekszámú faluban (pl. Túrricse, Darnó, Csaholc, Kérsemjén). Bár az esetek egy részében a hiányzó óvodákat a gyerekek kis száma (10 fő alatt) miatt nem is lehetne hatékonyan üzemeltetni, de Uszka esetében ez jelenleg 35 óvodáskorú gyermeket érint, de Csaholc 29, Túrricse 24 és Kérsemjén 19 óvodás korú gyermeke sem jut jelenleg lakóhelyén a korának megfelelő intézményi ellátáshoz, hanem utaznia kell a szolgáltatás elérése érdekében. Figyelembe véve Uszka 28 fős 0–2 éves korosztályát és Túrricse 26 fős és Csaholc 21 fős hasonló korosztályát, a megfelelő lakóhelyi kapacitások kiépítése legalább e három kistérségi településen hosszú távon is indokolt.

14. ábra Óvodák a kistérségben

forrás: jegyzői adatlapok és interjúk alapján saját szerkesztés²¹

Az óvodai adatlapokról érkezett visszajelzések alapján elsősorban a fejlesztést segítő tárgyi eszközök és a szükséges fejlesztő szakemberek jelenléte hiányzik az intézményekből.

A kora gyermekkori fejlesztési igényeket összevetve a rendelkezésre álló intézményi kapacitásokkal a mellékelt táblázat foglalja össze, mely településeken szorulanak leginkább fejlesztésre ezek a kapacitások. Pirossal jelöltük azokat a mutatókat, ahol a bölcsődés vagy az óvodás korú gyermekek aránya meghaladja a 4%-ot. Amint látható, e kora gyermekkori fejlesztési kapacitások – az érintett gyerekek számát is figyelembe véve – leginkább Uszka, Csaholc, Mánd, Szatmárcseke, Tizsakóród, Túrricse, Zajta településeken igényelnének további fejlesztéseket.

²¹ Jegyzői adatlappal nem rendelkezünk: Császló, Gacsály, Kisnamény, Kömörő, Szatmárcseke, Tizsakóród és Uszka településekről.

18. táblázat 0-5 évesek és koragyermekkorai szolgáltatások

	0-2 évesek	3-5 évesek	0-2 évesek aránya a lakosságon belül	3-5 évesek aránya a lakosságon belül	Bölcsőde	Családi napközi	Óvoda	Gyerekház	Védőnői szolgálat	Házi gyermekorvos	Háziorvos
Botpalád	24	30	3,7%	4,6%							
Cégénydányád	23	13	3,4%	1,9%							
Csaholc	21	29	3,8%	5,3%							
Császló*	5	10	1,3%	2,7%							
Csegöld	16	9	2,4%	1,3%							
Darnó	5	9	2,9%	5,2%							
Fehérgyarmat	158	201	2,0%	2,5%							
Fülesd	12	12	2,6%	2,6%							
Gacsály*	25	44	2,8%	4,9%							
Garbolc	5	7	3,3%	4,6%							
Gyügye	4	5	1,6%	2,0%							
Hermánszeg	7	8	2,6%	3,0%							
Jánkmajtis	50	59	2,8%	3,3%							
Kérsemjén	7	19	2,3%	6,1%							
Kisar	37	41	3,5%	3,9%							
Kishódos	4	5	4,5%	5,6%							
Kisnamény*	8	13	2,7%	4,3%							
Kispalád	25	26	4,3%	4,5%							
Kisszekeres	12	11	2,0%	1,8%							
Kölcse	27	49	2,0%	3,6%							
Kömörő*	8	11	1,5%	2,1%							
Magosliget	6	26	2,1%	9,1%							
Mánd	4	19	1,5%	6,9%							
Méhtelek	17	28	2,2%	3,6%							
Milota	13	48	1,3%	5,0%							
Nábrád	17	25	1,8%	2,6%							
Nagyar	25	35	3,5%	5,0%							
Nagyhódos	2	3	1,5%	2,3%							
Nagyszekeres	14	17	2,4%	3,0%							
Nemesborzova	2	2	2,2%	2,2%							
Olcsvaapáti	5	13	1,6%	4,2%							
Panyola	8	21	1,3%	3,4%							
Penyige	29	20	3,6%	2,5%							
Rozsály	42	48	5,0%	5,7%							
Sonkád	20	24	2,6%	3,1%							
Szamosályi	18	21	2,4%	2,8%							
Szamosújlak	4	8	1,0%	1,9%							
Szatmárcseke*	51	64	3,6%	4,6%							

	0-2 évesek	3-5 évesek	0-2 évesek aránya a lakosságon belül	3-5 évesek aránya a lakosságon belül	Bölcsőde	Családi napközi	Óvoda	Gyerekház	Védőnői szolgálat	Házi gyermekorvos	Háziorvos
Tiszabecs	40	39	3,5%	3,4%							
Tizacsécse	6	6	2,7%	2,7%							
Tizsakóród*	28	28	4,0%	4,0%							
Tizstaberek	17	29	2,5%	4,2%							
Tunyogmatolcs	52	47	2,0%	1,8%							
Túristvándi	19	25	2,6%	3,4%							
Túrricse	26	24	4,1%	3,8%							
Uszka*	28	35	7,3%	9,1%							
Vámosoroszi	15	23	2,7%	4,2%							
Zajta	18	20	4,2%	4,7%							
Zsarolyán	7	11	1,6%	2,5%							

forrás: jegyzői adatlapok, saját adatgyűjtés

7.4.2 Általános iskolai oktatás

A kistérség 49 településen jelenleg 23 iskola működik, melyek létszáma 23 és 450 közötti. A csegöldi, gacsályi, kömörői, milotai, penyigei és a szamossályi tagiskolát kivéve 8 osztállyal működnek. A gacsályi tagintézmény a kistérségen kívüli fenntartó, Csengersima Önkormányzatának tagintézménye. A tanulók nagyobb része hátrányos helyzetű (arányuk három iskola kivételével – Nábrád, Fehérgyarmat, Túrístvándi – meghaladja a 80%-ot és 4 iskola esetében, Kisar, Tizsakóród, Botpalád, Szatmárcseke a 95%-ot is) és jelentős részük halmozottan hátrányos társadalmi helyzetű is. A HHH-s gyerekek aránya Szatmárcseke, Tizsabececs, Méhtelek, Tunyogmatolcs és Kisar iskoláiban a legnagyobb, ahol a diákok több mint háromnegyede esik ebbe a körbe. Az iskolák kétharmadában a tanulók több mint fele cigány származású, az igazgatói becslések alapján a legmagasabb arányban Tunyogmatolcs, Gacsály, Botpalád, Kisar, Szatmárcseke iskoláiban vannak jelen a roma diákok, ahol a tanulók több mint kétharmadát teszik ki.

19. táblázat A kistérségi iskolák diákjainak összetétele és kapacitásmutatói

	teljes állású pedagógusok száma (fő)	rész munkaidős pedagógusok száma (fő)	összesen hány gyerek jár az iskolába (fő)	egy tanárra jutó diákok száma	osztályok száma	átlagos osztálylétszám	SNI-s gyerekek aránya	HH-s gyerekek aránya	HHH-s gyerekek aránya	Ön szerint a gyerekek megközelítőleg hány százaléka cigány? (%)
Botpalád	12	0	179	14,9	8	22,4	2%	95%	65%	72
Cégénydányád	13	0	170	13,1	8	21,3	4%	81%	22%	25
Csaholc	20	0	181	9,1	8	22,6	3%	91%	57%	64
Fehérgyarmat (Kölcsey)	38	0	450	11,8	16	28,1	3%	42%	6%	0,5
Gacsály*	5	0	57	11,4	4	14,3	2%	84%	54%	75
Jánkmajtis	23	0	257	11,2	14	18,4	4%	93%	48%	51
Kisar	13	0	118	9,1	8	14,8	8%	100%	76%	70
Kölcse	20	2	274	13,0	15	18,3	2%	81%	31%	33
Kömörő*	2	0	23	11,5	2	11,5	4%	83%	30%	40
Méhtelek	12	1	125	10,0	8	15,6	2%	90%	78%	65
Nábrád	16	0	139	8,7	8	17,4	13%	75%	34%	40
Nagyszekeres	12	0	174	14,5	8	21,8	4%	91%	43%	48
Penyige*	7	0	52	7,4	6	8,7	8%	85%	40%	30
Rozsály	25	1	245	9,6	13	18,8	4%	88%	68%	60
Szatmárcseke	18	2	171	9,0	8	21,4	6%	95%	83%	70
Tizsabececs	19	0	206	10,8	11	18,7	3%	93%	81%	65
Tizsakóród	10	3	126	11,0	9	14,0	6%	98%	71%	50
Tunyogmatolcs	12	0	149	12,4	8	18,6	3%	91%	77%	80
Túrístvándi	13	2	93	6,6	8	11,6	15%	25%	63%	60

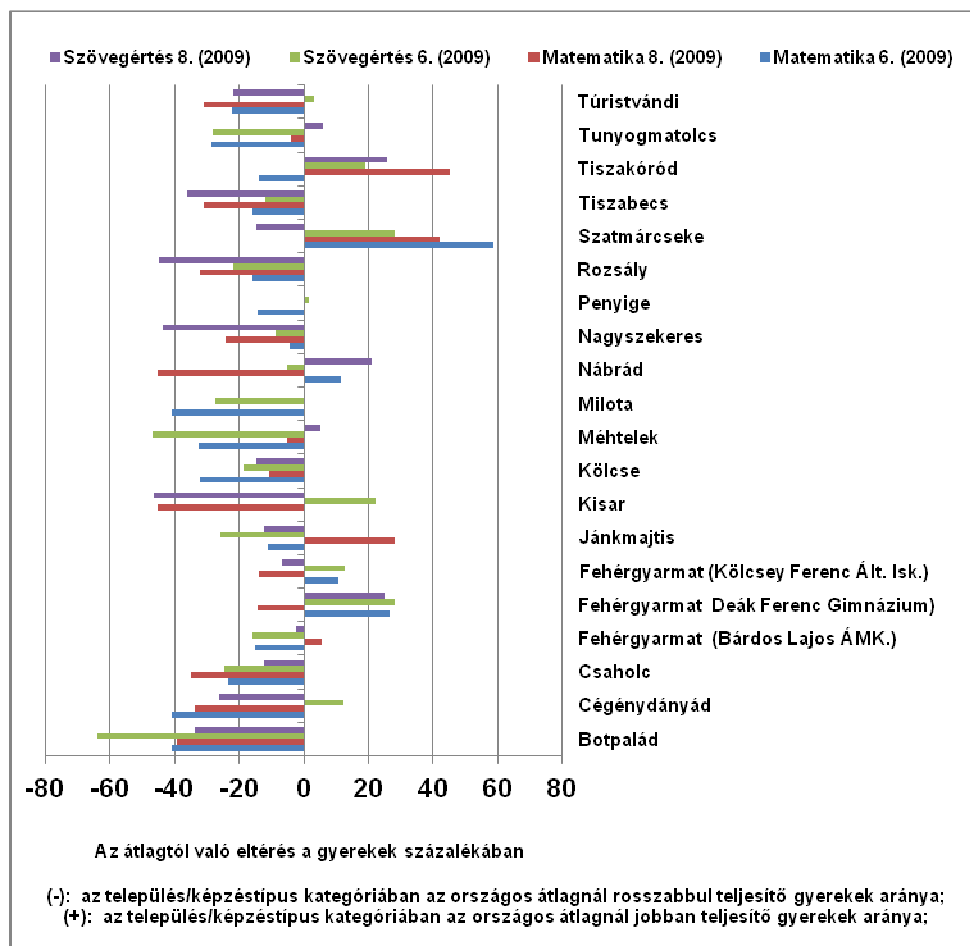
forrás: iskolai adatlapok²², *csak alsó tagozatos oktatás

²² Iskolai adatlappal nem rendelkezünk Fehérgyarmat Deák Ferenc és Bárdos Lajos iskolájából, illetve a Milotai, a Szamossályi és a Csegöldi Általános Iskolából.

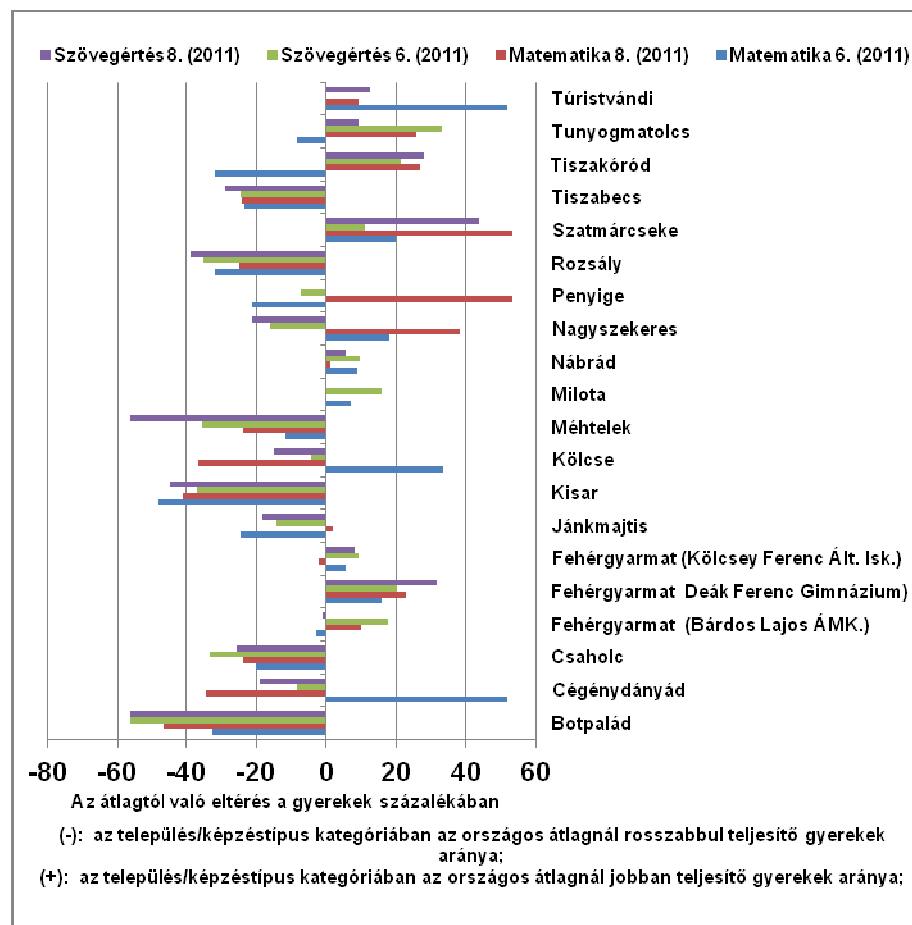
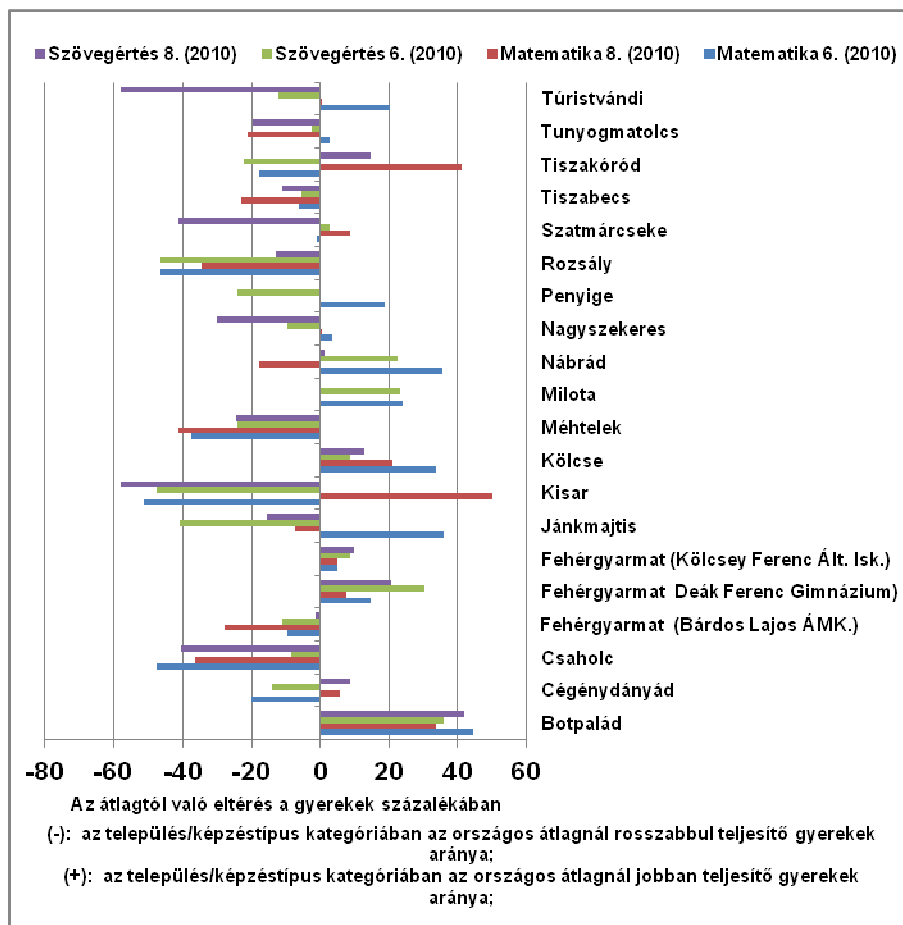
Az iskolák átlagos osztálylétszáma a csak alsó tagozattal működő Penyige és Kömörő iskoláiban a legalacsonyabb. A 8 osztályos iskolák közül Túristsvándiban messze a legalacsonyabb a csoportlétszám (11,6 fővel), ahol speciális romaoktatás is zajlik, de hozzá hasonlóan kis létszámban folyik az oktatás Tiszakóród, Kisar és Méhtelek intézményeiben. Messze a legnagyobb létszámú osztályok Fehérgyarmat református oktatási intézményében találhatóak²³, amelyet szintén 20 fő feletti osztálylétszámaival Csaholc, Botpalád, Cégénydányád, Nagyszekeres és Szatmárcseke intézményei követnek.

Az egy pedagógusra jutó diákok számában Túristsvándi, Penyige, Nábrád, Szatmárcseke, Kisar, Csaholc és Rozsály intézményei tudják a legtöbb odafigyelést adni a diákoknak, míg a legtöbb diák Botpalád, Nagyszekeres, Kölcse és Cégénydányád intézményeiben jut egy pedagógusra. A legnagyobb problémát nem is a pedagógusok száma, sokkal inkább a speciális pedagógiai programokhoz szükséges fejlesztőpedagógus, gyógypedagógus, gyógytestnevelő hiánya, illetve a gyerekek fizikai és mentális gondozását segítő iskolaorvos, gyermekvédelmi felelős és teljes állású (más körzettel nem rendelkező) védőnő hiánya jelenti.

15. ábra A kompetenciamérések eredményei 2009–2011 a kistérség iskoláiban

²³ Az alsó tagozat nyolc osztályából három esetben a 30 főt is eléri vagy meghaladja a létszám.

forrás: kir.hu

Az eltérő kapacitások és lehetőségek miatt is az iskolai oktatás teljesítményében jelentős szórás figyelhető meg a kompetenciamérésekben. A 2009 és 2011 közötti kompetenciamérések felemás eredményekre vezettek, egyaránt vannak kimagasló és kevésbé biztató statisztikákkal bíró iskolák. A térségi iskolák összességében 2009-ben teljesítettek a legrosszabbul. Ebben az évben csak 12 iskola tudott az országos átlagnál jobb eredményt elérni, de olyan iskola egyáltalán nem volt, ahol az összes teszteredmény meghaladta volna az országos átlagot. 2009-ben **Szatmárcseke és Tunyogmatolcs értékei kimagaslók**. 2010-re az eredmények némileg javultak, kevesebb gyerek teljesített az azonos település- és képzési kategóriában számolt országos átlag alatt. 2011-re további jelentős javulás nem volt tapasztalható, azonban a jó eredményeket más iskolák produkálták. A három év kompetenciaeredményei alapján folyamatosan **gyenge oktatási kibocsátással jellemezhető Rozsály, Kisar, Tiszabecs és CsaHolc**, ahol legalább három teszt kategóriában az országos átlag alatti eredményekkel találkozhatunk. **Botpalád** iskolája 2009-ben és 2011-ben az egyik legrosszabbul teljesítő településnek számított az egész országban, 2010-ben azonban az egyik legjobb eredményt produkálta, ami feltehetően a kompetenciamérési adatok hibáját jelzi csak, **Túrístvándi** települése pedig két rossz év után 2011-re adott először átlagot meghaladó értékeket.

Fehérgyarmat három iskolája az országos átlaghoz közeli eredményekkel zárt, ebből kettő kismértékben rendszeresen meghaladta az átlagot. A leggyengébben teljesítő fehérgyarmati általános iskola a Bárdos Lajos ÁMK, ahol az átlaghoz közeli, de annál némileg rosszabb eredmények születtek. A három vizsgált év kompetenciavizsgálatainak alapján a legjobb iskola a fehérgyarmati telephelyű Deák Ferenc Gimnázium, melyhez hasonló eredményeket csak a tiszakőrödi általános iskola ért el.

Az oktatási teljesítmények jelentős különbségei között azonban csak részben, adott esetben kisebb részben húzódik meg az iskolai oktatási kapacitások gyengesége. A legtöbb esetben a rossz iskolai teljesítmény a „gyerekanyag” iskola előtti fejlesztésének hiányosságaival van összefüggésben és a gyerekek hiányzó korai fejlesztését és kiugróan rossz szociális körülményeit tükrözi. Ez látszik abból is, hogy a legrosszabb oktatási teljesítménnyel rendelkező iskolák Fehérgyarmattól távol, a számos egyéb szempontból is hátrányosnak mondható határmenti térségekben találhatóak. Megfelelő fejlesztő kapacitásokkal ugyanakkor az iskolarendszerben is van esély a hozott hátrányok enyhítésére, azonban ilyenekkel csak a nagyobb méretű iskolák rendelkeznek a térségben. Különösen figyelemre méltó e szempontból Tiszakőröd, Tunyogmatolcs és Satmárcseke iskoláinak kiugró teljesítménye és sikeres oktatási programja.

*A tiszakőrödi iskolában a gyerekek tényleg szeretik a pedagógusokat, s bizalommal fordulnak feléjük. Náluk jól működik a **mentori rendszer**, minden tanuló választ magának egy pedagógust, aki segít neki a felkészülésben. Persze rögtön jön a kérdés, hogy csak a felkészülésben? És nem!!! Bármivel fordulhatnak hozzájuk, lényegében bármikor, de egy héten egyszer tanítás után mindig találkoznak, s ezt jól ki is használják a tanulók. Sokkal több a személyes jellegű kérdés, mint a tananyaghoz kapcsolódó. (interjú tapasztalat)*

Fontos látnunk, hogy lényegesen nagyobb hátránnyal küzdenek azon intézmények diákjai, akik nem saját településükön tudják igénybe venni az általános iskolát, hanem a bejárás intézménye miatt nem tudnak, vagy kevésbé tudnak részt venni a délutáni fejlesztő, felzárkóztató foglalkoztatásokon. Ezekben az esetekben különösen felértékelődik egyrészt a bejárásból eredő hátrányokat csökkenteni képes napközök és az ingázást segítő falu- és iskolabuszok szerepe, illetve azon tanodák, gyerekházak

és közösségi házak szerepe, ahol a bejáró diákok lakóhelyükhöz közel is részesülhetnek az iskolán kívüli felzárkóztató oktatásban.

16. ábra Általános iskolák és vonzáskörzetük (bejárások)

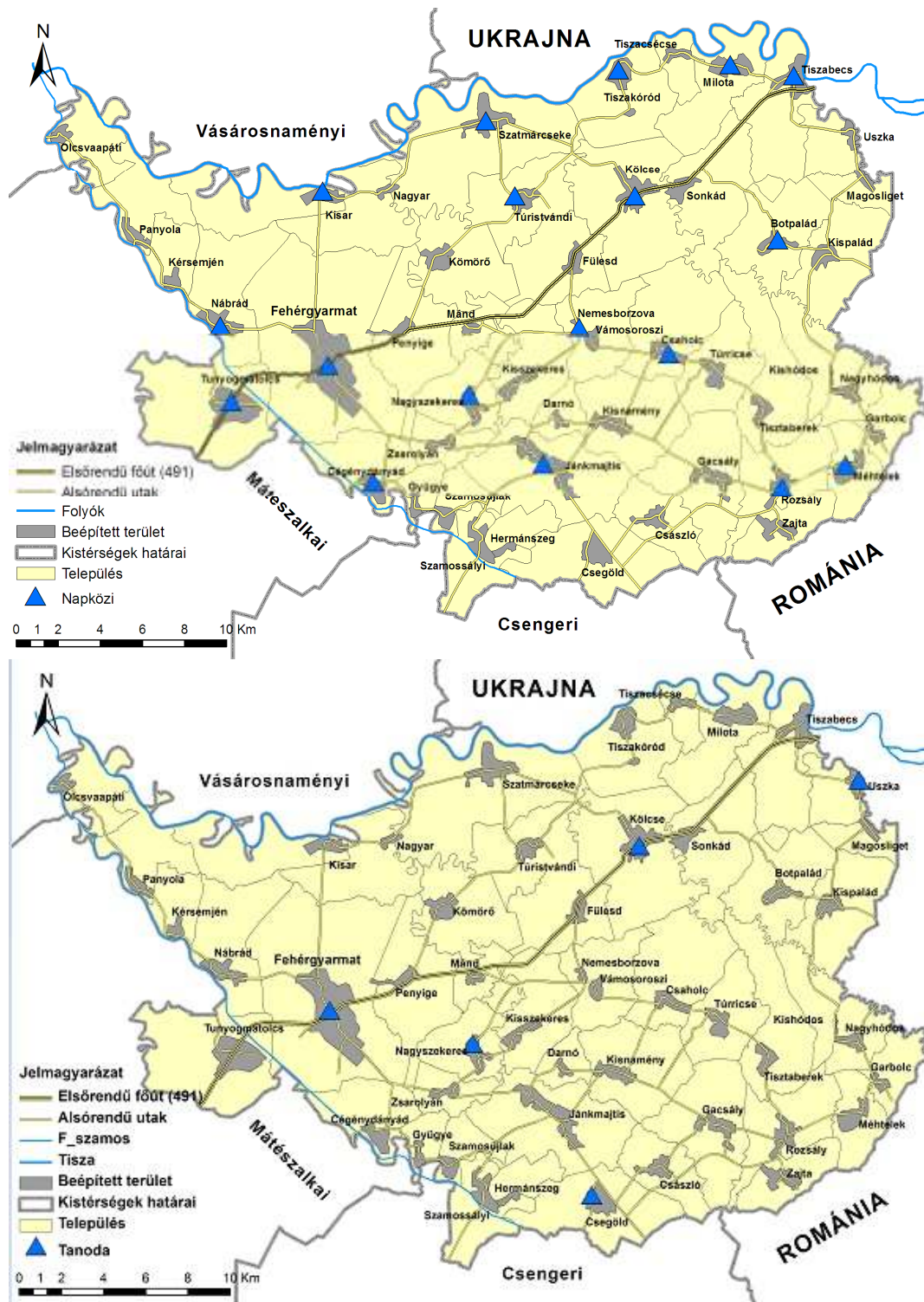

forrás: jegyzői adatlapok, interjúk és iskolai adatlapok alapján saját szerkesztés²⁴

A hiányok ellenére az iskolák számos sikeres programot tudnak megvalósítani intézményeikben. A legtöbb intézményben megtalálható valamilyen prevenciós program – igaz a legtöbben ez csak drogprevenciót jelent – és igény mutatkozik más életvezetési segítséget megadó programok, illetve a gyermekek fejlődését a szülők bevonásával segítő programokra.

²⁴ Jegyzői adattalappal nem rendelkezünk: Császló, Gacsály, Kisnamény, Kömörő, Szatmárcseke, Tiszaköröd és Uszka településekről; iskolai adattalappal nem rendelkezünk Fehérgyarmat Deák Ferenc és Bárdos Lajos iskolájából, illetve a Milotai Általános Iskolából.

17. ábra Napközök és tanodák a fehérgyarmati kistérségben

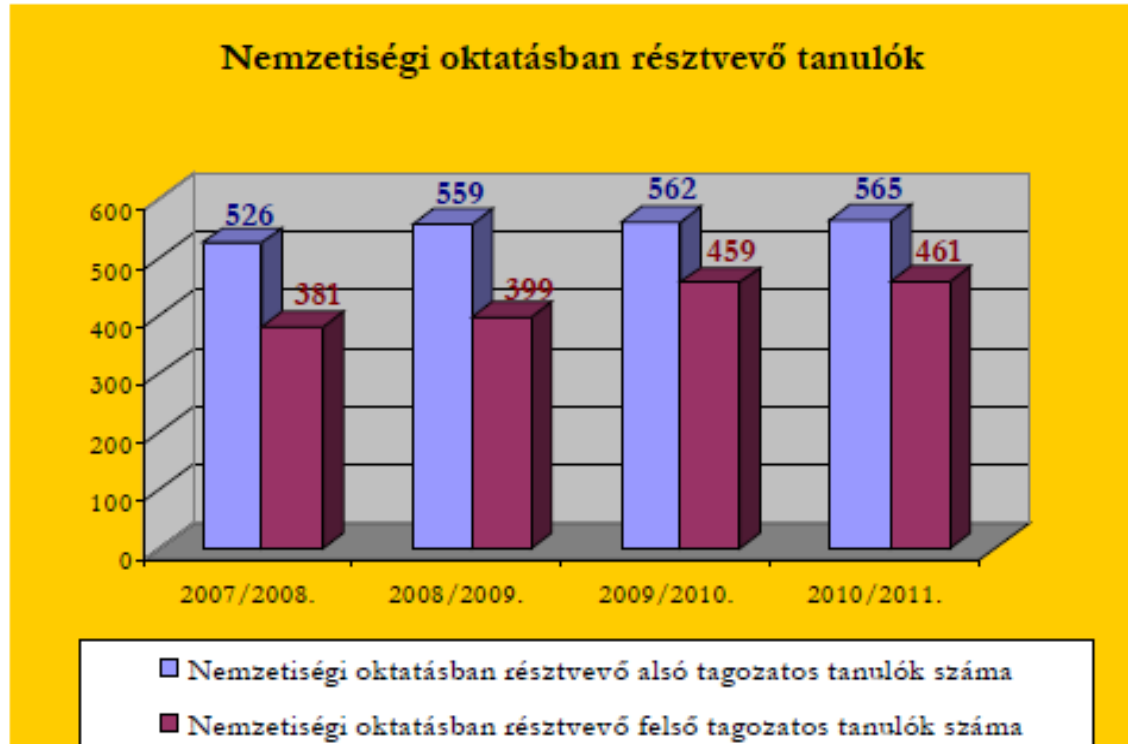

forrás: jegyzői adatlapok és interjúk alapján saját szerkesztés²⁵

²⁵ Jegyzői adatlappal nem rendelkezünk: Császló, Gacsály, Kisnamény, Kömörő, Szatmárcseke, Tizsaköröd és Uszka településekről.

Mivel a tanulók több mint felét roma származásúnak becslik a helyi szakemberek a kistérségben, ezért fontos, hogy speciális, a cigányság kultúrájára építő oktatási programban a diákok több mint harmada részt tud venni.

18. ábra Nemzetiségi oktatásban résztvevő tanulók száma

Forrás: Felső–Tisza Vidéki Többcélú Kistérségi Társulás Közoktatási Intézkedési Terve

A kistérségben az iskolák állapota általában jó, de számos infrastrukturális hiánnyal küzdenek. Bár a fenntartó önkormányzatok erőfeszítései ellenére sincs meg a korszerű oktatás minden feltétele, de az intézmények a közoktatási törvény által előírt feladataikat el tudják látni. Leginkább az épített infrastruktúrából elsősorban a tornaterem, orvosi szoba, irodák, szertárak stb. hiányoznak. Nagyobb hiányosságok találhatóak az oktatási segédeszközök és a fejlesztőeszközök területén, ahol szinte valamennyi intézményből ezen eszközök beszerzése iránti igény fogalmazódott meg. A pedagógiai szakszolgálat erőfeszítései ellenére a térség mérete és tanulóinak családi háttere miatt a fejlesztőpedagógusok intenzívebb, adott esetben állandó jelenléte iránti igény fogalmazódott meg a legtöbb iskolában.

7.4.3 Pedagógiai szakszolgálat

A pedagógiai szakszolgálat feladatait 2007. szeptember 1-jétől a kistérség fenntartásában álló Egységes Pedagógiai Szakszolgálat végzi, elsősorban utazóellátás keretében, így gyakorlatilag a kistérség minden (a szolgáltatást igénylő) gyerekéhez, tanulóhoz eljutnak, de változó gyakorisággal. Az intézmény ellátási területe a Felső-Tisza Vidéki Többcélú Kistérségi Társulás teljes területe: mind a 49 település. Az intézmény által ellátottak köre: 3-18 éves gyermekek, tanulók, 2011-ben összesen 2506 fő, amelyből fejlesztő pedagógia szolgáltatásban 831 gyermek, pszichológiai gondozásban 141 gyermek, logopédiai ellátásban 431 gyermek, gyógytestnevelésben 972 gyermek részesült.

A pedagógia szakszolgálat munkájával általában elégedettek az iskolák, és a szakszolgálat is megfelelőnek találta az intézményekkel a kapcsolatot. 2007 óta jelentős fejlődést sikerült elérni e téren a kistérségben, a kezdeti 3 fő alkalmazott mára 12 teljes állású, 1 részállású és 2 szerződéses munkatársra bővült, azonban az igényekhez képest – a visszajelzések alapján mind az iskolák, mind a szakszolgálat alkalmazottai felől – humánerőforrás hiány van még mindig a szolgálatnál, így a kapacitások további bővítése lenne szükséges.

Jelenleg 16 településen sikerült fejlesztő szobákat kialakítani, de felszereltségük egyelőre hiányos, így a szolgálat munkatársai utaznak a fejlesztő eszközökkel. Ennek is következménye, hogy a szolgálat munkatársain kívül az intézmények dolgozói maguk – még a szükséges képzettség esetén is - kevéssé tudják ellátni a fejlesztési feladatokat.

Különösen problémás a pszichológiai feladatok ellátottsága, ahol megfelelő eszközök hiányában gyakorlatilag csak a központban végeznek szűrést, terápiát, így a gyerekek csak eseti jelleggel kerülnek pszichológus elé. A nagyobb iskolákhoz kötődően ezért fontos lenne a pszichológiai kezeléshez szükséges intimitást biztosító önálló helyiségek kialakítása, adott esetben az iskola intézményén kívül.

7.4.4 Középiszkolai oktatás

A kistérségben Fehérgyarmaton található mind a három középiskola, melyből egyet a Fehérgyarmati Önkormányzat, kettőt a megye tart fenn. A kistérség egyetlen kollégiuma az önkormányzat által fenntartott Móricz Zsigmond Szakképző Iskolához tartozó kollégium, de még ebben az intézményben is 90% a bejárók aránya. A kistérséget jellemző magas cigány népességi arány ellenére a gimnáziumban és a közgazdasági szakközépiszkolában (a „szaki”-ban) a cigány tanulók aránya minimális. Számukra csak a szakképző iskola (és kollégium), vagy ahogy a helyiek hívják az „ipari” nyújt lehetőséget a továbbtanulásra; ennek megfelelően ezen intézmény tanulóinak kétharmada hátrányos, illetve 40%-uk halmozottan hátrányos helyzetű tanuló. Ebben az intézményben minden ötödik tanuló tanulási, magatartási vagy beilleszkedési nehézségekkel küzd. Jellemző, hogy egyik iskolában sincsen cigány származású pedagógus. Az SNI gyermekek kizárólag a gimnáziumban tanulnak, ahol biztosítottak számukra a szükséges körülmények.

„Hát igen, joggal mondják, hogy ide csak a cigányok járnak, de ez tényleg így van évek óta! Vasfegyelem kell ide, máshogy nem lehet, mert megennének minket!” (interjú egy kistérségi iskola igazgatójával)

„Ez egy jó nevű gimnázium, igyekszünk megtartani a hírnevünket, és egyáltalán nem kell szégyenkezniük! Azt mondják „elit” iskola vagyunk, pedig nem. Itt a dolgozó emberek gyerekei vannak. Ők nem elitek, csak van munkahelyük, de sajnos ezen a környéken ez már „elit” dolognak számít!” (interjú egy iskola igazgatójával)

Mindhárom intézmény jelentős vonzáskörzettel bír. Az ipariba 72 településről, a gimnáziumba 59 településről járnak be a gyerekek. 20. táblázat. Középiszkolák tanulói és pedagógusi összetétele a kistérségben

Deák Ferenc Gimnázium Fehérgyarmat	Móricz Zsigmond Szakképző	Petőfi Sándor Közgazdasági Szakközépiszkola
--	---------------------------------	---

	Iskola és Kollégium Fehérgyarmat	Fehérgyarmat
tanulók létszáma	535	425
ebből cigány származású (%)	7	8
teljes állású pedagógusok száma (fő)	30	29
pedagógusok közül cigány származású (fő)	0	0
SZOCIÁLIS ÉS NEVELÉSI HÁTTÉR		
sajátos nevelési igényű (SNI) (fő)	7	0
hátrányos helyzetű (HH) (fő)	255	233
ebből halmozottan hátrányos helyzetű (HHH) (fő)	30	49
tanulási, magatartási, beilleszkedési nehézséggel küzdő (TMB) (fő)	0	3
étkezésben részesülő (fő)	157	26
ebből kedvezményes étkezésben részesülő (fő)	88	15
ösztöndíj programban résztvevő tanulók száma (fő)	97	88
kollégiumban lakó (fő)	22	29
bejáró tanuló (fő)	407	277
ÉLETMÓD		
a tanulók hány százaléka dohányzik	10-12	25-30
a tanulók hány százaléka fogyaszt alkoholt	5-6	15-20
a tanulók hány százaléka használ illegális drogokat	0	0-5

Forrás: középiskolai adatlapok

19. ábra Bejáró diákok aránya a középiskolákban

Forrás: Felső-Tisza Vidéki Többcélú Kistérségi Társulás Közoktatási Intézkedési Terve

Az eltérő gyerekállomány és fenntartói háttér ellenére az erősségek és fejlesztési igények sokban hasonlítanak a három intézményben. Mindhárom intézmény technikai felszereltsége kifejezetten jónak mondható, mind az épület, mind a tanítási eszközök tekintetében jó az ellátottság, azonban a

pedagógiai tartalommal való megtöltés érdekében mind a három intézményben külső előadások szervezésére mutatkozott igény.

7.5 Egyéb szolgáltatások

A kistérségben az alapvető szolgáltatások az aprófalvas vidékekhez hasonlóan nem minden településen, de minden településről viszonylag kis távolságra elérhetőek, ezek szükséges igénybevételét a tömegközlekedés gyengesége és árai korlátozzák csak.

21. táblázat Egyéb szolgáltatások a kistérség településein

2012	falubusz	iskolabusz	postahivatal	gyógyszertár	élelmiszerbolt	ruházati- vagy egyéb vegyesbolt
Botpalád						
Cégénydányád						
Csaholc	+	+	-	-	+	+
Császló						
Csegöld	+	-	+	+	+	-
Darnó	-	+	-	-	+	-
Fehérgyarmat	-	+	+	+	+	+
Fülesd						
Gacsály						
Garbolc	+	-	-	-	+	-
Gyügye						
Hermánszeg	+	+	+	+	+	+
Jánkmajtis	-	+	+	+	+	+
Kérsején	-	-	-	-	+	-
Kisar	+	-	+	+	+	-
Kishódos	-	-	-	-	+	-
Kisnamény						
Kispalád						
Kisszekeres	+	+	+	-	+	-
Kölcse	+	+	+	+	+	+
Kömörő						
Magosliget	+	+	-	-	+	-
Mánd						
Méhtelek	-	+	+	-	+	+
Milota	-	-	+	-	+	-
Nábrád	-	-	+	+	+	-
Nagyar						
Nagyhódos	+	-	-	-	+	-
Nagyszekeres	+	+	-	-	+	-
Nemesborzova	-	-	-	-	-	-
Olcsvaapáti						
Panyola						
Penyige	-	+	+	-	+	+
Rozsály	-	+	+	+	+	-
Sonkád						
Szamossályi	+	+	+	+	+	+

2012	falubusz	iskolabusz	postahivatal	gyógyszertár	élelmiszerbolt	ruházati- vagy egyéb vegyesbolt
Szamosújlak						
Szatomárcseke						
Tiszabecs						
Tiszacsécsé	-	+	-	-	+	-
Tizsakóród						
Tisztaberek	+	-	+	-	+	-
Tunyogmatolcs	-	-	+	+	+	+
Túristvándi						
Túrricse	-	-	+	-	+	-
Uzka						
Vámosoroszi						
Zajta	+	-	-	-	+	-
Zsarolyán	+	+	-	-	+	-

Forrás: jegyzői kérdőívek²⁶

A kistérség aprófalvasabb déli részén a falugondnoki szolgálat segíti a közszolgáltatásokhoz való hozzáférést.

20. ábra Tanya- vagy falugondnoki szolgáltatás elérhetősége

forrás: jegyzői adatlapok és interjúk alapján saját szerkesztés²⁷

²⁶ jegyzői adatlappal nem rendelkezünk: Császló, Gacsály, Kisnamény, Kömörő, Szatomárcseke, Tizsakóród és Uzka településekről

²⁷ jegyzői adatlappal nem rendelkezünk: Császló, Gacsály, Kisnamény, Kömörő, Szatomárcseke, Tizsakóród és Uzka településekről

A szabadidő kulturált eltöltését lehetővé tevő infrastruktúra keretében Nagyszekeres, Kisszekeres, Zsarolyán és Nemesborzova; Rozsály, Gacsály, Csegöld, Császló, Zajta; Nagyar; Kisar; Nábrád; Milota esetében közösségi ház, Tiszabecsen, Tizsakóród, Tizacsécse, Milota vonatkozásában játszóház; Botpaládon, Tisztaberken, Penyigén, illetve Nagyszekeres, Kisszekeres, Zsarolyán, Milota, Nemesborzova és Nábrád vonatkozásában játszótér építése lenne szükséges. Ehhez kapcsolódóan a gyermekek értelmi és érzelmi fejlődését szolgáló – a szülőkkel együtt tartott – szabadidős programokat (pl. mozi, színház, kirándulás, vasárnapi óvoda, játszóbusz, hagyományőrzés) élményeket igényelnek a legnehezebb helyzetben lévő települések (Nagyszekeres, Kisszekeres, Zsarolyán és Nemesborzova; Méhtelek, Garbolc, Nagyhódos, Kishódos, Tisztaberek; Csaolc, Vámosoroszi, Túrricse; Tiszabecs; Uszka; Nagyar, Kisar; Magosliget; Tizsakóród, Magosliget, Szamossályi, Túrístvándi, Rozsály) lakói.

22. táblázat Szabadidős infrastruktúra elérhetősége a fiatalok számára a településükön

	nyári napközi	nyári étkeztetés	ifjúsági klub	játszóter	sportpálya	szélessávú internet	nyilvános internet hozzáférés
Botpalád	-	VAN	-	VAN	VAN	VAN	VAN
Cégénydányád	-	VAN	-	-	VAN	-	VAN
Csaolc	-	VAN	VAN	VAN	VAN	VAN	VAN
Csegöld	-	VAN	VAN	-	VAN	VAN	VAN
Darnó	-	VAN	-	-	-	VAN	VAN
Fehérgyarmat	-	-	-	VAN	VAN	VAN	-
Fülesd	VAN	-	VAN	-	VAN	VAN	VAN
Garbolc	-	VAN	-	-	-	VAN	VAN
Gyügye	-	VAN	VAN	-	VAN	-	-
Hermánszeg	VAN	VAN	-	-	VAN	VAN	VAN
Jánkmajtis	VAN	VAN	-	-	VAN	VAN	VAN
Kérsemjén	-	-	-	-	VAN	VAN	-
Kisar	-	VAN	-	-	VAN	VAN	VAN
Kishódos	-	-	-	-	-	-	-
Kispalád	-	VAN	-	-	VAN	VAN	VAN
Kisszekeres	-	VAN	-	VAN	-	VAN	VAN
Kölcse	-	VAN	VAN	-	VAN	VAN	VAN
Magosliget	-	VAN	-	-	-	VAN	VAN
Mánd	-	VAN	VAN	VAN	VAN	VAN	VAN
Méhtelek	VAN	VAN	VAN	-	VAN	VAN	VAN
Milota	-	-	-	-	VAN	VAN	-
Nábrád	-	-	-	VAN	VAN	VAN	-
Nagyar	-	VAN	-	-	VAN	VAN	VAN
Nagyhódos	-	VAN	-	-	-	VAN	VAN
Nagyszekeres	-	VAN	-	-	VAN	VAN	-
Nemesborzova	-	VAN	-	-	-	VAN	VAN
Olcsvaapáti	-	-	-	-	VAN	VAN	VAN
Panyola	-	VAN	VAN	-	VAN	VAN	VAN
Penyige	-	-	-	-	VAN	VAN	VAN

	nyári napközi	nyári étkeztetés	ifjúsági klub	játszóter	sportpálya	szélessávú internet	nyilvános internet hozzáférés
Rozsály	-	VAN	-	-	VAN	VAN	VAN
Sonkád	-	VAN	VAN	VAN	VAN	VAN	-
Szamossályi	VAN	VAN	-	-	VAN	VAN	VAN
Szamosújlak	-	-	VAN	-	VAN	-	VAN
Tiszabecs	VAN	-	-	VAN	VAN	VAN	-
Tiszacsécse	-	-	VAN	VAN	-	VAN	VAN
Tisztaberek	-	-	-	-	VAN	VAN	-
Tunyogmatolcs	-	VAN	-	-	VAN	VAN	VAN
Túristvándi	-	VAN	VAN	-	VAN	VAN	VAN
Túrricse	-	VAN	VAN	VAN	VAN	VAN	-
Vámosoroszi	-	VAN	-	-	VAN	VAN	VAN
Zajta	-	-	-	-	-	VAN	VAN
Zsarolyán	-	VAN	-	-	-	VAN	-

forrás: jegyzői adatlapok²⁸

Bár a szükséges közösségi tér általában megtalálható a legtöbb településen, ezek tartalommal, programmal való megtöltése általában problémát okoz a településeken, így különösen az iskolás korosztály tartalmás délutáni elfoglaltságához szükséges programok szervezésében kérték a szakemberek a segítséget.

7.6 A szolgáltatások összekapcsolódása, a jelzőrendszer működése

A kistérség szakemberei a jelzőrendszer működését általában jónak minősítették, kisebb súrlódásoktól eltekintve sehonnan nem jeleztek működési zavarokat. Az interjúk tapasztalatai alapján a védőnő, háziorvos és a gyermekjólét szakemberei között jó és intenzív az együttműködés. Ezt a kapcsolatot minden irányból megerősítették. Az aprófalvas szerkezet miatt fontos észrevétel, hogy sikerült úgy megoldani a védőnői és háziorvosi rendeléseket, hogy szinte mindig egy időpontban elérhetőek a szolgáltatások, így könnyebb az együttműködés is. Az oktatási-nevelési intézményben dolgozók szintén megfelelőnek tartják a kapcsolattartást, és egyöntetűen úgy ítélik meg, hogy a jelzőrendszer jól működik a kistérségben. A kapacitás leterheltségek ellenére az interjúkban és a begyűjtött adatlapokon a kapcsolódó közszolgáltatást végző szakemberekkel az együttműködést általában jól működőnek és sikeresnek tartották.

A jelzőrendszerrel jó a kapcsolatuk, ismerik egymás munkáját, jól együtt tudnak dolgozni. Van az iskolában iskolaorvos. A Pedagógiai Szolgálatról kijár logopédus, gyógytornász, fejlesztőpedagógus, tíflpedagógus, gyógypedagógus. Jó a kapcsolatuk az óvodával, a leendő iskolásokhoz átjárnak a pedagógusok. Felvilágosító órákat szokott tartani a védőnő egészségügyről, az iskolarendőr a kábítószerrel, szenvedélybetegségről. (interjú a Túristvándi Általános Iskolában)
A jelzőrendszer jól működik, a társulási települések mindegyikén van családsegítő központ, akikkel napi kapcsolatban állnak. A védőnő havonta jár és ellenőrzi a gyerekek

²⁸ Jegyzői adatlappal nem rendelkezünk: Császló, Gacsály, Kisnamény, Kömörő, Szatmárcseke, Tiszakóród és Uszka településekről.

*tisztaságát és egészségi állapotát, ez a naplóban feljegyzésre is kerül. 3-4 gyerek az, aki rendszeresen, havonta tetves. A védőnő ilyenkor beszél a szülőkkel, hoz nekik szert, elmondja hogyan kezeljék vele a gyereket. Ezekben az esetekben a gyerek 1 napig nem jön iskolába.
(interjú a kölcsei Kölcsey Ferenc Általános iskolában)*

A kapacitásproblémákkal kapcsolatban is egybehangzó vélemények érkeztek minden oldalról, így elsősorban a további fejlesztő pedagógusok, gyermek pszichológus és logopédus iránti igényt minden érintett gyermekjólétben dolgozó megemlítette.

8 Lakás, lakhatás, egyéb infrastrukturális adottságok

A fehérgyarmati kistérség valamennyi települése vezetékes vízzel ellátott. A közüzemi vízvezetékbe bekapcsolt lakások aránya 90%, míg a közüzemi csatornába kötött lakások aránya 26%. A kistérség valamennyi települése ellátott vezetékes gázzal, de a bekötési arány széles határok között mozog, mivel sokan hagyományos eszközökkel fűtenek a magas költségek miatt. A települési infrastruktúra – a szennyvíz-hálózatot (Uszka, Túrístvándi, Kömörő, Kisar, Nagyar) nem számítva – kiépültnek tekinthető.

A településeken jellemző szegénység ellenére általában rendezettek a lakhatási viszonyok, de egyes helyeken mindenfajta komfortot nélkülöző lakhatási körülmények álltak elő. Ennek jellemzője a fürdőszoba, bútorok, fűtési rendszer és gyakran a nyílászárók hiánya. Leginkább nyomorúságos körülményekről Csegöldön, Rozsályon, Olcsvaapátiban, Nemesborzován, Kisszekeresen és Nagyszekeresen, Kisnaményban, Szatmárcsekén, Túrístvándiban, Kömörön, Szamossályiban valamint Tunyogmatolcson a Rózsa S. utcában számoltak be az interjúk során, ahol a szemétkupacok között omladozó, komfort nélküli, de általában villannyal ellátott viskókban egyidejűleg több család vagy generáció lakik egy fedél alatt, gyakran házi állatokkal (kutya, macska) együtt és életkörülményeiket az élőködők (csótány, patkány, legyek) is nagymértékben rontják. Bár sok helyen található megépült tisztasági ház, mellékhelyiségek és a közösségi kemma, ezeket a körülmények ellenére sem mindig használják ki.

Csegöldön körülbelül 3 helyen van fürdőszoba. Nagyon rosszak a lakáskörülmények. Ott is van olyan lakás, ahol ki van kapcsolva a közszolgáltatás. Fával tüzelnek, sok helyen még gáztűzhely sincs. A melegedés szempontjából, a kályhánál átütik a falat, így két helyiséget is tudnak egyszerre fűteni. (interjú egy szomszédos általános iskolában)

A fehérgyarmati kistérség településein a lakások komfortfokozata rendkívül alacsony. 15 azoknak a településeknek a száma, ahol a két népszámlálás között 10-nél kevesebb lakás épült, sőt Panyolán egyetlen egy sem. A kistérség lakásainak 30%-ában nincs meleg folyóvíz, 34%-ában vízöblítéses WC. Melegvíz tekintetében Uszka és Magosliget (73%) lakásai vannak a legrosszabb helyzetben, de Botpalád (62%) is elmaradottnak mondható. Vízöblítéses WC a legtöbb lakásban hiányzik Magosligeten (79%), Uszkán (78%) és Kishódoson (71%), de 11 olyan település van a kistérségben, ahol a lakások több mint fele komfort nélküli.

Az alacsony komfortfokozatú lakások nagy aránya éppen azokon a településeken magas, ahol nagy arányban épültek lakások az elmúlt két évtizedben. Az alacsony komfortfokozatú lakások többsége a szocpolos lakásépítés tipikus példáiként jöttek létre.

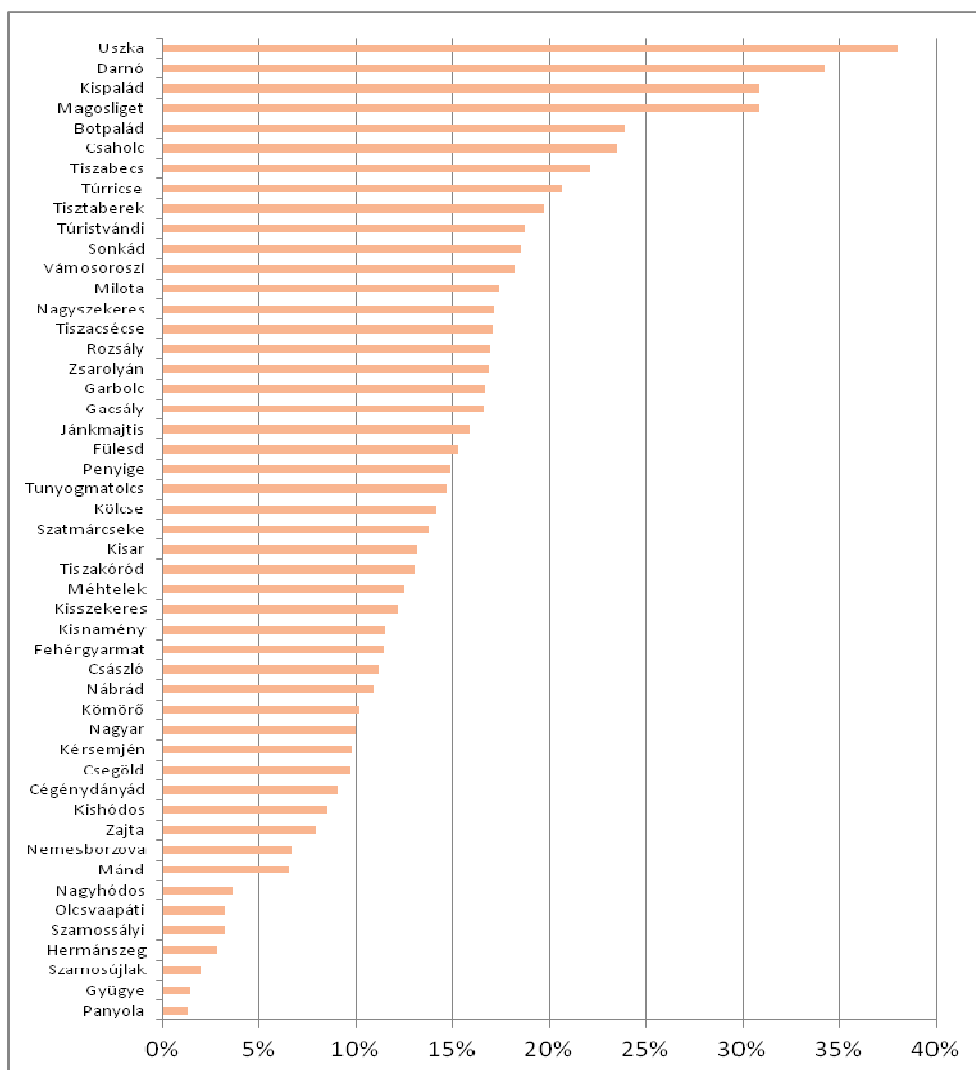
23. táblázat A települések lakásállományának minősége

	a településen található lakások száma	vezetékes vízzel ellátott lakások aránya (%)	csatornával ellátott lakások aránya (%)	árammal ellátott lakások aránya (%)	vezetékes gázzal ellátott lakások aránya (%)	életveszélyes lakások aránya (%)	nem életveszélyes, de egészségre káros (%)	komfort nélküli lakások aránya (%)	önkormányzati bérlakások száma
Botpalád	260	60	0	100	43	3	5	17	0
Cégyéndányád	292	90	0	100	60	1	1	10	2
Csaholc	162	87	65	100	60	3	7	12	1
Csegöld	245	90	0	100	85	0,4	0	28	0
Darnó		100	0	100	90	1		35	0
Fehérgyarmat	2800	95	80	100	65	0	0	5	
Fülesd	157	95	50	95	65	0	2	20	0
Garbolc	65	80	100	100	100	0	0	15	2
Gyügye	136	95	0	100	70	1	1	5	0
Hermánszeg	133	90		100	80	0,5	0,5		0
Jánkmajtis	666	90	0	100	90	0		20	13
Kérsemjén		70	55	100	60	0	0	6	0
Kisar	381	90		100	80				0
Kishódos	35	50	100	100	100	0	0	50	0
Kispalád	185	63	0	100	51	2	8	36	0
Kisszekeres	198	100	100	100	100	0	5	10	0
Kölcse	521	99	90	100	95	1	5	15	2
Magosliget	90	70	70	100	50				0
Mánd	110	96	0	100	50	0	10	30	0
Méhtelek	280	70	100	100	100	0	0	12	0
Milota	300	98	89	89	45	1		5	2
Nábrád	305	95	65	100	65	0	0	5	2
Nagyar	246	99	0	99	80	1	30	10	2
Nagyhódos	81	75	100	100	100	0	0	25	0
Nagyszekeres	189	100	100	100	80	1	5	20	0
Nemesborzova	44	70	0	95	100	5	10	15	0
Olcsvaapáti	149	80	40	2	70	0	0	5	0
Panyola	271	91	79	100	90	0	0	10	0
Penyige	270	80		99	60	0	3	30	0
Rozsály	167	70	64	95	52	0	2	22	12
Sonkád	240	100	100	100	60	0	2	10	0
Szamossályi	323	90		100	80	0,5	0,5	7	0
Szamosújlak	191	100	0	100	75	1	1	0	
Tiszabecs	430	91	75	93	62	1	12	23	15
Tiszacsécsé	110	98	80	100	60	1	2	37	0
Tisztaberek	228	75	73	99	63	0	0	32	1
Tunyogmatolcs	900	90	17	80	60	1	15	20	6
Túristvándi	240	80	0	98	50	1	9	40	2
Túrlicse	196	60	52	94	43	3	8	40	0

	a településen található lakások száma	vezetékes vízzel ellátott lakások aránya (%)	csatornával ellátott lakások aránya (%)	árammal ellátott lakások aránya (%)	vezetékes gázzal ellátott lakások aránya (%)	életveszélyes lakások aránya (%)	nem életveszélyes, de egészségre káros lakások aránya (%)	komfort nélküli lakások aránya (%)	önkormányzati bérlakások száma
Vámosoroszi	156	85	70	100	65	0,5		20	0
Zajta	130	70	66	98	55	0	0	20	0
Zsarolyán	140	100	80	100	100	2	3	7	0

forrás: jegyzői adatlapok²⁹

21. ábra 1990-2010 között épített lakások aránya a település 2010-es lakásállományához viszonyítva

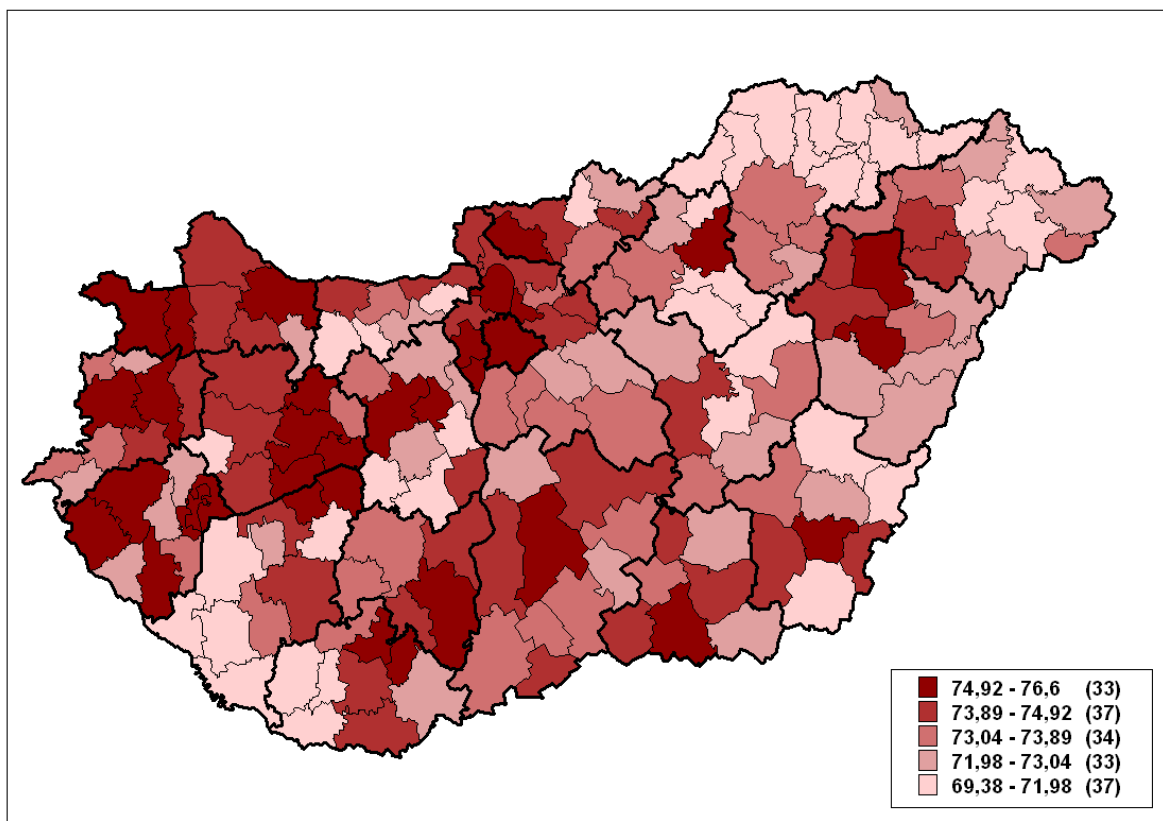
forrás: KSH-TSTAR

²⁹ Jegyzői adatlappal nem rendelkezünk: Császló, Gacsály, Kisnamény, Kömörő, Szatmárcseke, Tiszakóród és Uszka településekről.

9 Egészségügyi helyzet

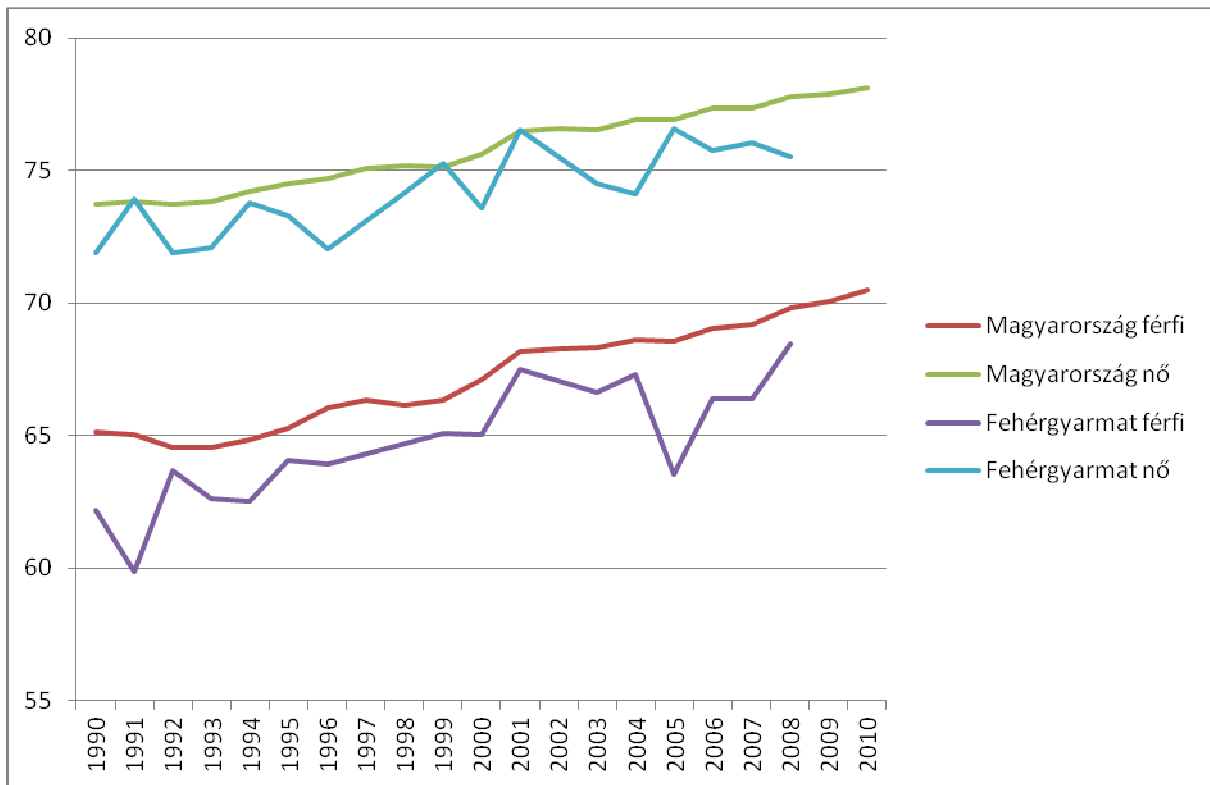
A kistérség egészségi állapotát jól tükrözi a születéskor várható élettartamban való jelentős és tartós elmaradása. E tekintetben azonban a kistérség bár a rosszabbak közé tartozik, de nem a legrosszabb helyzetűek közé az országban. Az aprófalvas vidékekre jellemző módon a rövidebb várható élettartam a férfiak esetében még jelentősebb elmaradásban van az országoshoz képest, mint a nőknél.

22. ábra Születéskor várható átlagos élettartam tendenciái a férfiak és a nők körében (1990–2008)

forrás: KSH

23. ábra Születéskor várható átlagos élettartam tendenciái a férfiak és a nők körében (1990–2008)

forrás: KSH

A kistérségen belül különösen a kisebb falvakban élő emberek egészségi állapota kritikus, ami a gyerekek és fiatalok esetében is elmondható. Vezető helyen még mindig a szív- és érrendszeri betegségek állnak. A sós és cukros ételeket, italokat jelentő helytelen táplálkozás (magas zsír- és szénhidráttartalmú ételek, energitalok, koffein-, teofillin tartalmú italok, üdítők nagyfokú – több liter naponta – és rendszeres fogyasztása) és mozgásszegény életmód miatt már iskolás korban jelentkezik a magas vérnyomás, sőt a cukorbetegség is. A nem megfelelő életmód részben anyagi okokra, részben a megfelelő ismeret hiányára, részben viszont a közösségekben kialakult rossz magatartásmintákra vezethető vissza.

A táplálkozás hiányosságaival összefüggésben megjelentek olyan betegségek, mint a hányás vagy a hasmenés vagy a túlsúllyal összefüggő mozgásszervi problémák (gerincferdülés, lúdtalp). Tömegesen jelentek meg a szemészeti, hallás, fogászati problémák; így megnőtt a szűrővizsgálatok jelentősége is. Az alultápláltság elterjedése súlyos egészségügyi kockázatokat hordozhat magában és társadalmi feszültségeket jeleníthet meg. Ebből a szempontból Nábrád-Kérsemjén-Panyola-Olcsvaapáti és Méhtelek-Garbolc-Nagyhódos-Kishódos-Tisztaberek települések életében fordulnak elő több gyermekben az alultápláltság jelei.

A nem megfelelő lakáskörülményekkel összefüggésben a gyermekek esetében is megjelentek olyan higiéniai és egészségügyi problémák, mint pl. a tetvesség – aminek megszüntetését adott esetben az anyagi források hiánya (tetűirtószerre való pénz hiánya) is akadályozza, mint pl. Uszván. Jellemzőek a légúti megbetegedések, az életvitelből, pl. az egyoldalú táplálkozásból eredő ételallergia.

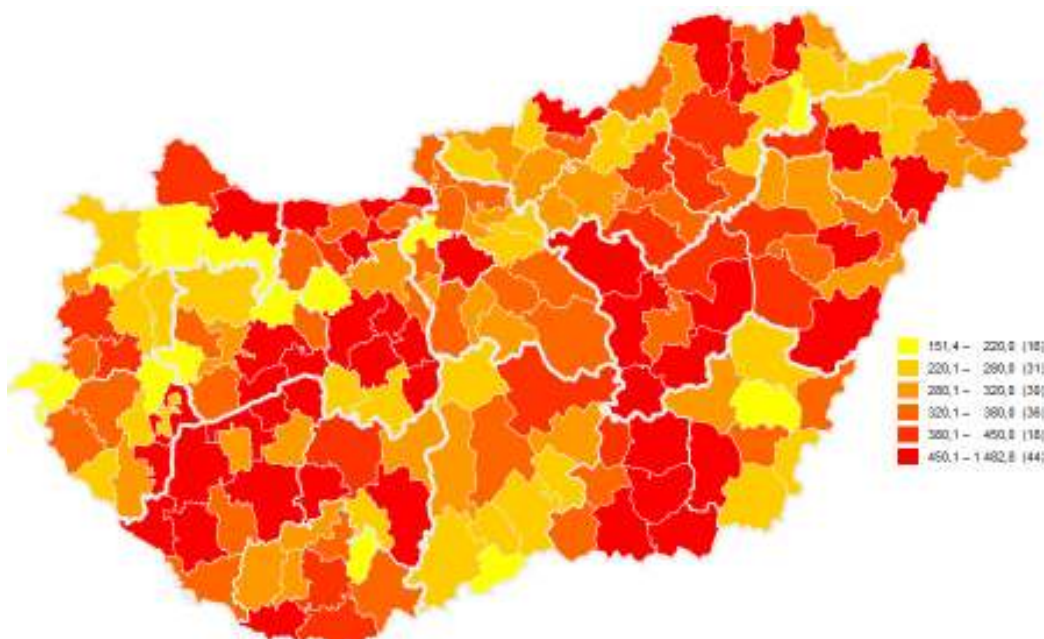
A nedves lakás és a legyengült szervezet miatt sok az allergiás beteg, ami idővel asztmává súlyosbodik. Az egészségügyi helyzetképet rontja, hogy a gyermekek és szüleik nincsenek tisztában betegségeikkel, az ellátás szükségességével, azok lehetséges útjával. A területi szakorvosi ellátásra eljutók többsége az ott megfogalmazott és előírt, adekvát ellátáshoz szükséges eszközöket és gyógyszereket pénz híján nem tudja megvenni, ezzel összefüggésben például a szülők sokszor (még az ingyenes) védőoltásokat sem adják be (Kisnamény, Tizsakóród, Tizacsécse, Milota), a gyógyszereket nem váltják ki vagy nem működnek együtt a gyógyulás érdekében.

Az egészségügyi helyzetet rontja a rendszeres szűrővizsgálatok hiánya is, ami az egészségügyi ellátás nem megfelelő hozzáférhetőségéből adódik. A kistelepüléseken a legnagyobb hiány gyermekorvosból van, de a határmenti településekre nőgyógyász is csak havonta egyszer és fogorvos évente egyszer jut csak el.

10 Közbiztonság/kriminalitás

A fehérgyarmati kistérségben a 10 ezer főre jutó regisztrált bűncselekmények száma a KSH 2010-es adatai alapján országosan a rosszabb helyzetben lévők közé tartozott. Figyelembe véve az aprófalvas vidékekre jellemző átlag alatti bejelentési arányokat, ez a helyzet különösen rossz mutatókra vall.

24. ábra 10 ezer főre jutó regisztrált bűncselekmények száma, 2010

Forrás: www.ksh.hu

A kilátástalan élethelyzetben lévő közösségekben a többségi társadalom normáinak legitimitása erősen csökkent, az anómiás állapotban hamarabb jelenik meg a normaszegés. Elsősorban a családon belüli elhanyagolás vagy veszélyeztetés (Szatmárcseke, Milota, Nagyar, Zajta, Nagyszekeres, Tunyogmatolcs), testi-lelki bántalmazás (Cégénydányád, Gyügye, Szamosújlak, Hermánszeg és Szamossályi; Túristvándi, Nagyar, Kömörő; Zsarolyán) jellemző. Több esetben előfordul, hogy kiskorú a gyermekek nevelője is, így nem felkészültek a nevelésben sem (pl. Jánkmajtis, Kisnamény). A nevelés hiányosságai miatt általános jelenség a magatartásbeli probléma, a deviancia, az agresszivitás, lelki zavarok, beszédproblémák, a higiénia hiányai. Pozitívumnak tekinthető, hogy számos tanintézetben (pl. Penyige, Tunyogmatolcs) folyamatos a prevenció, így korlátozva a társadalom normáin kívülre kerülés kockázatát.

Bár csak Szatmárcsekéről, Kölcseről, Kisarból, Darnóból és Szamossályiból érkezett jelzés prostitúcióról vagy uzsoráról, de a családok életkörülményei és jövedelmi helyzete okán feltételezhető, hogy nagyobb arányban van jelen mind a két jelenség. A határ közelsége miatt elterjedt a településeken a csempészet.

A rendőrség közlése szerint 2010-ben 73 olyan bűncselekmény regisztrációjára került sor, ahol az elkövető és az áldozat közötti kapcsolat foka, valamint a cselekmény jellege családon belüli erőszakos bűncselekmény megvalósulását valószínűsíti. A testi sértések az esetek több mint a felét teszik ki. A

családon belüli erőszak elkövetését kiváltó okok háttérében igen gyakran az alkoholfogyasztás, játékszenvedély, munkanélküliség, pénzügyi nehézségek, féltékenység, megromlott házasság, válás, szexuális és gyermeknevelési problémák állnak. A tapasztalat az, hogy az intézkedések alá vont személyek többsége korábban is követett el erőszakos, garázda jellegű jogsértéseket, vagyis néhány „balhésabb” személy jelenléte nyomja rá a bélyegét a közösségek közhangulatára.

A családi környezet meghatározó olyan gyermek- és fiatalkori szenvedélybetegségek, mint a dohányzás, alkoholfogyasztás vagy drogok használatának kialakulása szempontjából is. Ebből a szempontból különösen súlyos mind a gyermekek, mind az ifjúság körében a helyzet a védőnői beszámolók alapján Kisar–Nagyar, Tunyogmatolcs, Nábrád–Kérsemjén–Panyola–Olcsvaapáti és Cégénydányád–Gyügye–Szamosújlak–Szamossályi–Hermánszeg településeken. A 14 év felettek körében Rozsány–Zajta–Gacsály–Császló–Csegöld településeken 90% a dohányzók és 50% a droghasználók aránya. Nem véletlen, hogy az iskolai prevenció programok leggyakoribb fajtája a drogprevenció.

A gyermek- és fiatalkorúak a vagyon elleni bűncselekmények tekintetében kiemelten érintett áldozatok. A 2010. évben 15 fő fiatalkorú és 14 fő gyermekkorú vált áldozattá. Az elkövetők között magasabb a fiatalkorúak aránya, jellemző, hogy egyre erőszakosabbak, egyre agresszívebbek, nem ismerik fel tettük súlyát, továbbá nem félnek a következményektől. A fiatalkorúak sérelmére elkövetett bűncselekményekre jellemző, hogy leginkább egymás sérelmére követnek el bűncselekményt. Ezek leginkább a lopás, zsarolás, könnyű testi sértés, rablás, garázdaság. Elsősorban pénzt, mobiltelefont tulajdonítanak el. Jelentős problémát vet fel az egyre jobban elterjedő iskolai erőszak, mely már nem csak a fiatalkorúakat érinti, mint áldozati kört, hanem a pedagógusokat, szülőket egyaránt.

A rendőrségi beszámolók alapján a kiskorú áldozatoknál az elkövetővel szembeni kiszolgáltatottság – többnyire szülő, családtag –, az életvitelből adódó veszélyeztetettség, védekezésre, illetve akaratnyilvánításra képtelen állapot, a kortársak negatív befolyásoló hatása, értéktárgyak mutogatása, és az ehhez kapcsolódó vagyonvédelem elmulasztása, gyermekotthonokból történő szökések a legjellemzőbb sértetti magatartások az áldozattá váláshoz. A gyermekek áldozattá válása szempontjából ki kell még emelni a családon belül elszenvedett, különböző fokú és súlyú bántalmazásokat, melyek látenciája magas.

A kábítószer fogyasztás visszaszorítása érdekében tett bűnmegelőzési intézkedések során az általános és középiskolákban bűnmegelőzési előadásokat tartanak. Az előadásokat az MRFK Bűnmegelőzési Osztálya által készített, a témával kapcsolatos videó filmek bemutatásával színesítik.

Az összes létszámhoz viszonyítva elenyésző a gyermekkorú elkövetők száma. A kiskorú, fiatalkorú elkövetőkre a kortársaik sérelmére elkövetett cselekmények, tárgyak rongálása, állatok kíntása a jellemző. Fiatalkorúak estében jellemző cselekményük súlyának téves megítélése, továbbá az agresszív elkövetési magatartás. Nagy számban fordul elő csoportos elkövetés, az iskolákban elkövetett cselekményeknél a fenyegetés, erőszakos magatartás terjedése. Az ismertté vált bűncselekmények zöme vagyon ellen irányuló cselekmény. Ezek közül is a lopás, betöréses lopás valósult meg legnagyobb számban. Mind a személy, mind a vagyon elleni bűncselekmények vonatkozásában megállapítható, hogy az elkövetői magatartások erőszakosabbak, durvábbak lettek, jellemző, hogy az elkövetők szinte minden esetben az alkalom adta lehetőséget, valamint az

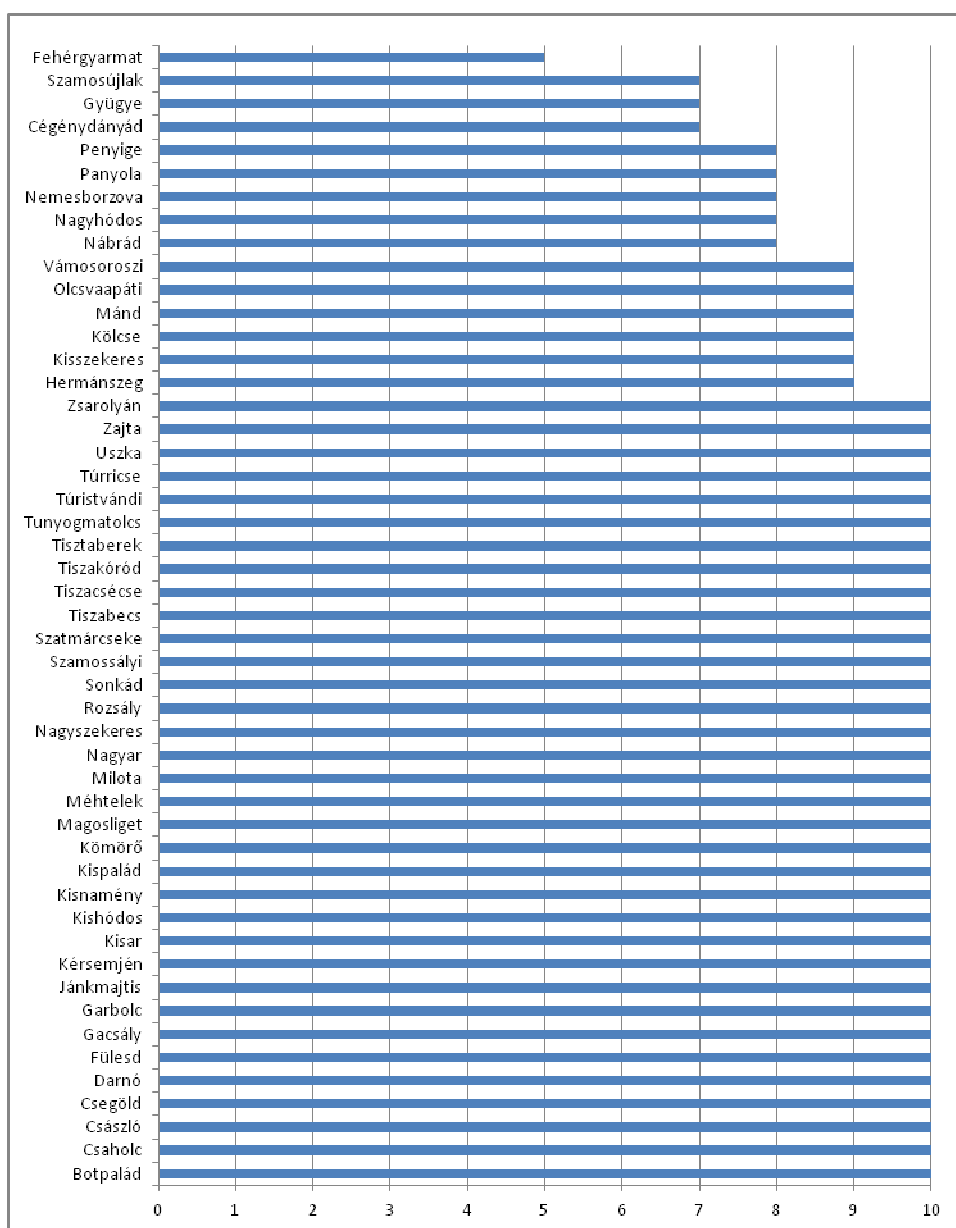
áldozatok figyelmetlenségét, megtéveszthetőségét, fizikai állapotát kihasználva hajtották végre cselekményüket. Az alkohol szerepe a bűnelkövetésben jelentős mértékben emelkedett.

A kiskorúak bűnmegelőzése tekintetében az egyik legjelentősebb program a DADA, ami az Országos Rendőr-főkapitányság által folytatott általános iskolai biztonságra nevelő program. A Program alapkonceptiója, hogy a rendőri munka során felhalmozott tapasztalatokra építve különféle élethelyzeteket mutat be, melyek megoldása során többféle választási lehetőséget is felkínál a fiatalok részére. Cél az egészséges, biztonságos és jogkövető életmódra nevelés. A DADA Program szisztematikusan felépített tananyagával, pedagógiai módszereivel az iskolai szervezett oktatás színterén valósítja meg céljait.

11 A gyerekes családok szegénységi kockázata, helyzete

A fehérgyarmati kistérség az országos szegénységi kockázati indexhez viszonyított értéke alapján az 1–10 fokozatú skálán 49 településből 34 esetében a legrosszabb, 10-es értékkel szerepel. Átlagos (5) kockázati besorolásával a kistérségi központ, Fehérgyarmat tekinthető a legkedvezőbb helyzetben lévőnek, messze kiemelkedve a kistérség többi települése közül. Viszonylag kedvezőbb helyzetben még a Szamos jobb partján fekvő, jelentősebb agrárvállalkozói tevékenységgel bíró települések vannak.

25. ábra A települések szegénységi kockázati indexe

forrás: MTA-RKK

Egy 2010-es, frissített, részleges becslés alapján különösen jelentős szegénységi kockázata van Darnó településének, amely Jánkmajtis mellett gyorsan növekvő gyermeklétszámmal bír, ezt követi a határmenti falvak sora: Botpalád, Magosliget, Csaholc, Garbolc, Kishódos, Nagyar, Kispalád, Méhtelek, Milota és Szatmárcseke.

A mérések alapvetően nyolc tényezőt vesznek figyelembe: a fiatalodási indexet, a középfokú végzettségűek arányát a 18 évesnél idősebb népesség körében, az egy lakosra jutó havi jövedelmet, a foglalkoztatott nélküli háztartások arányát, a munkanélküliségi arányt, a rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben részesítettek arányát a 0-17 évesek között és a korhatár alatti rokkantsági nyugdíjban részesülők arányát az összes nyugdíjban részesültek között. Amint látható, szegénységi kockázatot jelent e módszertan szerint a gyermekvállalás, a nem megfelelő képzettség, az alacsony jövedelem és a gyenge munkaerő-piaci helyzet.

24. táblázat A szegénységi kockázati index egyes indikátorainál a legkockázatosabb kategóriába került települések a kistérségben

	Fiatalodási index, 2010.	Középfokú végzettségűek aránya a 18 évesnél idősebb népesség körében, 2001. (%)	Egy lakosra jutó havi jövedelem, 2006. (ezer Ft)	Foglalkoztatott nélküli háztartások aránya, 2001. (%)	Munkanélküliségi arány, 2010. (%)	Rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben részesítettek 0-17 éveseken belüli aránya, 2010. (%)
Botpalád	1	1	1		1	1
Cégénydányád						1
Csaholc	1	1	1		1	1
Császló		1	1	1		1
Csegöld		1				1
Darnó	1	1	1	1	1	1
Fehérgyarmat						
Fülesd					1	1
Gacsály		1	1			1
Garbolc		1	1		1	1
Gyügye						
Hermánszeg		1			1	1
Jánkmajtis					1	1
Kérsemjén		1			1	1
Kisar					1	
Kishódos	1	1	1	1	1	1
Kisnamény		1			1	1
Kispalád	1	1	1	1	1	1
Kisszekeres					1	1
Kölcse					1	1
Kömörő		1			1	1
Magosliget	1	1	1		1	1
Mánd		1			1	1
Méhtelek		1	1		1	1

	Fiatalodási index, 2010.	Középfokú végzettségűek aránya a 18 évesnél idősebb népesség körében, 2001. (%)	Egy lakosra jutó havi jövedelem, 2006. (ezer Ft)	Foglalkoztatott nélküli háztartások aránya, 2001. (%)	Munkanélküliségi arány, 2010. (%)	Rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben részesítettek 0-17 éveseken belüli aránya, 2010. (%)
Milota		1	1		1	1
Nábrád					1	1
Nagyar		1	1		1	1
Nagyhódos						
Nagyszekeres					1	1
Nemesborzova					1	1
Olcsvaapáti		1			1	1
Panyola					1	1
Penyige					1	
Rozsály	1				1	1
Sonkád		1			1	1
Szamossályi		1			1	1
Szamosújlak						
Szatmárcseke		1	1		1	1
Tiszabecs						1
Tiszacsécse		1			1	1
Tizsakóród			1		1	1
Tisztaberek		1	1		1	1
Tunyogmatolcs		1			1	1
Túristvándi		1				1
Túrricse		1				1
Uszka	1	1	1		1	1
Vámosoroszi		1			1	1
Zajta		1			1	1
Zsarolyán		1			1	1
Összesen	8	31	16	4	38	43

forrás: KSH

A kistérség társadalmi összetételére jellemző, hogy az egyes kockázati faktorokban a rendszeres gyermekvédelmi kedvezményrel kapcsolatos indikátornál a 49 településből 43, a munkapiaci helyzethez kapcsolódó indikátornál 49-ből 38 a legkockázatosabb kategóriába került, míg a rokkantnyugdíjasok arányával kapcsolatos mutatónál (az ipari hagyományok hiányával és a fiatal korszerkezet és alacsony várható élettartammal összefüggésben) egyetlen település sem került a legkockázatosabb kategóriába. Három település a hét indikátorból hatban a legrosszabb kategóriába esett, ezek Darnó, Kishódos, Kispalád; négy település öt indikátornál került a legkockázatosabb sávba, ezek Uszka, Magosliget, Botpalád és Csaholc; míg hét település négy indikátornál került a legrosszabb kategóriába, ezek Császló, Garbolc, Méhtelek, Milota, Nagyar, Szatmárcseke és Tisztaberek települések.

25. táblázat Gyermekes családok veszélyeztetettsége

	A településen élő családok (háztartások) száma 2012. január 1-jén.	gyermekes családok aránya	nagycsaládok aránya a gyermekes családokon belül	foglalkoztatott nélküli gyermeket nevelő családok aránya a gyermekes családokon belül	egyszülős gyermeket nevelő család	18 év alattiak száma	veszélyeztetett gyerekek (fő)	védelemben vett gyerekek (fő)	rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben részesülő gyerekek (fő)	rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben részesülő gyerekek aránya	hátrányos helyzetű gyerekek (HH) (fő)	ebből halmozottan hátrányos helyzetű gyerekek (HHH) (fő) ³⁰
Botpalád	260	31,20%	38,27%	83,95%	8,64%	186	6	3	163	87,60%	163	75
Cégénydányád	250	16,00%	25,00%	0,00%	10,00%	120	0	4	87	72,50%	81	6
Csaholc	173	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	159	7	3	134	84,30%	61	28
Csegöld	227	30,80%	11,43%	55,71%	11,43%	117	9	6	117	100,00%	68	54
Darnó	46	39,10%	44,44%	72,22%	38,89%	59	6	0	56	94,90%	7	18
Fehérgyarmat	2500	20,00%	14,00%	54,00%	40,00%	1279	58	17	481	37,60%	278	97
Fülesd	145	20,70%	30,00%	76,67%	43,33%	96		9	83	86,50%	20	20
Garbolc	55	29,10%	31,25%	0,00%	25,00%	43	0	0	42	97,70%	0	12
Gyügye	92	25,00%	4,35%	0,00%	4,35%	28	0	0	23	82,10%	23	0
Hermánszeg	115	22,60%	11,54%	69,23%	0,00%	47	3		42	89,40%	42	32
Jánkmajtis	580	56,90%	15,76%	50,91%	9,09%	409	49	14	366	89,50%	110	96
Kérszemjén	98	24,50%	37,50%	75,00%	25,00%	72	4	4	37	51,40%	11	0
Kisar	326	33,10%	21,30%	0,00%	12,96%	267	48	15	214	80,10%	12	50
Kishódos	33	36,40%	16,67%	0,00%	41,67%	24	0	1	26	108,30%	0	7
Kispalád	185	44,90%	39,76%	92,77%	15,66%	184	8	12	174	94,60%	174	85
Kisszekeres	208	23,60%	28,57%	63,27%	8,16%	139	18	8	115	82,70%	115	13
Kölcse	450	30,40%	16,79%	51,09%	37,23%	251	42	13	246	98,00%	246	48
Magosliget	76	59,20%	24,44%	80,00%	28,89%	89	3	1	81	91,00%		
Mánd	51	49,00%	8,00%	0,00%	4,00%	64	9	9	47	73,40%	15	0
Méhtelek	310	24,20%	28,00%	8,00%	17,33%	125	0	2	172	137,60%	0	30
Milota	380	31,60%	21,67%	95,83%	1,67%	239	116	9	224	93,70%	116	45
Nábrád	310	26,10%	23,46%	72,84%	9,88%	162	4	4	52	32,10%	10	0
Nagyar	286	0,00%	n.a.	n.a.	n.a.	169	n.a.	n.a.	182	107,70%	28	28
Nagyhódos	60	8,30%	20,00%	0,00%	20,00%	16	0	0	11	68,80%	0	4
Nagyszekeres	220	26,40%	36,21%	81,03%	6,90%	152	0	7	122	80,30%	122	31
Nemesborzova	30	26,70%	25,00%	62,50%	25,00%	9	0	4	14	155,60%	14	3
Olcsvaapáti	105	25,70%	25,93%	11,11%	14,81%	56	0	4	46	82,10%	0	0
Panyola	245	18,40%	13,33%	46,67%	2,22%	56	0	0	71	126,80%	31	9
Penyige	280	30,40%	5,88%	65,88%	18,82%	149	69	0	97	65,10%	61	36
Rozsály	267	27,30%	39,73%	89,04%	12,33%	274	12	2	203	74,10%	203	150
Sonkád	240	55,00%	18,18%	63,64%	14,39%	175	0	2	167	95,40%	167	89

³⁰ A rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben részesülők száma és a HHH-s gyerekek száma közötti jelentős eltérés számos településnél adminisztrációs nehézségre utalhat.

	A településen élő családok (háztartások) száma 2012. január 1-jén.	gyerekes családok aránya	nagycsaládok aránya a gyermekes családokon belül	foglalkoztatott nélküli gyermeket nevelő családok aránya a gyermekes családokon belül	egyszülős gyermeket nevelő család	18 év alattiak száma	veszélyeztetett gyerekek (fő)	védelembe vett gyerekek (fő)	rendszeres gyermekvédelmi kezdeményben részesülő gyerekek (fő)	rendszeres gyermekvédelmi kezdeményben részesülő gyerekek aránya	hátrányos helyzetű gyerekek (HH) (fő)	ebből halmozottan hátrányos helyzetű gyerekek (HHH) (fő) ³⁰
Szamossályi	302	16,60%	12,00%	84,00%	6,00%	138	5	9	90	65,20%	90	45
Szamosújlak	172	19,20%	9,09%	0,00%	6,06%	56	0	0	36	64,30%	30	6
Tiszabecs	422	29,40%	25,00%	77,42%	8,87%	251	14	5	206	82,10%	206	52
Tiszacsécse	85	23,50%	50,00%	100,00%	0,00%	56	0	0	42	75,00%	0	6
Tisztaberek	214	40,70%	29,89%	83,91%	31,03%	182	0	4	179	98,40%	179	116
Tunyogmatolcs	780	69,20%	27,78%	74,07%	18,52%	433	0	25	389	89,80%	145	204
Túristvándi	246	25,60%	60,32%	80,95%	39,68%	170	18	20	168	98,80%	82	59
Túrricse	191	5,80%	24,75%	40,59%	36,36%	190	9	4	166	87,40%	108	58
Vámosoroszi	150	26,70%	30,00%	87,50%	47,50%	126	0	0	120	95,20%	120	25
Zajta	130	29,20%	39,47%	28,95%	26,32%	109	2	2	78	71,60%	78	32
Zsarolyán	140	24,30%	38,24%	76,47%	5,88%	96	0	2	80	83,30%	80	16

forrás: jegyzői adatlapok³¹

A háztartások gazdasági helyzetét jelentősen befolyásolja, hogy miképpen tudnak bánni a rendelkezésre álló csekély jövedelemmel. Általában saját tulajdonú lakásban élve elsőként a közüzemi (víz, gáz, villany) költségek nem fizetése történik az élelmiszerek és élvezeti cikkek beszerzése után; elsősorban a következmények későbbi jelentkezése miatt. Különösen sokan, a háztartások többsége tartozik a közüzemi költségekkel a határmenti településeken (Kispalád, Botpalád, Uszka, Magosliget), illetve Jánkmajtis környékén (Jánkmajtison és Zsarolyán) a családsegítők elmondása alapján. Jövedelem nem lévén ritka a hitelintézeti tartozás, de Uszkan és Jánkmajtison sokan szenvednek a hiteltartozás miatt. Gyakori azonban a fogyasztási célú személyi hiteltartozás, mint Kispaládon és Magosligeten, ahol a háztartások háromnegyede tartozik. Uzsorahitelről csak Kölcséről, Szamossályiból és Darnóból jelentettek nagyobb arányt.

³¹ Jegyzői adatlappal nem rendelkezünk: Császló, Gacsály, Kisnamény, Kömörő, Szatmárcseke, Tiszakóród és Uszka településekről.

26. táblázat Tartozások és hátralékok a családokban

A háztartások hány %-ának van...	közüzemi díj tartozása	lakbérhátraléka	hitelintézettel kötött lakáscélú kölcsönszerződésből fennálló hátraléka	hitelkártya vagy személyi hitel tartozása	uzsorahitele
Botpalád	65	0	0	0	0
Cégénydányád	40	0	5	4	0
Császló	40	0	3	2	0
Csegöld	40	0	5	5	0
Darnó	50	0	1	15	15
Hermánszegi	30	0	3	5	0
Jánkmajtis	60	0	10	30	5
Kisnamény	50	0	3	20	30
Kispalád	65	0	0	75	0
Kisszekeres	30	0	5	4	0
Kölcse	50	0	0	0	10
Magosliget	55	0	0	75	0
Nagyszekeres	50	2	5	10	0
Nemesborzova	30	0	3	2	0
Sonkád	10	0	5	0	0
Szamossályi	40	0	3	10	10
Uzka	60	8	15	0	0
Zsarolyán	55	0	5	10	0

forrás: CSSK és GYEJO adatlapok³²

A szegénységi kockázatot jól jelzi az alultápláltság elterjedése, ami mennyiségében nem tekinthető jelentősnek, azonban súlyos egészségügyi kockázatokot hordoz magában, és társadalmi feszültségeket jeleníthet meg. Ebből a szempontból Nábrád–Kérsemjén–Panyola–Olcsvaapáti és Méhtelek–Garbolc–Nagyhódos–Kishódos–Tisztaberek településekről jelezték, hogy több gyermek az alultápláltság jelei mutatkoznak.

³² A táblázat csak annak a 18 településnek az adatait tartalmazza, ahonnan a vonatkozó kérdésre kitöltött válasszal rendelkezünk.

12 Szegregátumok, cigánysorok, gettósodott települések

Szegregátumok a gyermekesély pályázat alkalmazásában olyan – jellemzően térben elkülönült vagy lehatárolható – településrészeket értünk, amelyekben az alacsony státuszú lakosság koncentráltan – legalább 50%-ban – van jelen, továbbá a 18 év alatti népesség eléri az 50 főt. Alacsony státuszú lakosságon az aktív korú, alacsony, legfeljebb 8 általános iskolai végzettségű, rendszeres munkajövedelemmel nem rendelkező lakosokat értjük. Gettósodó településnek ebben a pályázatban azt a települést nevezzük, ahol a cigánynak tartott gyerekek száma eléri az 50 főt, vagy 500 lakos alatti kistelepülés esetén a 25 főt, továbbá a településen a 18 év alattiak aránya meghaladja a 20%-ot, mert ebben az esetben feltételezhető, hogy a cigány népesség száma és aránya növekedni fog.

A hivatalos szegregátum definíciónak egyedül Tunyogmatolcs szegregátumai felelnek meg a kistérségben (a szegregátumok térképét a melléklet tartalmazza). Ezek alapadatait a következő táblázatban foglaltuk össze.

27. táblázat Hivatalos szegregátumok a fehérgyarmati kistérségben

Mutató megnevezése	Tunyogmatolcs összesen	Szegregátum_1. (Holt-Szamos - közig. határ)	Szegregátum_2. (Toldi Miklós u.)	Szegregátum_3. (Árpád út - Dankó u. - vasút)
Lakónépesség száma	2 567	235	91	131
Legfeljebb általános iskolai végzettséggel rendelkezők aránya az aktív korúakon (15-59 évesek) belül	44,5	90,2	59,6	95,0
Rendszeres munkajövedelemmel nem rendelkezők aránya az aktív korúakon (15-59 évesek) belül	63,5	93,7	74,5	95,0
Legfeljebb általános iskolai végzettséggel rendelkezők és rendszeres munkajövedelemmel nem rendelkezők aránya az aktív korúakon belül	36,3	86,0	51,1	90,0

Forrás: NFÜ

Az összefüggő szegregátumok mellett azonban számos településen találhatóak úgynevezett cigánysorok vagy szórványok, melyeket a következő táblázatban foglaltunk össze.

28. táblázat Kisléptékű szegregátumok, cigánysorok a kistérség településein

Település	kisléptékű szegregátumok, cigánysorok	Nagyszekeres	Komáromi utca Zsarolyán felőli része
Botpalád	Fő utca	Olcsvaapáti	József Attila utca
Császló	Dunaújvárosi utca	Penyige	Alkotmány utca
Csegöld	Árpád utca	Rozsály	Zrínyi utca
	Petőfi Sándor u.	Sonkád	Jókai Mór utca
Csaholc	Vasút utca		Új élet utca
	Dankó tca		Bocskai István utca tiszabecsi vége
	Jókai utca		Dózsa György utca
	Kossuth Lajos utca	Szamossályi	Attila utca és nyúlványa, párhuzamosan a töltéssel
Fehérgyarmat	Zöldfa utca	Szatmárcseke	Széchenyi utca
	Árpád utca		Lenin utca
	Arany János u		Toldi utca
	Hajnal utca		Erdei utca
Fülesd	Kossuth utca		Ady utca
	Rákóczi utca		Bem utca
Garbolc	Petőfi Sándor u.		Dózsa György u.
	Dózsa György utca	Tiszabecs	Milotai utca
	Rákóczi utca		Malom utca
Jánkmajtis	Árpád utca		Petőfi S.
	Rákóczi utca		Tavaszi u.
	Esze Tamás utca	Tiszacsécse	Új sor
Kisar	Rákóczi utca	Tizsakóród	Újkóródi tanya
	Dankó utca	Tisztaberek	Kossuth Lajos utca
Kishódos	A település egyetlen rövid utca, amelyben nagyon magas a cigányság aránya		Haladás utca
Kisnamény	Névtelen utca	Tunyogmatolcs	Liszt Ferenc utca
Kispalád	Új utca		Béke utca
	Újabb utca		Rózsa Sándor utca
Kölcse	Petőfi Sándor utca falutól távolabbi vége	Túristvándi	Bocskai u.
	Dankó utca		Petőfi S.
Magosliget	Törökszentmiklósi út	Túrricse	Jókai Mór utca
	Fő utca	Uszka	Bajnok utca
Méhtelek	Rákóczi utca		Rákóczi utca
	Dózsa György		Fő utca
Milota	Rákóczi F.	Vámosoroszi	Dankó utca
	Zrínyi M.		Újsor utca
	Ady E.	Zajta	Kossuth Lajos utca

Forrás: saját adatgyűjtés

A gyermekesély pályázatban meghatározott kritériumok alapján a leginkább gettósodó kistelepülések Darnó és Magosliget, míg a nagyobb települések közül kiemelten kezelendő Rozsály, Kispalád és Túrricse. Bár jegyzői adatlappal nem rendelkezünk a településről, de egészen biztosan e kategóriába tartozik és a leginkább gettósodottnak tekinthető település a kistérségben: Uszka.

29. táblázat Gettósodó települések a gyermekesély pályázat definíciója alapján

A település lakónépes ségének száma 2012. január 1-jén	18 év alattiak aránya	18 év alatti cigány gyerekek száma	Rozsály	837	32,7%	115
Darnó	174	33,9%	Kispalád	582	31,6%	174
Magosliget	285	31,2%	Túrricse	633	30,0%	86
Tiszacsécse	219	25,6%	Csaholc	551	28,9%	65
Zajta	427	25,5%	Botpalád	655	28,4%	102
Kérsemjén	310	23,2%	Tisztaberek	685	26,6%	125
Zsarolyán	438	21,9%	Nagyszekeres	574	26,5%	101
Fülesd	468	20,5%	Kisar	1059	25,2%	117
			Milota	964	24,8%	132
			Nagyar	706	23,9%	61
			Jánkmajtis	1762	23,2%	150
			Kisszekeres	600	23,2%	51
			Túristvándi	744	22,8%	75
			Sonkád	766	22,8%	53
			Vámosoroszi	552	22,8%	80
			Tiszabecs	1139	22,0%	143

forrás: jegyzői adatlapok³³

Bár a szegregátumok definíciója az alacsony státuszú lakosokra fókuszál, de a romákat jellemző szociális hátrányok miatt ez általában a roma emberek nagy arányát is jelzi. A 2008-as LHH programcsomagokhoz adott részletes jegyzői adatok alapján szinte 100%-ban romák laknak Kölcse, Szatmárcseke, Tiszakóród, Penyige, Milota, Tiszabecs szegregátumaiban.³⁴

A kistérség általános szegénysége mellett azonban bizonyos térségek települései már gettósodó vagy a gettósodás kockázatával bíró települések. Így elsősorban a határmente rossz elérhetőségű és alacsony foglalkoztatottságú települései Tiszakóródtól Kispaládig (Sonkádi mikrokörzet), illetve Rozsály és környéke.

A települések közötti szegregálódás is megfigyelhető a kistérségben. Ezzel a jelenséggel találkozunk Tunyogmatolcs és Fehérgyarmat viszonylatában vagy Nagyhódos és Kishódos viszonylatában, de ennek kockázata a Jánkmajtis mellett gyorsan fiatalodó Darnó viszonylatában is idővel fennállhat.

A kistérség zártságát jól mutatja, hogy jelentősebb külső szegénységi betelepülés nem jellemzi, így a szegregátumok és gettósodó települések vonzása leginkább a kistérségen belüli vándorlásra van hatással. A „gyüttmentek” hiányának (és a viszonylag jól megszervezett szociális ellátórendszernek) is betudható, hogy az általános szegénység ellenére a szegénységből, szegénységi kockázatokból eredő szélsőséges feszültségek alig jellemzik a kistérséget.

³³ jegyzői adatlappal nem rendelkezünk: Császló, Gacsály, Kisnamény, Kömörő, Szatmárcseke, Tiszakóród és Uszka településekről

³⁴ Kadét-Varró (2010), 52.o.

A szegregátumok elsősorban nem településüzemeltetési kihívást jelentenek, hanem szociális feszültségeket okoznak: a telepiek és a nem telepiek között, de a telepen belül, vagy épp az újonnan betelepülők és a tősgyökeres családok között is. Az önkormányzatok a szolgáltatás-szervezéskor ugyanakkor a telepeket következetesen – javarészt forráshiány miatt – nehezen tudják a települések integráns részeként kezelni, és az átlagosnál nagyobb szegénységre, az adott településen belül megjelenő esélykülönbségek magyarázatára sem adnak az átlagostól eltérő válaszokat. A szakadék – részben ezáltal is - a telep és a településtest között általában mélyül, a feszültségek hamar felerősödnek.

Általános tendencia, ami e kistérségre is igaz, hogy a területek, településrészek leromlása már a rendszerváltás előtt megindult, részben a munkavállalás reményében elköltöző, helyükre pedig a túlkínálat és a szolgáltatások alacsonyabb színvonala miatt csökkenő ingatlanárak miatt ezeket a lakásokat megfizetni képes beköltöző szegények, szegény romák okozta lakosságcsere miatt. Mindehhez hozzájön annak a tudatos településtervezési folyamatnak a kedvezőtlen hozadéka, amely a hatvanas és hetvenes évek óta a rossz minőségű lakások építésén (vagy éppen ilyen minőségű, de megüresedett lakásokba való beköltöztetésén) keresztül szándékozta oldani a romatelepek koncentrációját, ezzel egy-két generációval később éppen hogy felgyorsítva a gettósodási folyamatokat. A kilencvenes évek közepén virágzó szocpolos lakásépítés ezt a folyamatot tovább fokozta.

A szegregátumokból és gettósodó településekből kifelé vezető utak általában lezártak az ide született gyermekek előtt, ezért e területeken fontos, hogy jelenlét típusú közösségi munka legyen, szociális, közösségi munkás bevonásával, amely kiterjed nem csak a gyerekekre, de az egész közösségre. A Biztos Kezdet gyerekházakat is ezekre a településekre érdemes tervezni, de amennyiben ezen kívül valósul meg, úgy is indokolt összekapcsolni további, a nagyobb gyerekekre, közösségre irányuló programokkal.

13 Megnevezett fejlesztési igények

A kistérség legnagyobb problémája és a szükségletekben mindenütt visszatérő probléma a képzettségi helyzetnek megfelelő munkahelyek hiánya, a rossz foglalkoztatottsági helyzet. Megfelelő munkahelyek hiányában az alacsony jövedelmek beosztásában, az önellátáshoz szükséges készségek, képességek, tudás megszerzésében lenne szükséges olyan fejlesztésekre, amelyek legalább a gyermekes családok esetében csökkentik a szegénységből eredő kockázatokat.

Egyöntetű igény fogalmazódott meg az oktatási-nevelési rendszerben dolgozók részéről (Cégénydányád, Gyügye, Szamosújlak, Hermánszeg, Szamossályi; Olcsvaapáti, Nábrád, Kérsemjén; Csaholc, Vámosoroszi, Túrricse; Kisar, Magyar, Kölcse; Panyola, Kisnamény, Zajta; Szatmárcseke; Rozsály; Méhtelek; Tisztaberek, Tunyogmatolcs, Túrístvándi) a családok életvezetési, gyermeknevelési és párkapcsolati tanácsadására, valamint közösségformálásra.

Az egészségügyi vagy oktatási intézmények dolgozói a túlterheltségre panaszkodnak, és a korábban elbocsátott (pl. Tunyogmatolcs) vagy további munkatársakat (Uszkán) látnának szívesen; lehetőleg állandó jelleggel. Ehhez kapcsolódóan fogalmazódnak meg a továbbképzéssel (konferencia, tapasztalatcsere, szakkönyv Magosligeten és Tizsakóródon; vendég előadók Fehérgyarmaton) vagy a felszereléssel kapcsolatban kérések.

Az ellátórendszer kapacitáshiányaira reflektál, hogy több településen hiányolják állandó gyerekorvos jelenlétét és a rendszeres fogorvosi jelenlétet (Kisszekeres, Nagyszekeres, Zsarolyán Nemesborzova, Csaholc, Vámosoroszi, Túrricse, Tunyogmatolcs, Penyige, Kisar). Rendszeres pszichológusi jelenlét kellene: Csaholc, Vámosoroszi, Túrricse, Kisar és Magyar; Kisszekeres, Nagyszekeres, Zsarolyán Nemesborzova; Nábrád, Kérsemjén, Panyola, Olcsvaapáti; Penyige, Mánd, Túrístvándi, Kömörő; Tizsabeccs, Uszka, Magosliget; Fehérgyarmat pedagógiai szakszolgálat; Rozsály, Gacsály, Csegöld, Császló, Zajta; Tizsakóród, Tizsacsécse, Milota; Kispalád és Botpalád óvoda esetében. Előfordul, hogy logopédus (Fehérgyarmat pedagógiai szakszolgálat; fülesdi óvoda) vagy gyógytornász (Rozsály, Gacsály, Magyar; Kölcse, Sonkád, Fülesd; Csegöld, Császló, Zajta, Fehérgyarmat pedagógiai szakszolgálat;) rendszeres jelenléte hiányzik. Szakmai vélemények szerint minden három településre kellene állandó státusszal rendelkező gyógy- és fejlesztő pedagógus, pszichológus, logopédus és gyógytestnevelő szakember.

Az infrastrukturális ellátottság terén gyakori az oktatási-nevelési és szociális épületek fűtésének korszerűsítésére vonatkozó igény, annak ellenére, hogy a fenntartási költségeket az önkormányzatok csak nehezen vagy egyáltalán nem tudják kigazdálkodni pl. Szatmárcseke, Uszka (gyermek)orvosi rendelő; Szatmárcseke, Kisszekeres, Nábrád, Magosliget, Zajta, Méhtelek, Tisztaberek, Panyola és Milota – óvoda; Méhtelek, Penyige, Kisar, Szamossályi, Cégénydányád iskola; illetve a nábrádi művelődési ház esetében. Általános az igény az óvodák esetében a bútorokra és fejlesztőeszközökre, az udvari játékok és játszóterek felújítására; az iskolákban a nyelvi laborok kialakítására és a tornaterem felújítására. Penyigén, a kisnaményi, zajtai és rozsályi óvodában nagy probléma, de minden intézményben biztos helyeket (fejlesztő szoba és felszerelések) kellene kialakítani a zavartalan foglalkozások tartásához, mivel a fejlesztőszobák állapota és felszereltségének hiányai általánosnak mondhatók. Egyes településeken (Magosliget, Szatmárcseke, Kispalád, Jánkmajtis) kimondottan a Biztos Kezdet Ház iránti igény fogalmazódott meg.

Markáns igény jelentkezett az Internet és telefon (Cégénydányád, Kömörő, Kispalád, Panyola, Kisnamény, Zajta, Méhtelek, Tisztaberek), illetve teleházak (Nagyar, Kisar) iránt.

A szabadidő kulturált eltöltését lehetővé tevő infrastruktúra keretében Nagyszekeres, Kisszekeres, Zsarolyán és Nemesborzova; Rozsály, Gacsály, Csegöld, Császló, Zajta; Nagyar; Kisar; Nábrád; Milota esetében közösségi ház, Tiszabecsen, Tizsakóród, Tizsacsécse, Milota vonatkozásában játszóház; Botpaládon, Tisztaberken, Penyigén, illetve Nagyszekeres, Kisszekeres, Zsarolyán, Milota, Nemesborzova és Nábrád vonatkozásában játszótér építése fogalmazódott meg kívánságként. A gyermekeknek a szülővel közös szabadidős programokat igényeltek Nagyszekeres, Kisszekeres, Zsarolyán és Nemesborzova; Méhtelek, Garbolc, Nagyhódos, Kishódos, Tisztaberek; Csaholc, Vámosoroszi, Túrricse; Tiszabecs; Uszka; Nagyar, Kisar; Magosliget; Tizsakóród, Magosliget, Szamossályi, Túristvádi, Rozsály szakemberei lakói.

Mivel ez a kistérségi tükör a gyermekesélyekhez kapcsolódó fejlesztések szükségességének felmérésére szolgál, a fenti igények kiértékelésekor is érdemes megfontolni a Nemzeti Társadalmi Felzárkózás Stratégia alapelveire és beavatkozási területeire valamint a gyermekesély programok eddig tapasztalataira építő azon javaslatokat, amelyeket a Magyar Máltai szeretetszolgálat a következő ajánlásokban fogalmazott meg a gyermekesély pályázathoz kapcsolódó fejlesztésekről:

„A programnak a **kistérség egészére** ki kell terjednie, amellett, hogy kiemelt figyelmet kell fordítani a szegénységben élő gyermekekre, a programnak el kell érnie a térség minden gyerekeit. Figyelemmel kell lenni a **már rendelkezésre álló ingatlanok** használatára, a **meglevő kapacitások** erősítésére, képzéssel, összehangolással, e mellett szükséges **külső szakértők, önkéntesek** bevonása, ami szintén biztosíthatja a **fenntarthatóságot**. A fejlesztések kizárólag **szoros együttműködés, team munka** révén lehetnek hatékonyak.

A rossz helyzetű települések, térségek hátrányainak, kirekesztésének csökkentése

A **kistérségek szegregátumaiban** és a 9-10-es szegénységi kockázati kódú településeken induljon el egy **jelenlét típusú közösségi munka**, minden telepen legyen legalább 1-2 szociális, közösségi munkás. A Biztos kezdet **gyerekházakat** is ezekre a településekre ajánljuk tervezni, amennyiben ezen kívül valósul meg, úgy is indokolt összekapcsolni további, a nagyobb gyerekekre, közösségre irányuló programokkal.

A képességek kibontakoztatását, a sikeres iskolai pályafutást segítő intézmények és szolgáltatások fejlesztése

Az oktatási rendszer az egyik legmeghatározóbb tényező a későbbi esélyek tekintetében, megerősítése kiemelten fontos. Mivel az egyik legégetőbb probléma a gyerekek fejlesztési szükségleteinek a kielégítetlensége, ezért fontos, hogy a tanítók sajátítsák el az egyéni differenciálás keretén belül azokat a **fejlesztő pedagógiai módszertani tudásokat**, amik külsős szakember segítségével is segítik majd az órai munkán belül történő fejlesztést. Felső tagozatban is szükséges külsős szakember bevonása, aki az **egyéni differenciálásra építő óravezetési technikák, módszerek** betanításával és mentorálásával segíti a tanárokat. Figyelmet kell fordítani a **konfliktuskezelési, prevenciós programok** bevezetésére.

Egészségesebb gyermekkor biztosítása

Az egészségügyi egyenlőtlenségek fokozottan érintik a kedvezőtlen szociális helyzetű családokat, nehezen jutnak hozzá az egészségügyi szolgáltatásokhoz, s egészséges életmódot lehetetlenné tevő

körülmények között élnek. Szükségesek a **célzott szűrések**, különösen a legszegényebb településeken. A legfontosabb pedig az – ami általában elmarad –, hogy biztosítani kell a kiszűrt gyerekek **szakellátásba jutásának** segítségét, a korrekciók, a **gyógyítás, fejlesztés** elérését, a projektbe tervezett eszközökkel (pl. szemüveg) és összehangolt szakmai együttműködések révén.

Foglalkoztatás, munkaerő-piaci helyzet javítása

A gyerekesély programnak nem lehet egyedüli célja a foglalkoztatás, erre számos más pályázat beadható. Ugyanakkor tudjuk, hogy a gyermekszegénység egyik fő oka a szülők munkahiánya, ezért szükséges ennek enyhítése, **helyi gazdaságfejlesztő programok** elindítása, a meglévő jó gyakorlatok kis léptékű támogatása, terjesztése. A foglalkoztatási projektem felügyeletére helyi gazdaságfejlesztő szakterületi koordinátor alkalmazása indokolt.³⁵

Lakás, lakhatás feltételeinek, minőségének, biztonságának javítása

A gyerekszegénység és lakásszegénység sok szálon kapcsolódik össze, s bár a gyerekesély projekt nem alkalmas ennek teljes körű megoldására, de a kistérségekben hiányzó **adósságkezelési tanácsadás** fejlesztendő annak érdekében, hogy ne éljenek gyerekek alapvető szolgáltatások, világítás, fűtés, víz nélkül.

Gyermekes családokat célzó személyes szolgáltatások és szakellátások fejlesztése

A szegényebb kistérségekben, kistelepüléseken a szolgáltatások többsége nem felel meg minőségi, mennyiségi, szakmai feltételeknek. A kapacitásbővítés mellett kiemelt szerepet kell szánni a **szakmai együttműködéseknek**, a helyi szakemberek **képzésének**.

A gyermekes családok anyagi helyzetének javítását szolgáló ellátások

Általános tapasztalat az, hogy egyes gyerekek kizárólag anyagi okok miatt nem jutnak hozzá az amúgy mindenki számára elérhető szolgáltatásokhoz sem, mert pl. nincsen fürdőruhájuk, tornacipőjük. A projektben tervezhető a **célcsoport számára eszközök vásárlása**. Az oktatási intézmények **fejlesztő és sporteszköz kölcsönző** szolgáltatásának bevezetése ajánlott.

A közösségi és személyes szolgáltatások kiemelt fejlesztése

A közösség és a szülők megerősítése nélkül lehetetlen fenntartható gyerekesély programot tervezni. **Szülőkre irányuló tevékenységekkel** segítsék, erősítsék meg szülői készségeiket, szerepeket. Az integrációs programokban jusson jelentős szerep a **sport és szabadidős tevékenységeknek**, pl. kisebbség és többség közti labdarúgás.

Kimondható, hogy a gyerekszegénység nem küzdhető le egy két éves projekttel, még tudatos tervezéssel és megvalósítással is **több év elteltével jelennek csak meg az első eredmények**. A hosszú távú építkezésben közös célként határozható meg az alapvetően **gyerek-fókuszú tervezés, forrásszervezés, a gyerekesélyekre irányuló programok folytatásának ösztönzése**.

Mindezen alapelvek alapján érdemes összevetni a kistérségi tükör vezetői összefoglalójának végén jelzett szolgáltatási eléréseket () az egyes településeken élő különböző életkorú kisgyermek arányával és számával (8. táblázat).

³⁵ Bár a helyi gazdaságfejlesztés a gyermekesély pályázat jelen tükör írásakor megjelent változatából nem finanszírozható, de a feladatok teljeskörű számbevétele szempontjából az MMSZ munkatársai továbbra is fontosnak tartják, hogy ezen feladatokat a programmal helyben foglalkozók is támogassák.

14 Helyi jó gyakorlatok

Példaértékű Túrístvándiban a cigány–magyar együttélés, amelynek alapja az iskola. Hiába nehezedett hatalmas gazdasági nyomás az önkormányzatra, hogy bezárja, a település vezetői ellenálltak. Ismerték azoknak a falvaknak a sanyarú jövőjét, amelyek lakatot tettek oktatási intézményük ajtajára. A jogszabályi lehetőségeket kihasználva kisebbségi oktatásra specializálódott az iskola, amely lehetővé teszi a törvényben előírt minimális osztálylétszámoknál kisebb tanulócsoportok indítását. Túrístvándiban a megyében egyedülállóan cigány népmeseretet és választható nyelvként lovári nyelvet oktat egy nem-roma pedagógus. Ezért ma is nyolcosztályos iskolája van a településnek. A falu minden évben vetélkedőt szervez a cigány kultúráról, amelyen a település vezetője is megméretteti magát. Az igazi sikert az jelzi, hogy az iskolából kikerülő roma fiatalok érettségít vagy szakmunkás bizonyítványt szereznek.

A rozsályi minta lényege, hogy egy település az alapvető élelmiszerigényét maga termeli, a fűtéshez szükséges hőt is maga állítja elő úgy, hogy közben a külvilágot kizárja, és csak helyi vállalkozókat foglalkoztat. Amikor Rózsályon 1992-ben felbomlott a Rákóczi Mgtsz, a képviselő-testület úgy döntött, nem minden földet ad magánkézbe. Nyolcvanöt hektár föld önkormányzati tulajdonban maradt. Egy évvel később az önkormányzat létrehozta a Rózsály Községért Jóléti Szolgálat Helyi Alapítványt, amely az önkormányzati föld egy részének bérlője. A fő elv: ha csak lehet, külsős vállalkozó ne jöjjön Rózsályra, mindent önerőből akarnak megoldani. Ahhoz, hogy a gyümölcsöst be tudják keríteni, betonoszlopot vásároltak. Ez adta az ötletet, hogy létesítsenek betonüzemet is. Betonoszlopot már eladásra is gyártanak, emellett térkövet is öntenek.

Az önkormányzatnak van hetven darab sertése, amiket a saját tulajdonú vágóhídon dolgoznak fel. A környező települések közül csak Rózsályon van vágóhíd. „Van saját földünk, traktorunk, traktorosunk, sertésünk. A sertés trágyát ad, ami a földbe kerülve visszaadja a talaj erejét. A sertésből ebéd készül, amit a gyerekeink esznek meg. A felesleget megesszik a sertések, amiket a saját vágóhidunkon vágunk le. Minden mindennel összefügg, és az egészsnek az alapja a saját föld. Ha valami hiányzik a láncból, akkor külsőst kell igénybe venni. Minél több külsőst veszünk igénybe, annál kiszolgáltatottabbak leszünk.”

A gázt a kilencvenes évek végén mindenhová bekötötték, de a lelkesedés gyorsan alábbhagyott, mert rájöttek, hogy a gáz jóval drágább, mint a tűzifával való fűtés. Az önkormányzat intézményeiben is hamarosan áttérnek a helyi tüzelésre. Elsőként az általános iskolában, ahová már be is szerelték a venyige kazánokat.

A szociális boltot is alapítvány működteti, nonprofit jelleggel, így az árucikkekhez a szokásosnál jóval kedvezőbbben lehet hozzájutni. A helyi őstermelők behozhatják terményeiket, polcpénzt vagy egyéb költséget nem kell fizetniük, csak a permetezési naplót kell bemutatniuk. Nemcsak rozsályiak, hanem a környező települések őstermelői is élnek ezzel a lehetőséggel.

A foglalkoztatást Rózsályon úgy próbálják megszervezni, hogy ahol lehet, a gépeket kiiktatják a munkafolyamatból. A traktor üzemanyagot fogyaszt, a ló nem. Ezért a fát lovas fogat hordja be a gazdaságba. Az önkormányzatnak tizenhat pónilova van. A gyerekek nagy öröme a pónilovakon a tornaórák során lovagolni is lehet.

Tunyogmatolcson az önkormányzat a földprogram által előadásokat tartott a földművelésről, és vetőmagokat osztottak a településen a rászoruló családoknak. Általában az emberek éltek ezzel a lehetőséggel, de voltak olyanok, akik arra hivatkoztak, hogy minek veteményezzen, hiszen „a szomszéd úgyis ellopja”. A Minden Gyerek Lakjon Jól program is megosztó volt a faluban. Több esetben megművelték kertjeiket és elvetették, de előfordult, hogy már hazafelé menet eladták a vetőmagot.

Egyes oktatási-nevelési intézményekben jelentős, mint Tunyogmatolcson, Túrístvándiban, Méhtelegen, Jánkmajtison, Rozsályon, Kisarban Szatmárcsekén, Botpaládon, Kölcsen, Penyigén és Tiszabecsen az Integrációs; az Útravaló (Túrístvándi, Méhtelek, Rozsály, Szatmárcseke, Tiszabecs), valamint a Comenius (Csaholc, Kölcse, Vámosoroszi) program finanszírozási tevékenysége. Ez gyakran kiegészül az iskolatej és iskolai gyümölcshöz jutás lehetőségével, mint Tizsakóródon, Botpaládon, Szatmárcsekén. Érdekes módon a Bozsik program is működik Rozsályon.

Uszka községben 1970-ben kezdte meg hittérítő tevékenységét a szomszédos Kölcse falu boltosa, *Kopasz Jenő*. Egy este olyan Igét kapott, hogy menjen a sövények mellé. Értelmezése szerint ez azt jelentette, hogy az elesett, számkivetett cigányok felé forduljon, s vigye el közéjük Isten Igéjét. Ellenérzéseivel, előítéleteivel dacolva került Uszkára, ahol az első időkben a cigányok még tettelegességhez is folyamodtak, hogy elkergessék őt házaiktól. Kitartásának eredményeként rövidesen a cigány közösség jelentős része a Szabadkeresztyén Egyház tagjává vált. Az uszkai gyülekezet ma is működik, és annak ellenére életképes maradt, hogy néhány évvel ezelőtt elhunyt Kopasz Jenő.

15 Civil szervezetek

Bár a gyermekek felzárkóztatását segítő alapellátás működtetése alapvetően önkormányzati, kistérségi hatáskör, de ezen intézményrendszeri kapacitások túlterheltsége miatt jelentős támogatást jelenthetnek az aktív civil szervezetek. A következőkben ezeket mutatjuk be a kistérségben.

A térség társadalmát alapvetően meghatározzák a református hagyományok (Tiszabecs, Túristvándi, Kömörő, Kisar, Penyige), de egyes településeken jelentős lehet a pl. Katolikus Karitás (Túristvándi) vagy kisebb egyházak/egyesületek tevékenysége is.

A kistérség településeinek társadalmi aktivitását jelzi, hogy 49 település majdnem mindegyikén megtalálható sport, (gyakran még vadász vagy horgász), polgárőr egyesület vagy gazdakör (Botpalád, Csaholc, Nemesborzova, Olcsavaapáti, Panyola, Szatmárcseke, Tizsakóród, Tunyogmatolcs, Túristvándi). Egyedül Császlón, Garbolcon, Gyügyén, Kishódoson, Nagyhódoson, Mándon, és Tizsacsécsén nincsen bejegyzett szervezet. Fehérgyarmat (67) mellett kiemelkedik Tunyogmatolcs (14), Darnó (12) és Jánkmajtis (8) civil szervezeti jelenléte.

Gyakori a helyi oktatási vagy nevelési intézmény fejlesztését szolgáló alapítványok (Botpalád, Cégénydányád, Darnó, Jánkmajtis, Kölcse és Tunyogmatolcs) és a gyermek (Csaholc, Darnó, Jánkmajtis, Kölcse, Nagyszekeres) ifjúsági (Tunyogmatolcs), kulturális (Cégénydányád, Méhtelek, Milota, Magyar, Olcsavaapáti, Penyige, Szamossályi, Tiszabecs, Tunyogmatolcs, Uszka, Zajta) illetve az egészséges életmódot szolgáló (Darnó) egyesületek jelenléte. Elvértve, de előfordulnak a hátrányos helyzetűeken (Rozsály, Szamosújlak, Uszka, Vámosoroszi, Zajta) vagy kimondottan a cigányságon segíteni szándékozó civil vagy egyházi szervezetek (Csegöld, Fülesd, Jánkmajtis, Kérsemjén, Kispalád, Magosliget, Nábrád, Rozsály, Tisztaberek), esetleg jogvédők (Tunyogmatolcs) is.

Az egyes települések életében leginkább aktív szerepet játszó társadalmi szervezetek a polgármesterek adatközlése alapján a következők:

- Túristvándi: Sportegyesület és a Katolikus Karitás és a Református egyház
- Uszka: Szabadkeresztény Egyházi szervezet
- Penyige: egy kulturális egyesület és a nőszövetség
- Rozsály: Rozsály Jóléti Szolgálat Alapítvány, Gyermekekért és Jövőért Alapítvány
- Kölcse: Esztera Alapítvány

16 Jelenlegi forrástérkép

A kistérségbe jelentős fejlesztési források áramlottak az elmúlt években. A fejlesztési források átrendeződése következtében a hazai támogatások helyett egyre nagyobb arányban az uniós fejlesztési források lettek a kistérségben a meghatározóak.

30. táblázat Hazai támogatások 2004–2011 évben

Célkategória	Projekt száma	Támogatás (eFt)	Költség (eFt)
Gazdaságfejlesztés	49	219 818	361 196
Települési életminőség	11	196 410	243 190
Tervezés	7	112 851	201 502
Műszaki infrastruktúra	11	85 740	113 722
Humán infrastruktúra	13	84 493	107 507
Turizmus fejlesztése	13	57 321	96 819
Környezetvédelem, környezetvédelmi infrastruktúra	1	40 000	152 573
Emberi erőforrások fejlesztése	3	36 712	58 294
Egyéb, nem besorolható	5	30 525	45 084
Kulturális örökség védelme	1	16 195	17 994
Összesen	114	880 065	1 397 881

forrás: MÁK, OTMR, VÁTI-REMEK alapján

31. táblázat Uniós támogatások az első NFT-ből 2004–2009 között

Operatív program	Projekt száma	Támogatás (eFt)	Költség (eFt)
Agrár és Vidékfejlesztés OP	80	1 123 821	2 169 024
Humán Erőforrás Fejlesztés OP	9	960 866	1 031 475
Gazdasági Versenyképesség OP	17	608 892	962 045
Regionális Fejlesztés OP	5	362 403	378 648
Összesen	111	3 055 982	4 541 192

forrás: EMIR, VÁTI-REMEK alapján³⁶

Bár a térség mezőgazdasági jellege miatt az Új Széchenyi Terv forrásainak bizonyos részéhez a kistérségi központon kívüli gazdasági szervezetek nem férhetnek hozzá, de ez a forrás (a Darányi terv forrásai nélkül) még így is kétszer akkor a volt a térség fejlesztésében, mint amit az NFT forrásai jelentettek. Ez a kétszeres forrásszerzés ugyanakkor nem tekinthető jónak figyelembe véve, hogy az ÚSZT forrásai évente majd 3,5-szer nagyobbak, mint amekkorák az NFT forrásai voltak. Igaz, az eltérésben az agrár programok itt meg nem jelenő finanszírozása miatt érdemesebb az NFT számait az AVOP nélkül összehasonlítani az ÚSZT számaival, és akkor éppen az országos forrásbővülésből adódó 3,6-szoros növekedést észlelhetünk.

³⁶ Az I. NFT-ből a KIOP programból nem nyert támogatást a kistérség.

32. táblázat Igényelt és megítélt támogatási összeg megoszlása operatív programonként az ÚSZT-ben (Ft)

Operatív program	Beérkezett pályázatok Fehérgyarmati kistérség	Beérkezett pályázatok Országos (kistérség) átlag	Támogatott pályázatok Fehérgyarmati kistérség	Támogatott pályázatok Országos (kistérség) átlag
ÁROP	93 700 165 Ft	171 108 843 Ft	31 874 165 Ft	108 579 474 Ft
ÉAOP	14 831 344 173 Ft	2 103 020 266 Ft	5 751 230 371 Ft	1 053 584 258 Ft
GOP	2 414 084 587 Ft	4 978 463 286 Ft	1 353 474 744 Ft	2 721 400 041 Ft
KEOP	1 780 541 406 Ft	9 337 518 426 Ft	349 337 693 Ft	5 715 842 385 Ft
TÁMOP	2 861 123 293 Ft	5 914 526 490 Ft	473 122 910 Ft	2 712 717 794 Ft
TIOP	2 013 120 364 Ft	3 324 674 925 Ft	701 338 734 Ft	2 214 843 008 Ft
Összesen:	23 993 913 988 Ft	25 829 312 236 Ft	8 660 378 617 Ft	14 526 966 960 Ft

forrás: ww.nfu.hu

Ami szembeszökő, hogy a humán fejlesztéseket, így a gyermekek jövőjét meghatározó fejlesztéseket is támogató Társadalmi Megújulás Operatív Programban (TÁMOP) mennyire rossz nyeresi esélyeket tudott a kistérség eddig felmutatni.

Összevetve az NFT legnagyobb projektjeit az ÚSZT legnagyobb projektjeivel feltűnő, hogy bár a legnagyobb fejlesztés kisebb lett, de az új fejlesztési időszakban már több 100M forint feletti támogatási összegű projektet is meg tudott valósítani a kistérség valamely pályázója. A kistérség legjelentősebb fejlesztései a térség legnagyobb foglalkoztatójához és egyben legnagyobb közintézményéhez, a fehérgyarmati kórházhoz tartoznak. Fontos felhívni a figyelmet arra, hogy az ÚSZT forrásaiból jelentős közoktatási fejlesztések valósultak meg az elmúlt években, ennek is köszönhetően az oktatási intézmények munkatársai kevésbé az infrastrukturális fejlesztéseket, inkább a szakmai munkához szükséges eszközöket és a hiányzó szakmai kapacitásokat szeretnék a következő időszakban fejleszteni.

TÁMOP-5.4.3.-09/2-2009-0009 „Segítsünk egymásnak, segítsünk másoknak” - 2010. 03. 01 – 03. 31

A Felső-Tisza Vidéki Többcélú Kistérségi Társulás pályázatot nyújtott be az Új Magyarország Fejlesztési Terv Társadalmi Megújulás Operatív Program „Házi segítségnyújtás fejlesztése” című konstrukciójára. A „Segítsünk egymásnak, segítsünk másoknak” címet viselő projekt konzorciumi formában valósul meg a Túrmelléki Erdőhát Mikro Körzet Szociális Alapszolgáltatási Intézményi Társulás, a Szamos-Tisza Menti Mikro Körzet Szociális és Gyermejjóléti Alapszolgáltatási Társulás és a Városi Szociális Központ együttműködésével. A projekt 13 hónapig tartott, melynek első mérföldköve a 25 fő ápolási díjban részesülő személy 180 órás akkreditált segédgondozói képzése, azt követi a résztvevők 8 hónapig tartó rész munkaidős foglalkoztatása a házi segítségnyújtás területén. A célcsoport tagok a saját lakóhelyük szerinti településeken dolgoznak a házi gondozók mellett, a

fehérgyarmati kistérség területén belül. A foglalkoztatottak napi 4 órában dolgoznak, a minimálbér 50%-a szerinti bérrel, az ápolási díjuk megtartása mellett. A segédgondozói képzéssel párhuzamosan szakmai tréningek, esetmegbeszélések is lesznek, valamint szakképzett gondozók segítik a foglalkoztatás idején a segédgondozók munkáját. A projekt előnye, hogy a résztvevők a pályázati program által nyújtott támogatásokat az otthoni ápolási tevékenységük és ápolási díjuk megtartása mellett vehetik igénybe.

KSZM/11221-2011- Közfoglalkoztatás-szervezők foglalkoztatása a fehérgyarmati kistérség településein - 2011. 04. 01. – 2011. 09. 30.

A kistérség településeinek közfoglalkoztatása a 2011. évben bevezetésre kerülő új közfoglalkoztatási rendszerre épül. A program célja, hogy minél több munkára képes és munkára kész aktív korú, szociálisan rászoruló kerüljön vissza a munka világába tényleges, termelő munkavégzés révén. A programban 32 fő kerül alkalmazásra a kistérség teljes területét lefedve. Az ő feladatuk a településen dolgozó közfoglalkoztatottak munkájának napi szintű megszervezése, irányítása, koordinálása, tevékenységük dokumentálása. Az alkalmazott 32 főből 2 fő a kistérségi irodában végzi a tevékenységét, melynek lényege, hogy ők fogják össze kistérségi szinten a projekt lebonyolítását, elkészítik a résztvevők munkaszerződését, munkaköri leírását, begyűjtik, kiértékelik a közfoglalkoztatottak munkáját az általuk kiállított munkanaplók alapján. Elkészítik a pénzügyi és szakmai beszámolókat. Ellenőrzik a közfoglalkoztatás-szervezők által elvégzett munkát.

További jelentősebb projektek:

- Fehérgyarmat Város Önkormányzata Bárdos Lajos ÁMK és AMI rekonstrukciója és komplex akadálymentesítése (2009) Fehérgyarmat
- Botpalád Község Önkormányzata Botpalád térségi óvoda és iskola felújítása, bővítése az Európai Unió oktatási színvonal biztosítása érdekében (2009) Botpalád
- Kölcse Nagyközségi Önkormányzat A Kölcsey Ferenc Általános Művelődési Központ Általános Iskolájának felújítása és az iskolai tornaterem átépítése (2009) Kölcse
- Tiszabecs Nagyközség Önkormányzata II. Rákóczi Ferenc Körzeti Általános Iskola oktatási-nevelési intézmény felújítása (2010) Tiszabecs
- Csaholc Község Önkormányzata A csaholci Általános Iskola felújítása és bővítése (2009) Csaholc
- Jánkmajtis Község Önkormányzata A jánkmajtis Móricz Zsigmond Általános Iskola felújítása, korszerűsítése az esélyegyenlőség és költséghatékony működés megteremtése érdekében (2009)
- FEVILL ELECTRIC Fehérgyarmati Villamosmotor és Készülékgyártó Korlátolt Felelősségű Társaság Munkahelymegőrző támogatás képzéssel kombinálva a Fevill Electric Kft-nél (2009) Fehérgyarmat
- Dél-Pesti T. és T. Építőipari, Kereskedelmi és Szolgáltató Kft. Dél-Pesti T. és T. Kft. technológia fejlesztése a komplex programmal segített kistérségben elhelyezkedő Cégénydányád településen (2009) Cégénydányád
- Penyige Község Önkormányzata Körzeti egészségügyi komplexum kialakítása (2010) Penyige
- **Kispalád orvosi rendelő és védőnői szolgálat európai uniós szintű egészségügyi ellátás feltételeinek biztosítására kiírt pályázaton nyert támogatást a kispaládi egészségház. Közel**

42 millió forintos beruházás kapcsán nem csak az épület, hanem a hozzá tartozó eszközök beszerzése is megtörtént. A beruházás kapcsán a megvalósult orvosi rendelő és védőnői szolgálat 170 m² alapterületű épülete teljes körű, minden fogyatékosra kiterjedő akadálymentesítéssel, 6+1 db akadálymentes parkolóval készült el, amely mellett bútorzat és eszközök beszerzése is megtörtént (2012)

- Új, teljesen akadálymentesített egészségügyi komplexum épült Penyigén, mely a körzeti háziorvosi rendelőnek és a védőnői szolgálatnak ad helyet. Penyige három településre (Penyige, Kömörő, Mánd) kiterjedő háziorvosi körzet és négy településre (Penyige, Kömörő, Túrístvándi, Mánd) kiterjedő védőnői körzet központja. A 280m² alapterületű új épületben a háziorvosi rendelő és a védőnői szolgálat is helyet kapott az előírásoknak és az ellátottak igényeinek megfelelő számú kiszolgáló helyiséggel együtt. A „Körzeti egészségügyi komplexum kialakítása” című, 47.163.450 Ft európai uniós támogatással megvalósuló közel 50 millió forintos beruházás Európai Unió finanszírozással, a leghátrányosabb kistérségek felzárkózását támogató pályázati konstrukció keretében valósult meg.

17 Mellékletek

17.1 Melléklet: Részletes adatok, táblázatok

33. táblázat Népeségváltozás az elmúlt két évtizedben

	állandó népeség 2010	népeség változás 1991- es lakosság %- ában 1991- 2010	állandó vándorlások különbözete 2002- 2009
Botpalád	646	7,7%	-44
Cégénydányád	678	-8,3%	4
Csaholc	546	1,5%	-11
Császló	380	-7,1%	-18
Csegöld	668	-8,6%	-24
Darnó	174	30,8%	-3
Fehérgyarmat	8018	-12,6%	-877
Fülesd	482	-1,2%	11
Gacsály	932	7,2%	79
Garbolc	151	-0,7%	1
Gyügye	255	-22,7%	-4
Hermánszeg	277	-15,5%	2
Jánkmajtis	1762	-1,0%	-74
Kérsemjén	327	-12,8%	-31
Kisar	1059	-2,3%	-1
Kishódos	89	6,0%	11
Kisnamény	328	-23,5%	-8
Kispalád	594	10,6%	-25
Kisszekeres	600	-5,7%	-36
Kölcse	1342	-13,8%	-124
Kömörő	563	-9,6%	-27
Magosliget	287	23,2%	-1
Mánd	275	-7,4%	23
Méhtelek	774	-11,1%	-103
Milota	955	-4,1%	-36
Nábrád	956	-9,6%	-22
Nagyar	724	-8,0%	-10
Nagyhódos	130	-25,7%	15
Nagyszekeres	574	-2,2%	6
Nemesborzova	94	-20,3%	-6

Olcsvaapáti	323	-22,9%	-16
Panyola	622	-22,9%	5
Penyige	801	0,9%	4
Rozsály	817	6,9%	-76
Sonkád	755	4,7%	-8
Szamossályi	747	-22,7%	-20
Szamosújlak	419	-17,7%	16
Szatmárcseke	1538	-5,9%	-83
Tiszabecs	1144	6,6%	-50
Tiszacsécse	260	-18,8%	-17
Tizsakóród	807	-10,5%	-37
Tisztaberek	689	-5,0%	-30
Tunyogmatolcs	2564	-6,7%	-117
Túristvándi	733	1,2%	-47
Túrricse	679	-2,2%	-16
Uszka	413	78,8%	-5
Vámosoroszi	557	-2,6%	-15
Zajta	429	1,2%	-34
Zsarolyán	437	-2,5%	11
Fehérgyarmati kistérség	39374	-6,7%	-1868

forrás: KSH

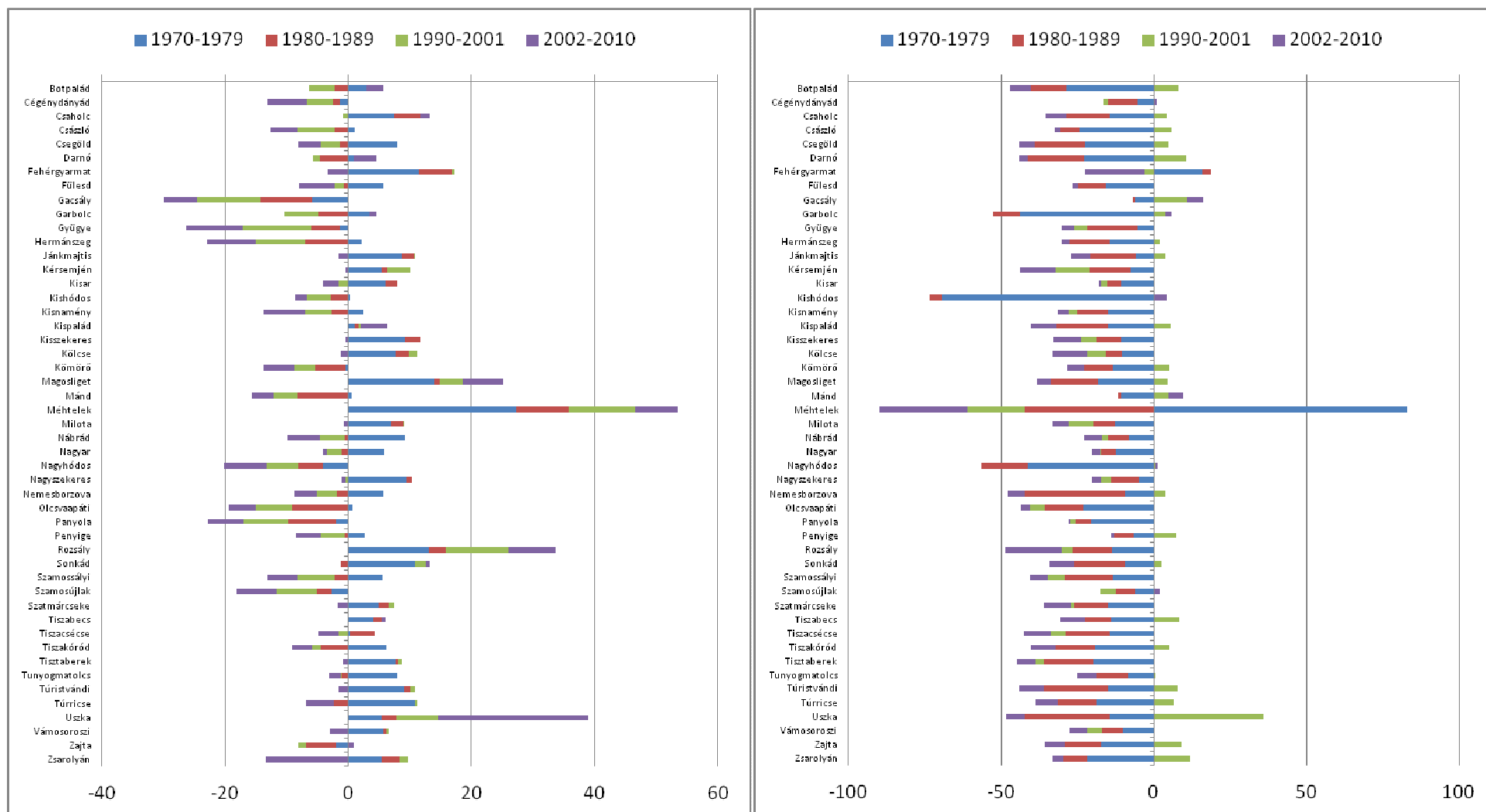
34. táblázat A települések korszerkezetének átalakulása

	Népességszám változás 1991. évhez képest (1991- 2010),		öregségi index		függőségi ráta	
	%	rangsor	%	rangsor	0	rangsor
Botpalád	9,5	4	54	7	79,9	13
Cégénydányád	-9	31	144	42	76,1	22
Csaholc	4,2	10	52	6	71,7	35
Császló	-10,8	35	104	33	75,1	25
Csegöld	-8,7	30	116	37	70,4	39
Darnó	21,7	3	49	4	95,5	2
Fehérgyarmat	-12,1	37	129	40	58,7	49
Fülesd	-2,6	18	106	34	72,1	34
Gacsály	6	6	81	22	68,5	41
Garbolc	-5,6	25	63	10	86,4	8
Gyügye	-24,8	48	300	48	78,3	18
Hermánszeg	-15	40	186	44	83,4	10
Jánkmajtis	-1,9	16	92	29	72,6	33
Kérsemjén	-13	38	90	28	65,2	46
Kisar	-5,4	24	69	12	66,3	44
Kishódos	-1,1	14	54	8	71,2	37
Kisnamény	-23,9	47	85	23	71,7	36

Kispalád	6,6	5	45	3	91,6	4
Kisszekeres	-4,9	23	85	24	78	19
Kölcse	-13,8	39	96	30	74,1	31
Kömörő	-10,4	33	116	38	79,9	14
Magosliget	24,2	2	36	2	72,9	32
Mánd	-4,2	20	113	35	76,3	20
Méhtelek	-11	36	73	18	75,5	23
Milota	-4,8	22	72	17	74,3	30
Nábrád	-10,7	34	121	39	66,8	43
Nagyar	-7,1	29	65	11	68,4	42
Nagyhódos	-23,5	46	320	49	94	3
Nagyszekeres	-3,9	19	74	19	70,8	38
Nemesborzova	-17,5	41	208	46	64,9	47
Olcsvaapáti	-25,1	49	143	41	82,5	12
Panyola	-23	45	206	45	76,2	21
Penyige	1,8	12	97	31	61,5	48
Rozsály	5,6	7	51	5	88,3	7
Sonkád	5,4	8	70	14	74,8	27
Szamossályi	-22,8	44	147	43	75,4	24
Szamosújlak	-19	43	244	47	74,6	29
Szatmárcseke	-7	28	71	15	78,8	17
Tiszabecs	5,4	9	71	16	65,6	45
Tiszacsécse	-18	42	97	32	91,2	5
Tizsakóród	-9,4	32	86	25	78,9	16
Tisztaberek	-7	27	61	9	88,8	6
Tunyogmatolcs	-6,9	26	86	26	69,4	40
Túristvándi	1,8	11	78	20	74,9	26
Túrricse	-4,6	21	69	13	84	9
Uszka	92,1	1	18	1	101,5	1
Vámosoroszi	-2,1	17	80	21	74,6	28
Zajta	0,9	13	86	27	79,5	15
Zsarolyán	-1,4	15	115	36	82,9	11
Fehérgyarmati kistérség	átlag: -7,0		92		átlag: 71,3	

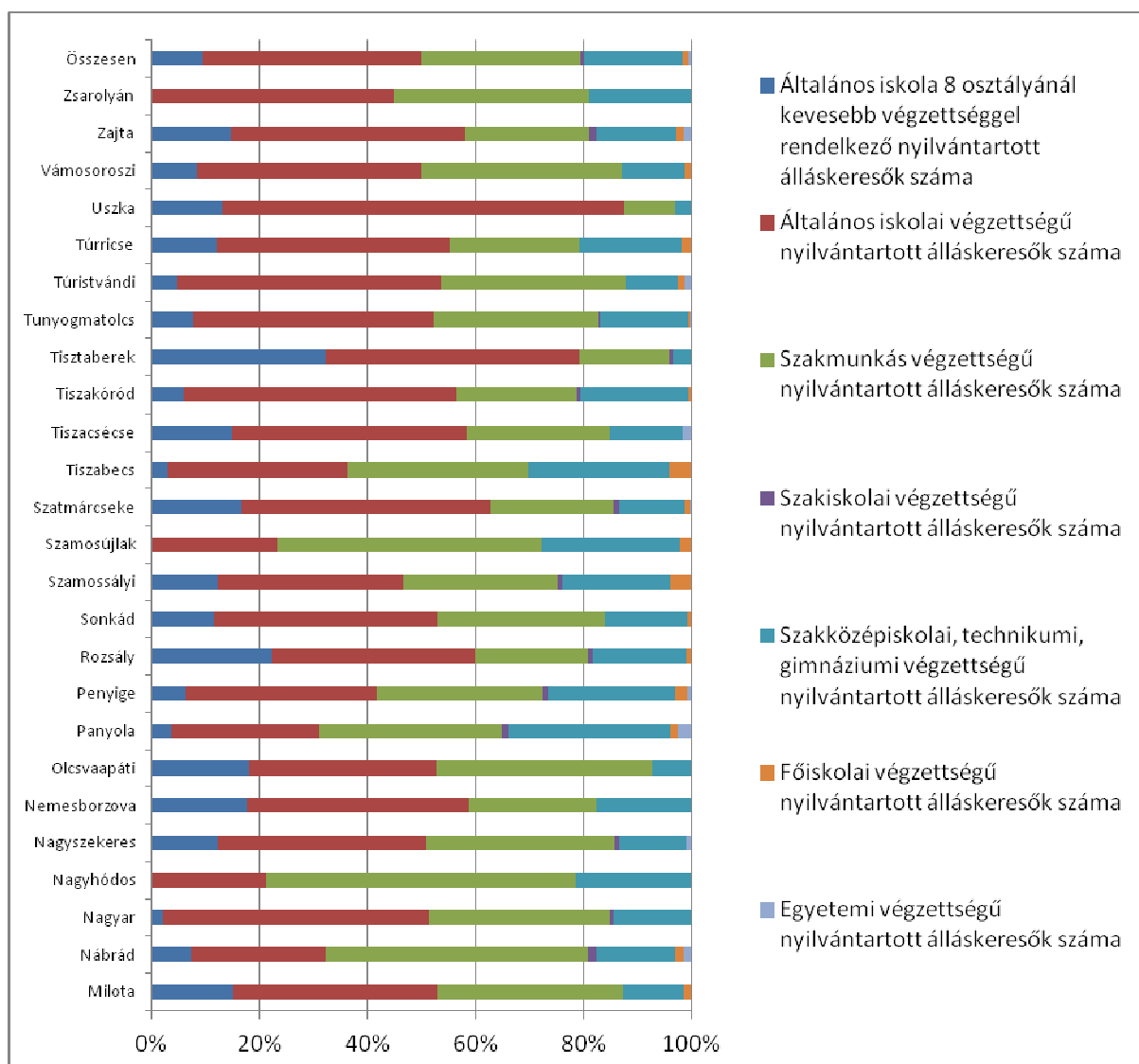
forrás: KSH

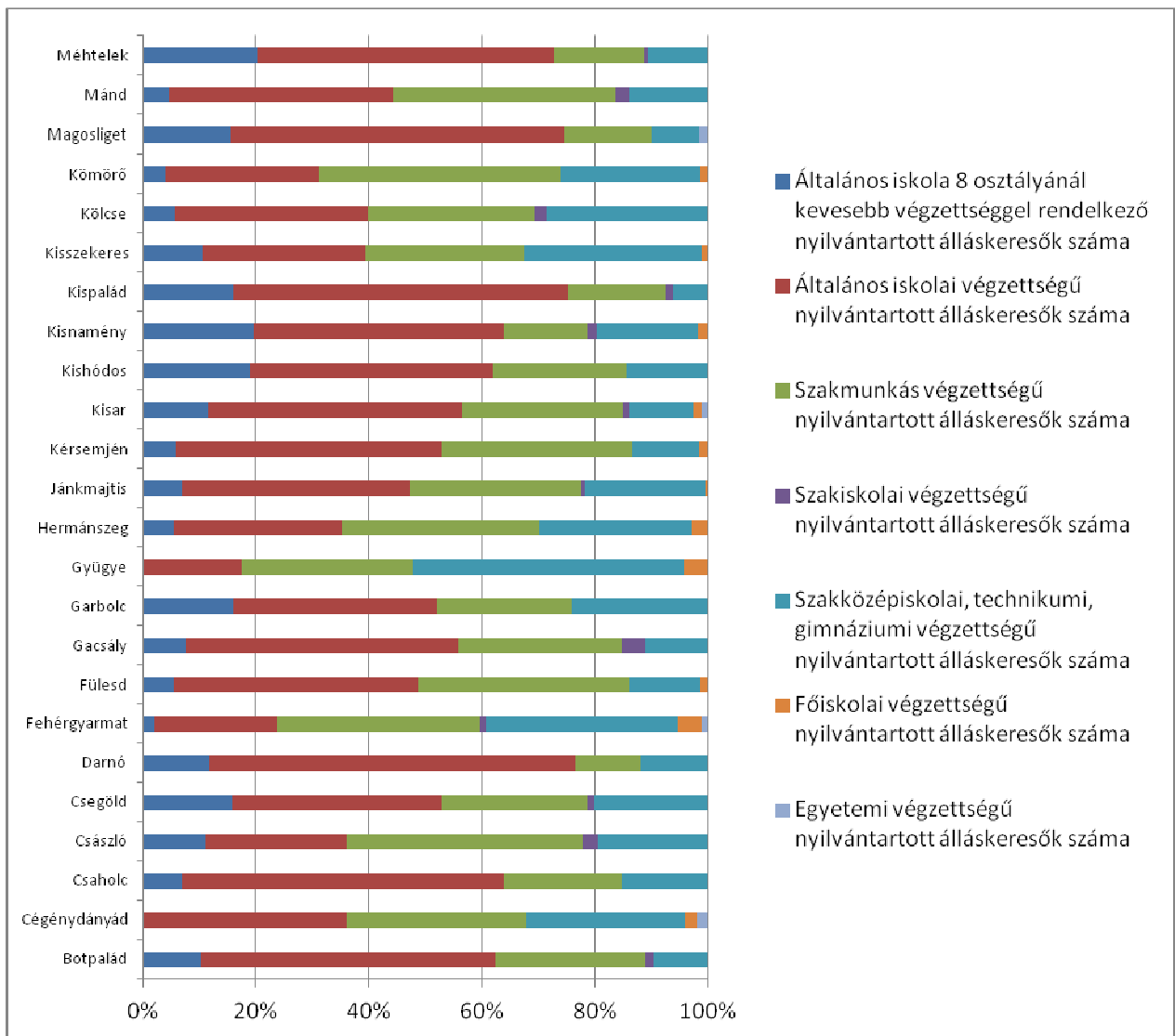
26. ábra Természetes szaporulat évtizedenként az 1970-es lakónépesség arányában (%) és a vándorlási egyenleg évtizedenként az 1970-es lakónépesség arányában (%)

forrás: KSH

27. ábra Álláskeresők képzettség szerinti megoszlása településenként, 2011

forrás: KSH - TSTAR

35. táblázat Vállalkozói aktivitás, 2010

2010	lakosság	regisztrált váll.	egyéni váll.	Váll./100 fő
Botpalád	646	168	167	26
Cégénydányád	678	220	214	32
Csaholc	546	96	89	18
Császló	380	82	76	22
Csegöld	668	268	254	40
Darnó	174	46	45	26
Fehérgyarmat	8018	1991	1755	25
Fülesd	482	120	102	25
Gacsály	932	211	197	23
Garbolc	151	49	48	32
Gyügye	255	119	113	47
Hermánszeg	277	85	84	31
Jánkmajtis	1762	470	438	27
Kérsemjén	327	112	107	34
Kisar	1059	271	258	26
Kishódos	89	21	21	24
Kisnamény	328	100	96	30
Kispalád	594	111	108	19
Kisszekeres	600	178	175	30
Kölcse	1342	449	430	33
Kömörő	563	154	153	27
Magosliget	287	47	45	16
Mánd	275	56	56	20
Méhtelek	774	275	273	36
Milota	955	265	261	28
Nábrád	956	357	347	37
Nagyar	724	151	151	21
Nagyhódos	130	58	56	45
Nagyszekeres	574	156	143	27
Nemesborzova	94	24	23	26
Olcsvaapáti	323	83	80	26
Panyola	622	246	228	40
Penyige	801	180	171	22
Rozsály	817	230	217	28
Sonkád	755	246	229	33
Szamossályi	747	259	249	35
Szamosújlak	419	180	176	43
Szatmárcseke	1538	321	311	21
Tiszabecs	1144	244	217	21
Tiszacsécse	260	86	84	33
Tizsakóród	807	184	174	23
Tisztaberek	689	164	156	24
Tunyogmatolcs	2564	523	497	20
Túristvándi	733	145	136	20
Túrricse	679	208	200	31
Uszka	413	36	35	9
Vámosoroszi	557	150	148	27
Zajta	429	139	134	32
Zsarolyán	437	115	111	26

forrás: KSH-TSTAR

36. táblázat A települések foglalkoztatási, vállalkozási és közfoglalkoztatási helyzete

	Botpalád	Cégénydányád	Csaholc	Császló	Csegöld	Darnó	Fehérgyarmat	Fülesd	Gacsály	Garbolc	Gyűgye	Hermánszeg	Jánkmajtis	Kérsemjén	Kisar	Kishódos	Kisnamény	Kispalád	Kisszekeres	Kölcse	Kömörő	Magosliget	Mánd	Ménftelek
	aktivitás, foglalkoztatottság																							
A település lakónépességének száma 2012. január 1-jén	655	678	551	668	174	7979	468	151	255	270	1762	310	1059	89	582	600	1347	285	274	774				
nyugdíjasak száma (fő)	90	170	63	104	82	1600	82	59	80	70	406	77	137	16	80	189	225	25	54	298				
munkanélküli	40	9	141	92	31	685	71	33	12	50	310	62	30	20	35	71	190	90	56	113				
2 évnél régebben munkanélküli (fő)	140	0	87	14	0	152	46	0	0	40	0	54	30	0	138	35	150	75	2	0				
foglalkoztatott (fő)	32	375	42	190	9	2500	74	10	130	25	498	31	178	5	15	181	200	9	35	50				
gyermekgondozási ellátásban részesülő (fő)	29	5	15	23	6	200	20	19	3	3	139	7	24	3	34	18	35	12	56	35				
nappali tagozaton tanuló (fő)	132	100	23	19	46	150	83	25	23	35	350	51	136	14	128	108	54	57	41	140				
egyéb okból gazdaságilag nem aktív (fő)	32	0	12	123	0	550	112	0	0	59	59	0	25	96	14	0								
18 évesnél fiatalabb gyereket nevelő, foglalkoztatott nélküli háztartás	68	0	39	13	270	23	0	0	18	168	18	0	0	77	31	70	36	0	6					
	Vállalkozások																							
foglalkoztatott nélküli (fő)	0	2	0	4	2	0	2	4	1	0	1	0	1	0	4	0	1	0	2					
mikrovállalkozás (db)	4	1	9	3	4	2	1	0	2	9	0	3	1	16	0	3	1							
kisvállalkozás (db)	0	1	1	2	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0							
középvállalkozás (db)	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0							

	Botpalád	Cégénydányád	Csaholc	Császló	Csegöld	Darnó	Fehérgyarmat	Fülesd	Gacsály	Garbolc	Gyügye	Hermánszeg	Jánkmajtis	Kérsemjén	Kisar	Kishódos	Kisnamény	Kispalád	Kisszekeres	Kölcse	Kömörő	Magosliget	Mánd	Méhtelek
nagyvállalkozás (db)	0	0			0					0	0	0		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
ismeretlen létszámot foglalkoztató (db)	0	0			0					0	0	0		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
a településen működő vállalkozások összesen (db)	4	4	11		7			7		2	4	4		3	10	1		3	5	17		1	3	3
mezőgazdasági vállalkozások (%)	0	0	80		90					0	25	0	39	2	3	0		0	0	30		0	0	0
ipari vállalkozások (%)	0	0			0					0	0	0	0			0		0	0	10		0	0	0
szolgáltatási vállalkozások (%)	100	100	20		10	100				0	75	100	61	1		0		100	100	60		100	100	0
közfoglalkoztatás																								
közfoglalkoztatásba bevont emberek száma (fő) 2011-ben	140	56	125		93	16	174	60		28	15	40	126	25	115	14		138	59	177		69	42	148
közfoglalkoztatásba bevontak átlagos foglalkoztatási ideje 2011-ben, teljes munkaidős (hónap)	5	3	3		7		7,9	5		4	3	7		6	3	4		5	4	3		3	4	4
közfoglalkoztatásba bevontak átlagos foglalkoztatási ideje 2011-ben, részmunkaidős (hónap)	5	1	2		4	4,5	3,2	3		4	4	2	5	6	3	4		5	4	2		3	4	4

	Milóta	Nábrád	Nagyar	Nagyhódos	Nagyszekeres	Nemesborzova	Olcsvaapáti	Panyola	Penyige	Rozsály	Sonkád	Szamossályi	Szamosújjak	Szatmárcseke	Tiszabecs	Tiszacséce	Tizsakóród	Tisztaberek	Tunyogmatolcs	Túristvándi	Túrricse	Uszka	Vámosoroszi	Zajta	Zsarolyán
	aktivitás, foglalkoztatottság																								
A település lakónépességének száma 2012. január 1-jén	964	962	706	130	574	90	312	622	799	837	766	757	419		1139	219		685	2563	744	633		552	427	438
nyugdíjasak száma (fő)	155	160	59	67	138	32	68	246	114	150	142	205	110		150	3		119	390	123	39		30	100	135
munkanélküli	156	85	221	10	67	11	5	115	150	200	156	70	31		300	38		108	450	143	49		80	65	157
2 évnél régebben munkanélküli (fő)	140	74	21	0	28	7	0	46	54	9	12	63	0		280	0		97	150	118	70		5	52	60
foglalkoztatott (fő)	40	220	45	3	142	22	83	121	154	94	84	75	230		120	2		135	758	90	61		8	40	36
gyermekgondozási ellátásban részesülő (fő)	40	11	39	2	21	1	9	14	16	31	36	8	3		35	4		12	83	15	14		20	28	145
nappali tagozaton tanuló (fő)	115	157	89	7	124	7	6	15	32	68	197	47	45		20	48		115	60	131	82		82	33	18
egyéb okból gazdaságilag nem aktív (fő)	30		63	0			2	0	11	0	139	70	0		0	0		14	239	1	8		0	10	85
18 évesnél fiatalabb gyereket nevelő, foglalkoztatott nélküli háztartás	115	59		0	47	5	3	21	56	65	84	42	0		96	20		73	400	51	41		35	11	26
foglalkoztatott nélküli (fő)	5	4	4	2	7	0	1	0	1	8	2	8	1		15	0		8	65	12	3		3	3	0
mikrovállalkozás (db)	2	3	1	1	1	0	3	4	4	6	2	3	2		35	2		0	17	2	5		4	6	4
kisvállalkozás (db)	0	1		0	3	0	0	1	0	0	0	0	1		0	0		3	1	0	1		1	0	3
középvállalkozás (db)	0	0		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		0	0		0	0	0	0		0	0	0
nagyvállalkozás (db)	0	0		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		0	0		0	0	0	0		0	0	0
ismeretlen létszámot	0	0		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0		0	0		0	0	0	1		0	0	0

	Milota	Nábrád	Nagyar	Nagyhódos	Nagyszekeres	Nemesborzova	Olcsvaapáti	Panyola	Penyige	Rozsály	Sonkád	Szamossályi	Szamosújjak	Szatmárcseke	Tiszabecs	Tiszacsécse	Tiszakóród	Tisztaberek	Tunyogmatolcs	Túristvándi	Túrricse	Uszka	Vámosoroszi	Zajta	Zsarolyán	
foglalkoztató (db)																										
a településen működő vállalkozások összesen (db)	7	8		3	11	0	4	5	5	14	4	8	4		50	2		11	83	14	10		8	9	7	
mezőgazdasági vállalkozások (%)	10	37,5	10	0	50	0	50	75	0	34	0	75	25		0	0		36,4	60	14	50		25	34	20	
ipari vállalkozások (%)	0	12,5	10	0	40	0	25	0	0	0	33	0	0		0	0		27,2	10	0	0		25	0	0	
szolgáltatási vállalkozások (%)	90	50	80	0	10	0	25	25	100	66	66	25	75		100	100		36,4	30	86	50		50	66	80	
	közfoglalkoztatás																									
közfoglalkoztatásba bevont emberek száma (fő) 2011-ben	127	30	53	8	52	14	24	33	86	60	117	95	35		220	46		145	265	98	89		50	38	41	
közfoglalkoztatásba bevontak átlagos foglalkoztatási ideje 2011-ben, teljes munkaidős (hónap)	10	6	3	4	4	0	8	10	8	8	2,5	7	3		8	2		5	4	3	3		4	4	4	
közfoglalkoztatásba bevontak átlagos foglalkoztatási ideje 2011-ben, részmunkaidős (hónap)	2	6	2	4	4	4	2	3	2		3	2	3		3	3		2	4	3	4		10	2	4	

forrás: jegyzői adatlapok, az üres cellák adathiányt jeleznek

37. táblázat Szociális földprogramra 2010-ben megítélt támogatások

Penyige	500 000 Ft	Milota	800 000 Ft
Panyola	680 000 Ft	Túristvándi	1 900 000 Ft
Botpalád	900 000 Ft	Uszka	600 000 Ft
Rozsály	1 200 000 Ft	Szamosújlak	600 000 Ft
Kispalád	700 000 Ft	Csaholc	620 000 Ft
Tizacsécse	900 000 Ft	Tizakóród	1 150 000 Ft
Vámosoroszi	600 000 Ft	Magosliget	1 250 000 Ft
Cégénydányád	600 000 Ft	Fehérgyarmat	1 300 000 Ft
Túrricse	650 000 Ft	Mánd	650 000 Ft

38. táblázat Vonzerő leltár

Vonzerőleltár

Települések	Szabadvízi strand	Strandfürdő, uszoda	Műemlék, kastély, kúria	Népi építészeti emlékek, skanzon, népművészeti termékek	Múzeum, tájház, kiállítás, néprajzi emlékek	Védett természeti értékek, arborétum	Rendezvény	Műz, színház, műv. ház	Horgászati lehetőség	Lovaglási lehetőség	Szálloda, panzió	Falusi vendéglátás, turista ház	Kemping	Étterem, cukrászda
Botpalád														
Cégyéndányád	+	+			+									
Csahole					+									
Császó				+	+									
Csegöld		+												
Darnó														
Fehérgyarmat		+	+		+		+	+	+	+		+		+
Fölcsé				+	+							+		
Gacsály			+											
Garbold	+				+									
Gyúgye				+										
Hemánsteg			+											
Jánkmajtis														
Kérszemlén						+								
Kisar	+			+		+				+		+		
Kishódos						+						+		
Kisnamény									+			+		
Kispalád														
Kisszekeres			+								+			
Kölcse				+	+	+	+	+		+		+		
Kőmörö	+			+		+			+					
Magosliget														
Mánd						+								
Méhtelek					+							+		
Milóta	+	+	+				+		+			+		
Nábrád												+		
Nagyar			+		+	+						+		
Nagyhódos														
Nagyzekeres			+	+										
Nemesborzova						+								
Olcsvaapáti														
Panyola					+	+			+			+		
Penyige					+		+		+			+		
Rózsály										+				
Sonkád			+			+	+		+			+	+	

Települések	Szabadvízi strand	Strandfürdő, uszoda	Műemlék, kastély, kúria	Népi építészeti emlékek, szanzen, népművészeti termékek	Múzeum, tájház, kiállítás, régészeti emlékek	Védett természeti értékek, arborétum	Rendszervény	Moz, színház, műv. ház	Horgászati lehetőség	Lovaglási lehetőség	Szálloda, panzió	Falusi vendéglátás, turisztikai ház	Kemping	Étterem, cukrászda
Szamosújlak														
Szatmárcseke			+	+	+		+				+	+	+	+
Tiszabecs	+						+					+	+	
Tiszacsécse			+	+	+							+		
Tiszaköröd			+			+								
Tiszalaberek														
Tunyomatócs			+	+			+	+	+	+	+			+
Túristvándi			+	+	+		+				+	+	+	+
Türcse			+			+								
Uzka				+										
Vámosoroszi				+								+		
Zajta					+									
Zsarolyán														

Forrás: A fehérgyarmati kistérség integrált területfejlesztési, vidékfejlesztési és környezetgazdálkodási programja
HELYZETFELTÁRÁS – KONCEPCIÓ – OPERATÍV PROGRAM, VÁTI-MTA RKK- VÍZITERV, 2005

39. táblázat IKSZT címbirtokos települési önkormányzatok

Település	IKSZT címbirtokos települési önkormányzat
Kisar	Kisar Község Önkormányzata
Nagyar	Nagyar Község Önkormányzat
Milota	Milota Község Önkormányzat
Uzka	Uzka Község Önkormányzat
Jánkmajtis	Jánkmajtis Község Önkormányzat
Szatmárcseke	Község Önkormányzat Szatmárcseke
Túristvándi	Túristvándi Község Önkormányzat
Magosliget	Magosliget Község Önkormányzat
Kisszekeres	Kisszekeres Község Önkormányzat
Zsarolyán	Zsarolyán Község Önkormányzat
Hermánszeg	Hermánszeg Község Önkormányzat
Szamosújlak	Szamosújlak Község Önkormányzat
Olcsvaapáti	Olcsvaapáti Község Önkormányzat

40. táblázat A fehérgyarmati kistérség vállalkozási és munkanélküliségi helyzetképe, 2010

	Regisztrált vállalkozások száma	Regisztrált egyéni vállalkozások száma	Nyilvántartott álláskeresők száma összesen	180 napon túli nyilvántartott álláskeresők száma összesen	Általános iskola 8 osztályánál kevesebb végzettséggel rendelkező nyilvántartott álláskeresők száma	Szakmunkás végzettségű nyilvántartott álláskeresők száma	A helyi adók aránya a település összes forrásának arányában (%)
Botpalád	168	167	136	73	14	36	0,0
Cégénydányád	220	214	50	13		16	0,5
Csaholc	96	89	72	41	5	15	0,0
Császló	82	76	36	12	4	15	0,0
Csegöld	268	254	70	45	11	18	1,3
Darnó	46	45	34	25	4	4	0,5
Fehérgyarmat	1991	1755	711	352	15	254	5,5
Fülesd	120	102	72	33	4	27	0,6
Gacsály	211	197	118	70	9	34	0,2
Garbolc	49	48	25	15	4	6	0,3
Gyügye	119	113	23	9		7	1,2
Hermánszeg	85	84	37	7	2	13	0,5
Jánkmajtis	470	438	290	157	20	88	3,2
Kérsemjén	112	107	68	27	4	23	4,5
Kisar	271	258	200	126	23	57	0,8
Kishódos	21	21	21	12	4	5	0,2
Kisnamény	100	96	61	46	12	9	0,1
Kispalád	111	108	162	94	26	28	0,1
Kisszekeres	178	175	86	33	9	24	0,3
Kölcse	449	430	176	126	10	52	1,4
Kömörő	154	153	77	28	3	33	0,6
Magosliget	47	45	71	8	11	11	0,1
Mánd	56	56	43	15	2	17	0,4
Méhtelek	275	273	143	88	29	23	0,1
Milota	265	261	223	68	34	77	0,6
Nábrád	357	347	136	49	10	66	0,8
Nagyar	151	151	173	82	4	58	0,9
Nagyhódos	58	56	14	4		8	0,4
Nagyszekeres	156	143	98	59	12	34	0,1
Nemesborzova	24	23	17	10	3	4	0,3
Olcsvaapáti	83	80	55	21	10	22	1,1
Panyola	246	228	77	39	3	26	0,9
Penyige	180	171	139	64	9	43	3,2
Rozsály	230	217	120	81	27	25	0,4
Sonkád	246	229	138	74	16	43	0,5
Szamossályi	259	249	105	44	13	30	1,2

Szamosújlak	180	176	47	16		23	1,2
Szatmárcseke	321	311	332	133	56	75	0,8
Tiszabecs	244	217	96	31	3	32	0,6
Tiszacsécse	86	84	60	24	9	16	0,2
Tiszakóród	184	174	180	45	11	40	0,2
Tisztaberek	164	156	121	91	39	20	2,7
Tunyogmatolcs	523	497	391	153	31	119	2,0
Túristvándi	145	136	82	22	4	28	0,2
Túrricse	208	200	58	28	7	14	0,2
Uszka	36	35	105	3	14	10	0,2
Vámosoroszi	150	148	94	50	8	35	1,0
Zajta	139	134	74	55	11	17	0,8
Zsarolyán	115	111	58	33		21	0,1

forrás: KSH - TSATR és TeIR

41. táblázat Települések társadalmi helyzete I.

2012	lakosság	Ebből cigány	18 év alatti	Ebből cigány	háztartás	Ebből cigány	18 évesnél fiatalabb gyermeket nevelő háztartás	18 évesnél fiatalabb gyermeket nevelő, foglalkoztatott nélküli háztartás	három és több, 18 éven aluli gyermeket nevelő háztartás	18 évnél fiatalabb gyermeket nevelő, egyszülős háztartás	foglalkoztatott	mnélküli	gyermek-gondozási ellátásban részesülő	nappali tagozaton tanuló
Botpalád	655	262	186		260		81	68	31	7	32	40	29	132
Cégénydányád	678	0	120		250		40	0	10	4	375	9	5	100
Csaholc	551	250	159	65	173	54	15		15	6	42	141	15	23
Császló	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.
Csegöld	668	160	117	57	227	37	70	39	8	8	190	92	23	19
Darnó	174	65	59	36	46	31	18	13	8	7	9	31	6	46
Fehérgyarmat	7979	260	1279	160	2500	70	500	270	200	500	2500	685	200	150
Fülesd	468	81	96		145		30	23	9	13	74	71	20	83
Gacsály	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.
Garbolc	151	31	43	20	55	11	16	0	5	4	10	33	19	25
Gyügye	258	0	28	0	92	0	23	0	1	1	130	12	3	23
Hermánszeg	270	11	47	5	115	3	26	18	3	0	25	50	3	35
Jánkmajtis	1762	460	409	150	580	123	330	168	52	30	498	310	139	350
Kérsemjén	310	70	72	28	98	16	24	18	9	6	31	62	7	51
Kisar	1059	304	267	117	326	70	108	-	23	14	178	30	24	136
Kishódos	89	30	24	13	33	10	12	0	2	5	5	20	3	14
Kisnamény	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.
Kispalád	582	349	184	174	185	93	83	77	33	13	15	35	34	128
Kisszekeres	600	95	139	51	208	17	49	31	14	4	181	71	18	108
Kölcse	1347	205	251	71	450	54	137	70	23	51	200	190	35	54
Kömörő	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.
Magosliget	285	142	89	51	76	38	45	36	11	13	9	90	12	57
Mánd	274	42	64		51		25	0	2	1	35	56	56	41
Méhtelek	774	224	215	105	310	60	75	6	21	13	50	113	35	140
Milota	964	290	239	132	380	51	120	115	26	2	40	156	40	80+35
Nábrád	962	67	162	24	310	11	81	59	19	8	220	85	11	157
Nagyar	706	310	169		286		n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	45	221	39	89
Nagyhódos	130	5	16	3	60	1	5	0	1	1	3	10	2	7

2012	lakosság	Ebből cigány	18 év alatti	Ebből cigány	háztartás	Ebből cigány	18 évesnél fiatalabb gyermeket nevelő háztartás	18 évesnél fiatalabb gyermeket nevelő, foglalkoztatott nélküli háztartás	három és több, 18 éven aluli gyermeket nevelő háztartás	18 évnél fiatalabb gyermeket nevelő, egyszülős háztartás	foglalkoztatott	mnélküli	gyermek-gondozási ellátásban részesülő	nappali tagozaton tanuló
Nagyszekeres	574	162	152		220		58	47	21	4	142	67	21	124
Nemesborzova	94	18	9	1	30	5	8	5	2	2	22	11	1	7
Olcsvaapáti	312	61	56	28	105	14	27	3	7	4	83	5	9	6
Panyola	622	13	56	4	245	4	45	21	6	1	121	115	14	15
Penyige	799	113	149	35	280	37	85	56	5	16	154	150	16	32
Rozsály	837	190	274	115	267	40	73	65	29	9	94	220	31	68
Sonkád	766	175	175	53	240	48	132	84	24	19	84	156	36	197
Szamossályi	757	50	138	26	302	12	50	42	6	3	75	70	8	47
Szamosújlak	419	0	56	0	172	0	33	0	3	2	230	31	3	45
Szatmárcseke	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.
Tiszabecs	1139	412	251	143	422	126	124	96	31	11	120	300	35	20
Tiszacsécse	219	58	56	28	85	15	20	20	10	-	2	38	4	48
Tizsakóród	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.
Tisztaberek	685	325	182	125	214	103	87	73	26	27	135	108	12	115
Tunyogmatolcs	2563	800	433	300	780	180	540	400	150	100	758	450	83	60
Túristvándi	744	200	170	75	246	81	63	51	38	25	90	143	15	131
Túrricse	633	207	190	86	192	52	11	41	25	4	61	49	14	82
Uszka	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.
Vámosoroszi	552	120	126	80	150	30	40	35	12	19	8	80	20	82
Zajta	427	90	109	43	130	13	38	11	15	10	40	65	28	33
Zsarolyán	438	135	96	43	140	65	34	26	13	2	145	60	18	85

forrás: jegyzői adatlapok

42. táblázat Védőnői feladatok a kistérségben - 1

	Botpalás- Kispalád	Nábrád- Kérsemjén- Panyola- Olcsvaapáti	Méhtelek- Garbolc- Nagyhódos- Kishódos- Tisztaberek	Cégénydányád- Gyűgye- Szamosújlak- Szamossályi- Hermánszeg	Tizsakóród- Tizacsécse- Milota	Tunyogmatolcs	Penyige- Kömörő- Mánd- Turistvándi	Csaholc- Túrricse- Vámosoroszi	Kisar- Nagyar	Rozsány- Zajta- Gacsály- Császló- Csegöld	Szatmárcseke
ellátott körzetek száma (védőnőnként)	2	4	5	5	3	1	4	3	2	5	1
gondozott családok száma	125	104	100	92	116	209	122	153	150	148	147
0-11 hónapos gyerekek száma	15	16	21	19	21	24	17	24	30	33	35
12-35 hónapos gyerekek száma	29	26	39	31	46	83	39	54	60	48	34
3-6 éves gyerekek száma	50	80	60	74	97	86	66	63	60	128	83
7-18 éves, oktatási intézménybe nem járó gyerekek száma	6	1	4	3	0	1	2	0	2	0	5
ÖSSZESEN	100	123	124	127	164	104	124	141	152	217	157
az ellátott gyermekek közül hányan igényeltek fokozott gondozást											
Egészségi szempontból fokozott gondozást igénylő gyerekek száma (fő)	8	6	1	3	3	32	0	6	10	38	10
ebből cigány/roma (%)	0	30	100	0	33	40	0	15	5	96	10
Környezeti ok miatt fokozott gondozást igénylő	3	20	71	30	6	40	42	89	45	11	60
ebből cigány/roma (%)	100	47	100	95	100	90	90	100	100	44	100
hány fő volt veszélyeztetettnek tekinthető az összes gyermek közül	0	26	3	30	4	220	0	14	0	2	80
hány gyermek született élve	15	16	20	17	22	24	16	24	23	31	20
Intézetten kívül születések száma	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0
hány gyermek született 2500 grammal vagy ennél kisebb súllyal	2	5	13	2	5	4	3	2	6	1	5
hány várandós anyát gondozott	22	15	33	24	33	27	28	35	30	35	30
ebből fokozott gondozást igénylő	7	7	26	20	14	15	12	27	9	6	11
10-14 éves	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
15 éves	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0
16 éves	0	0	0	0	1	0	0	0	0	3	0
17 éves	0	1	2	0	0	1	0	0	0	0	1
18 éves és idősebb	15	14	18	17	21	26	16	34	28	32	19

forrás: védőnői adatlapok

43. táblázat Védőnői feladatok a kistérségben - 2

	Botpalás- Kisपालád	Nábrád- Kérsenjén- Panyola- Olcsvaapáti	Méhtelek- Garbolc- Nagyhódos- Kishódos- Tisztaberek	Cégénydányád- Gyügye- Szamosújlak- Szamossályi- Hermánszeg	Tizsakóród- Tizsacsécse- Milota	Tunyogmatolcs	Penyige- Kömörő- Mánd- Turistvándi	Csaholc- Túrricse- Vámosoroszi	Kisar- Nagyar	Rozsány- Zajta- Gacsály- Császló- Csegöld	Szatmárcseke
hány gyermeket szűrtek a 3. életév betöltésekor	20	17	20	23	21	22	17	23	29	37	15
ebből a normál mozgásfejlődéstől eltérő fejlődést mutatók	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0
ebből a beszédfejlődés zavarait mutatók	0	1	1	0	0	5	0	1	0	0	0
ebből a szociális fejlődés zavarait mutatók	0	1	5	0	0	3	5	8	0	0	1
ebből a túlsúlyt vagy elhízást mutatók	2	0	0	0	0	1	0	0	4	0	0
0-11 hónapos gyerekek	0	0	0	0	1	1	1	0	n.a.	0	3
12-35 hónapos gyerekek	2	3	1	2	0	2	3	1	n.a.	0	8
3-6 éves gyerekek	1	7	2	2	0	4	7	0	n.a.	0	9
7-18 éves, oktatási intézménybe nem járó gyerekek	0	0	0	0	0	0	0	0	n.a.	0	3
Várandós anya otthonában tett látogatás	0	173	225	134	157	151	267	150	196	n.a.	174
Gyermekágyas látogatás	85	64	89	143	135	124	109	132	50	n.a.	170
0-11 hónap gyermek otthonában tett látogatás	524	269	599	417	361	384	440	388	380	425	479
12-35 hónap gyermek otthonában tett látogatás	198	226	244	203	497	248	417	241	324	170	535
3-6 éves gyermek otthonában tett látogatás	115	220	167	58	650	227	50	162	145	281	921
Életkor szerint, beiskolázásra kötelezett gyermek családonkívül, beiskolázási céllal tett látogatások száma	26	20	20	28	26	21	22	18		38	25
7-18 éves iskolába járóknál tett látogatások száma	7	14	20	2	0	5	4	24	49	0	20
Egyéb okból	11	4	0	0	0	0	37	2	0	50	124
Összesen	881	990	1364	985	1826	1160	1348	1267	1144	964	2448
Védőnői várandós tanácsadások száma	98	24	64	260	45	47	n.a.	150	n.a.	48	46
Védőnői várandós tanácsadás résztvevők	203	105	84	522	255	168	189	160	30	116	312
Orvossal tartott tanácsadások száma	10	11	64	100	10	n.a.	n.a.	11	n.a.	24	11
Orvossal tartott tanácsadás résztvevők	45	42	118	93	51	n.a.	161	42	15	73	88

forrás: védőnői adatlapok

44. táblázat Védőnők kapcsolat az intézményekkel

A védőnői kapcsolattartás jellemzői											
	Botpalás- Kispalád	Nábrád- Kérsenjén- Panyola- Olcsvaapáti	Méhtelek- Garbolc- Nagyhódos- Kishódos- Tisztaberek	Cégénydányád- Gyüge- Szamosújlak- Szamossályi- Hermánszeg	Tiszakóród- Tiszacsécse- Milota	Tunyogmatolcs	Penyige- Kömörő- Mánd- Turistvándi	Csaholc- Túrricse- Vámosoroszi	Kisar- Nagyar	Rozsány- Zajta- Gacsály- Császló- Csegöld	Szatmárcseke
	hogyan jellemezhető a hivatalos kapcsolata az alábbi intézményekkel (3=rendszeres,jól működő/2=eseti, rendszertelen/1=elvben van kapcsolat, de nem működik/0=nincs kapcsolat)										
óvoda	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
általános iskola	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
családsegítő/gyermekjóléti szolgálat	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
pedagógiai szakszolgálat	3	2	2	2	2	3	0	2	3	3	2
helyi kisebbségi önkormányzat	3		2		3	2		0	3	3	0
civil szervezetek			2	2	2	3		0		3	0

forrás: védőnői adatlapok

45. táblázat Védőnők intézményi ellátási feladatai

Iskola (óvoda) védőnői feladatellátás jellemzői											
	Botpalás- Kispalád	Nábrád- Kérsenjén- Panyola- Olcsvaapáti	Méhtelek- Garbolc- Nagyhódos- Kishódos- Tisztaberek	Cégénydányád- Gyügye- Szamosújlak- Szamossályi- Hermánszeg	Tizsakóród- Tizsacsécse- Milota	Tunyogmatolcs	Penyige- Kömörő- Mánd- Turistvándi	Csaholc- Túrricse- Vámosoroszi	Kisar- Nagyar	Rozsány- Zajta-Gacsály- Császló- Csegöld	Szatmárcseke
mely közoktatási intézményben?	Szabó Magda Általános Iskola	Bornemissza Géza Általános Iskola	Méhteleki Általános Iskola	Cégénydányádi Általános Iskola	Széchenyi István Ált. Iskola Milota	Petőfi Sándor Általános Iskola	Bárdos Lajos AMKK és AMI Penyigei	Általános Iskola Csaholc	Kölcsey Ferenc Körzeti Ált. Iskola	M. János Általános Iskola	Kölcsey Ferenc Általános Iskola Szatmárcseke
heti óraszám	2	2	4	4	2	40	4	3	5	4	5
gyermeklétszám	179	167	130	165	83	154	51	183	118	256	170
mely közoktatási intézményben?	Botpalád Óvoda	Óvoda, Panyola	Méhteleki Óvoda	Óvoda Cégénydányád	Hunyadi Mátyás Ált. isk. Tizsakóród		Molnár M Ált. Isk. Tag- intézménye Kömörő	Óvoda		Gacsály Általános Iskola	Napköziotthonos Óvoda Szatmárcseke
heti óraszám?		2	2	1	2		2	3		2	5
gyermeklétszám	30	23	50	34	128		24	74		54	68
mely közoktatási intézményben?	Kispalád Óvoda	Óvoda, Nábrád	Tisztaberki Óvoda	Óvoda Szamossályi			Molnár M. Ált. Isk. Turistvándi			Csegöld Általános Iskola	
heti óraszám?		2	2	1			3			2	
gyermeklétszám	30	45	29	40			101			35	

forrás: védőnői adatlapok

46. táblázat Egészségügyi problémák a gyermekek körében

	Botpalás-Kispalád	Nábrád-Kérsején-Panyola-Olcsvaapáti	Méhtelek-Garbolc-Nagyhódos-Kishódos-Tisztaberek	Cégénydányád-Gyügye-Szamosújlak-Szamosásályi-Hermánszeg	Tizsakóród-Tizsacséce-Milota	Tunyogmatolcs	Penyige Kőmörő-Mánd-Turistvándi	Csaholc-Túrricse-Vámosoroszi	Kisar-Nagyar	Rozsány-Zajta-Gacsály-Császló-Csegöld	Szatmárcseke
Három leggyakrabban előforduló betegség a 6 éves és az alatti gyerekek körében	felső légúti hurut	allergia	bronchitis	mandulagyulladás, torokgyulladás	hörgő és légcsőgyulladás	beszédhibák, hallás problémák	mandula gyulladás	broncheitis	influenza	megfázás, köhögés, láz	bronchitis, megfázás
	vírus influenza	szív-fejlődési rendellenesség	bélhurut, hasmenés	-	hasmenés	Ortopédia, látászavarok	légcsőgyulladás	hányás	hurutos megbetegedések	hasmenés	táplálkozási zavarok, exicatio-hányás-hasmenés
	fül-orr-gégészeti probléma	gerinc-rendellenesség	asztma	-	hányás	-	emésztőszervei	hasmenés	fejtetvesség	hányás	caries
három leggyakrabban előforduló betegség 7-13 éves	felső légúti hurut	allergia	-	légzőszervi megbetegedés	enterális fertőzések	-	ortopédia (lúdtalp)	légúti	influenza	megfázás, köhögés	légúti megbetegedés, megfázás
	vírus, influenza	felső légúti hurut	-	-	felső légúti hurut	-	látási problémák	emésztőszervei	fejtetvesség	hányás	emésztőszervi megbetegedés
		gastroenteritis	-	-	alsó légúti hurutok	-	beszédhibák	bőr		hasmenés	caries
három leggyakrabban előforduló betegség 14-18 éves	felső légúti hurut	fogszuvasodás	-	-	enterális fertőzések	-	látási problémák	légúti	influenza	megfázás, köhögés	megfázás
	vírus, influenza	hanyag tartás	-	-	felső légúti hurut	-	hallási problémák	csont-izomrendszer	fejtetvesség	hányás	hányás-hasmenés
		felső légúti hurut	-	-	alsó légúti hurutok	-	-	emésztőszervei	-	hasmenés	hímlő

forrás: védőnői adatlapok

47. táblázat Addiktológiai problémák a gyermekek körében

	Botpalás-Kispalád	Nábrád-Kérszemjén-Panyola-Olcsvaapáti	Méhtelek-Garbolc-Nagyhódos-Kishódos-Tisztaberek	Cégénydányád-Gyügye-Szamosújlak-Szamossályi-Hermánszeg	Tizsakóród-Tizsacsécse-Milota	Tunyogmatolcs	Penyige-Kömörő-Mánd-Turistvándi	Csaholc-Túrricse-Vámosoroszi	Kisar-Nagyar	Rozsány-Zajta-Gacsály-Császló-Csegöld	Szatmárcseke
hány 14 év alatti gyereket érintenek: dohányzás (%)	1	30	3	25	30	30	5-10	5	60	4	2
hány 14 év alatti gyereket érintenek: alkoholfogyasztás (%)	0	15	2	25	10-15	20	5	2	10	0	0
hány 14 év alatti gyereket érintenek: illegális szerek (%)	0	1-2	0	6	0	20	0	0,5	0	0	0
hány 14 év feletti gyereket érint: dohányzás	1	35		40	30	70	30	50	7	90	n.a.
hány 14 év feletti gyereket érint: alkoholfogyasztás	0	20		30	1-2	60	10	0	0	0	n.a.
hány 14 év feletti gyereket érint: illegális szerek	0	2-3		6	0	50	1	0	0	1-2	n.a.

forrás: védőnői adatlapok

48. táblázat Alultáplált gyermekek száma

	Botpalás-Kispalád	Nábrád-Kérszemjén-Panyola-Olcsvaapáti	Méhtelek-Garbolc-Nagyhódos-Kishódos-Tisztaberek	Cégénydányád-Gyügye-Szamosújlak-Szamossályi-Hermánszeg	Tizsakóród-Tizsacsécse-Milota	Tunyogmatolcs	Penyige-Kömörő-Mánd-Turistvándi	Csaholc-Túrricse-Vámosoroszi	Kisar-Nagyar	Rozsány-Zajta-Gacsály-Császló-Csegöld	Szatmárcseke
7-13 éves alultáplált gyerek (fő)	5	6	2	6	2	2	0	1	0	0	1
14-18 éves alultáplált gyerek (fő)	0	7	2	0	0	0	0	0	0	0	2

forrás: védőnői adatlapok

49. táblázat Óvodai ellátottak

óvoda	fenntartó	2 éves gyerekek	3 éves gyerekek	4 éves gyerekek	5 éves gyerekek	6 éves gyerekek	7 éves gyerekek	7 évesnél idősebb gyerek	összesen	ebből cigány (% - becsült)	férőhely	elutasítottak száma
Bárdos Lajos Általános Művelődési Központ, Óvoda, Könyvtár és Alapfokú Művészetoktatási Intézmény	Fehérgyarmat	0	33	59	56	32	0	0	180	13	180	0
Csaholc Általános Iskola és Óvoda Vámosoroszi	Csaholc – Túrricse – Vámosoroszi	0	17	18	18	10	0	0	63	66	75	0
Kölcsey ÁMK Óvoda Sonkád	Sonkád-Fülesd Körjegyzőség	0	7	10	7	8	1	0	33	80	30	4
Bornemissza Géza Általános Iskola II. sz. Óvoda,	Panyola	0	8	3	5	5	3	0	24	35	25	0
Napköziotthonos Óvoda Tiszabecs	Tiszabecs	0	5	13	9	16	0	0	43	50	50	0
Kölcsey Ferenc ÁMK Óvoda, Fülesd	Fülesd, Kölcse, Sonkád	0	6	3	7	2	1	0	19	1	25	0
Bornemissza Géza Általános Iskola és Óvoda	Nábrád	2	1	9	19	10	0	1	42	25	60	0
Kölcsey Ferenc Napközi Otthonos Óvoda	Szatmárcseke	0	12	19	20	9	0	0	60	70	90	0
Napközi Otthonos Óvoda Rozsály	Rozsály	0	10	20	14	9	1	0	54	60	50	0
Napköziotthonos Óvoda Nagyar	Nagyar		6	8	10	5	1	0	30	12	30	5
Gacsály-Csengersima-Kisnamély Társult Napközi Otthonos Óvodák	Gacsály	1	5	3	5	5	1	0	20	90	20	0
Magosliget Önkormányzat Óvodája	Magosliget – Uszka	0	9	16	16	17	3	0	61	80	70	0
Méhtelegi Óvoda	Méhteleg Garbolc Nagyhádos Kishódos	0	12	14	7	12	1	0	46	80	50	0
Petőfi Sándor Általános Iskola és Óvoda	Tunyogmatolcs	0	11	25	19	20	0	0	75	53	65	0
Kölcsey Ferenc Körzeti Általános Iskola és Óvoda		0	6	17	8	8	0	0	39	6	50	0
Óvoda Kömörő	Kömörő	0	1	4	6	3	0	0	14	40	25	0
Hétszínvirág Óvoda Csegöld	Csegöld	0	4	7	9	5	6	0	31	61	50	0
Napköziotthonos Óvoda	Jánkmajtis - Darnó Községek	3	17	24	23	10	5	0	83	53	76	0
Bóbita Szamossályi Napköziotthonos Óvoda	Szamossályi Hermánszeg	0	10	8	7	4	1	0	30	30	33	0
Tizsakóród Napköziotthonos Óvoda Milota	Napköziotthonos Óvoda Milota	2	7	13	12	8	0	0	42	60	50	0
Milota Napköziotthonos Óvoda	Milota	0	13	10	17	9	1	0	50	66	50	0
Penyige és Mánd Napköziotthonos Óvodája	Penyige	0	5	6	10	6	0	0	27	30	25	0
Óvoda	Zajta	0	4	9	5	3	0	0	21	50	20	0
Szabó Magda Napköziotthonos Óvodák	Botpalád-Kispalád Községek	0	8	7	11	5	0	0	31	95	30	6
Napközi Otthonos Óvoda Tisztaberek	Tisztaberek	0	1	9	9	4	6	2	31	64,5	35	0
Napköziotthonos Óvoda Kispalád	Botpalád - Kispalád Község	0	10	5	6	5	1	0	27	95	25	0
Cégénydányádi Általános Iskola és Óvoda	Cégénydányád	2	11	5	10	6	0	0	34	0	50	0
Óvoda Túrístvándi	Túrístvándi	0	4	3	7	7	0	0	21	80	40	0
Kisar	Kisar Község Önkormányzata	0	6	17	8	8	0	0	39	6	50	0
Petőfi Sándor Általános Iskola és Óvoda, Kisszekeres	Nagyszekeres Község Önkormányzata	0	9	18	18	10	2	0	57	47	60	0
Kölcsey Ferenc ÁMK Óvodája Kölcse	Kölcse-Sonkád-Fülesd Alapfokú Oktatási Társulás	0	8	12	13	18	1	0	52	33	60	0
Kölcsey Ferenc Református Általános Iskola és Óvoda, Bölcsőde Fehérgyarmat	Református Egyházközség Presbitériuma Fehérgyarmat	0	17	22	18	6	0	0	63	0	60	0

forrás: óvodai adatlapok

50. táblázat Óvodai kapacitások

óvoda	teljes állású óvópedagógus	Helyben lakó	gyermekorvos, állandó	gyermekvédelmi felelős, állandó	gyógytornász, állandó	fejlesztő pedagógus	védőnő, állandó	logopédus, állandó	dajka, állandó
Bárdos Lajos Általános Művelődési Központ, Óvoda, Könyvtár és Alapfokú Művészetoktatási Intézmény	12	12	0	0	0	0	0	0	6
Csaholc Általános Iskola és Óvoda Vámosoroszi	6	2	0	0	1	1	1	1	3
Kölcsey ÁMK Óvoda Sonkád	1	0	0	0	1	1	1	1	1
Bornemissza Géza Általános Iskola II. sz. Óvoda, Panyola	2	1	0	2	0	1	1	1	2
Napköziotthonos Óvoda Tiszabecs	3	2	0	0	0	0	0	0	2
Kölcsey Ferenc ÁMK Óvoda, Fülesd	1	2	0	0	0	0	0	0	0
Bornemissza Géza Általános Iskola és Óvoda Nábrád	3	2	0	0	0	0	0	0	0
Kölcsey Ferenc Általános Iskola és Napközi Otthonos Óvoda	4	3	0	0	0	0	0	0	3
Napközi Otthonos Óvoda Rozsály	3	1	0	0	0	0	0	0	1
Napköziotthonos Óvoda Nagyar	2	0	0	0	0	0	0	0	1
Gacsály-Csengersima-Kisnamély Napközi Otthonos Óvodák	2	0	0	0	0	0	0	0	1
Magosliget Önkormányzat Óvodája	4	2	0	0	0	0	0	0	2
Méhtelevi Óvoda	3	2	0	0	0	0	0	0	2
Petőfi Sándor Általános Iskola és Óvoda Tunyogmatolcs	4	4	0	0	0	0	0	0	2
Kölcsey Ferenc Körzeti Általános Iskola és Óvoda	3	2	0	0	0	0	0	0	2
Óvoda Kömörő	2	1	0	0	0	0	0	0	1
Hétszínvirág Óvoda Csegöld	2	2	0	0	0	0	0	0	3
Napköziotthonos Óvoda Jánkmajtis	6	5	0	0	0	0	0	0	3
Bóbita Szamossályi Napköziotthonos Óvoda	2	1	0	0	0	0	0	0	1
Tiszakóród Napköziotthonos Óvoda Milota	3	0	1	1	1	1	1	1	2
Milota Napköziotthonos Óvoda	4	4	0	0	0	0	0	0	2
Penyige és Mánd Napköziotthonos Óvodája Penyige	2	2	0	0	0	0	0	0	0
Óvoda Zajta	1	0	0	0	0	0	0	0	1
Szabó Magda Napköziotthonos Óvodák Botpalád - Kispalád	2	0	0	1	1	1	1	1	1
Napközi Otthonos Óvoda Tisztaberek	2	2	0	0	0	0	0	0	1
Napköziotthonos Óvoda Kispalád	2	0	0	0	0	0	0	0	1
Cégénydányádi Általános Iskola és Óvoda Cégénydányád	2	1	0	0	0	0	0	0	2
Óvoda Túrístvándi	2	0	0	1	1	1	1	1	1
Kisar	3	2	0	0	0	0	0	0	2
Petőfi Sándor Általános Iskola és Óvoda, Kisszekeres	4	3	0	0	0	0	0	0	2
Kölcsey Ferenc ÁMK Óvodája Kölcse	4	4	0	0	0	0	0	0	1
Kölcsey Ferenc Református Általános Iskola és Óvoda, Bölcsőde Fehérgyarmat	4	4	0	0	0	0	0	0	2

forrás: óvodai adatlapok

51. táblázat Általános iskolák gyermekállománya

	Kölcsey Ferenc Református Általános Iskola és Bölcsöde – F.gyarmat	II. Rákóczi Ferenc Körzeti Általános Iskola Tiszabecs	Molnár Mátyás Általános Iskola Tistvándi	Hunyadi Mátyás Általános Iskola Tkóród	Maróthy János Általános Iskola - Rozsály	Cégénydányádi Általános Iskola és Napközi- otthonos Óvoda Cégénydányád	Petőfi Sándor Általános Iskola és Óvoda - Tunyogmatolcs	Kölcsey Ferenc Körzeti Általános Iskola és Óvoda Kisar	Tagiskola Penyige	Szabó Magda Körzeti Általános Iskola és Napközi- otthonos Óvodák Botpalád	Petőfi Sándor Általános Iskola és Óvoda Nszekeres	Méhteleki Általános Iskola	Kölcsey Ferenc ÁMK Kölcse	Molnár Mátyás Általános Iskola Kömörő	Kölcsey Ferenc Általános Iskola és Napközi- otthonos Óvoda Szecseke
teljes állású pedagógusok	38	19	13	10	25	13	12	13	7	12	12	12	20	2	18
ebből településen lakó	37	16	4	6	0	4	7	4	3	3	4	4		0	14
Évfolyamok száma	8	8	8	8	8	8	8	8	6	8	8	8	8	4	8
hány gyerek jár az iskolába	450	206	93	n.a.	245	170	149	118	52	179	174	125	274	23	171
hány százaléka cigány?	0,5	65	60	50	60	25	80	70	30	72	48	65	33	40	70
sajátos nevelési igényű	15	6	14	8	11	6	4	9	4	3	7	3	5	1	11
hátrányos helyzetű (HH)	187	191	23	123	216	138	135	118	44	170	158	113	223	19	162
ebből HHH	28	166	59	90	167	37	115	90	21	116	74	98	84	7	142
tanulási, magatartási, beilleszkedési nehézséggel	0	12	0	6	8	0	0	3	0	0	0	1	0	0	0
étkezésben részesülő	100	206	87	0	245	130	121	118	50	178	158	120	254	21	170
ebből térítésmentes étkezésben részesülő	180	206	87	0	245	112	119	118	42	178	141	113	220	19	170
napközit igénybe vevő	109	59	32	0	60	53	26	36	0	18	32	0	73	23	0
iskolaotthonos	111	0	0	0	123	0	0	0	0	0	0	47	41	0	91
tanulósobás	137	12	30	0	0	23	0	0	0	0	0	0	0	0	27
nyári étkeztetést igénybe vett	0	80	13	0	40	120	143	67	0	178	0	40	74	23	110
Bejáró tanuló	186	111	10	53	150	107	0	51	16	95	118	37	149	2	2
Eljáró gyermekek száma	0	12	3	2	4	8	150	50	5	6	5	6	7	6	25
hány %-a dohányzik	4-5	5	5	10	1	1	6	2	0	5	1-2	0	8-10	0	25
hány %-a fogyaszt alkoholt	0	5	0	5	0	0	0	0	0	3	0	0	8-10	0	5
hány %-a használ drogokat	0	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	1-2	0	0

forrás: iskolai adatlapok

52. táblázat Általános iskolák infrastrukturális helyzete

	Általános iskolák infrastrukturális ellátottsága														
	Kölcsey Ferenc Református Általános Iskola és Bölcsöde – F.gyarmat	II. Rákóczi Ferenc Körzeti Általános Iskola Tiszabecs	Molnár Mátyás Általános Iskola Tistvádi	Hunyadi Mátyás Általános Iskola Tkóród	Maróthy János Általános Iskola - Rozsály	Cégénydányádi Általános Iskola és Napközi- otthonos Óvoda Cégénydányád	Petőfi Sándor Általános Iskola és Óvoda - Tunyogmatolcs	Kölcsey Ferenc Körzeti Általános Iskola és Óvoda Kisar	Tagiskola Penyige	Szabó Magda Körzeti Általános Iskola és Napközi- otthonos Óvodák Botpalád	Petőfi Sándor Általános Iskola és Óvoda Nszekeres	Méhtelevi Általános Iskola	Kölcsey Ferenc ÁMK Kölcse	Molnár Mátyás Általános Iskola Kömörő	Kölcsey Ferenc Általános Iskola és Napközi- otthonos Óvoda Szecseke
ebédlő	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	0
tornaterem vagy tornacsarnok	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	0	+	0	+
számítógépterem	+	+	0	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
sportudvar	+	+	+	0	+	+	+	+	+	0	+	+	0	0	+
könyvtár	+	+	+	+	0	+	+	+	+	+	+	0	+	+	0
orvosi szoba	+	+	0	+	+	0	+	0	+	+	+	0	+	0	0
fejlesztő szoba	+	+	+	+	+	0	0	0	0	+	+	0	+	0	0
hitoktató szoba	+	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0			
nyelvi labor	0	0	0	0	0	0	0	0	0	+	0	0			
iskolarádió stúdió	0	0	0	0	0	0	0	0	0	+	0				
szélessávú internet-elérés	+	+	+	+	+	+	+	+	+	0	+	+	+	+	0

forrás: Általános iskolai adatlapok

53. táblázat Épített lakások száma (1990-2010)

	Épített lakások száma 1990-2010 (db)																					lakásállomány 2010
	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	
Botpalád	2	1	0	0	2	3	7	13	2	1	5	0	5	4	4	5	0	2	3	0		247
Cégénydányád	2	7	1	0	2	2	1	3	1	3	1	0	0	0	0	0	2	1	0	0		285
Csaholc	1	0	1	1	0	3	13	5	2	1	2	4	0	1	2	0	0	3	1	2	1	183
Császló	2	0	0	0	0	1	3	3	0	1	1	3	0	0	0	0	3		0	0		152
Csegöld	0	0	0	0	0	0	3	10	2	2	0	0	1	1	1	3	1	1	0	0		257
Darnó	0	1	0	0	1	0	0	1	1	4	1	1	6	5	4	1	0		0	0		76
Fehérgyarmat	52	66	20	12	11	16	15	17	12	12	10	18	12	23	17	8	17	12	8	7	8	3259
Fülesd	4	1	0	0	0	1	7	4	0	0	0	4	2	2	1	1	0		0	0		176
Gacsály	2	1	1	1	0	0	4	5	1	4	7	5	0	3	8	4	2	1	2	0		307
Garbolc	0	0	0	0	0	0	0	5	0	0	1	1	1	0	1	0	1	1	0	1		72
Gyügye	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0		0	0		138
Hermánszeg	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1	1	0	0	0		1	0		141
Jánkmajtis	5	5	3	6	1	2	10	14	6	11	6	12	8	2	4	1	1	4	1	1		647
Kérsején	0	2	2	2	0	1	1	2	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0		123
Kisar	4	0	1	1	0	4	8	12	4	6	1	0	0	2	0	3	2		1	0		373
Kishódos	0	0	0	0	0	0	1	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0		0	0		35
Kisnamény	2	1	0	0	0	1	2	5	0	1	0	0	0	0	3	2	0		0	0	1	156
Kispalád	3	0	0	0	0	3	11	11	3	3	1	17	3	0	2	2	0		0	0		191
Kisszekeres	2	2	0	0	1	0	4	2	1	6	0	1	1	1	1	1	2	1	0	0		213
Kölcse	5	6	4	1	1	1	14	15	1	5	2	3	8	1	2	3	0	2	2	2	2	563
Kömörő	1	1	2	0	2	0	4	4	2	4	1	0	0	2	0	2	0		0	0		246
Magosliget	0	0	0	0	0	1	14	6	2	2	0	0	0	0	1	0	0		1	2		94
Mánd	1	1	0	0	0	1	1	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0		0	0		107
Méhtelek	1	1	0	0	0	0	2	13	1	2	0	1	2	5	2	2	2		0	0	1	279
Milota	3	2	3	5	1	7	5	5	1	3	0	0	1	7	4	3	1		4	1		322
Nábrád	5	6	1	2	1	7	1	5	0	4	0	0	0	0	1	3	1		2	1		366
Nagyar	1	1	1	0	0	0	10	7	0	1	0	0	1	1	2	0	1	1	1	0		280
Nagyhódos	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	1	0	0	0		0	0		83
Nagyszekeres	1	5	2	2	1	1	4	3	1	1	0	1	3	1	3	1	3	2	0	1		210
Nemesborzova	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0	1		0	0		45
Olcsvaapáti	0	0	0	0	0	0	0	2	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0		153

Panyola	0	0	1	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1		293	
Penyige	0	2	3	2	0	1	5	9	4	8	1	0	0	1	1	4	0	1	1	0		288
Rozsály	0	1	1	0	0	0	5	16	2	6	1	1	0	2	2	3	1	1	0	2		260
Sonkád	2	1	1	2	0	1	8	4	1	6	3	1	2	0	1	1	7	4	0	0	1	248
Szamossályi	0	1	0	1	0	1	2	0	4	0	0	0	0	0	0	1	0		1	0		343
Szamosújlak	2	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0		0	0		197
Szatmárcseke	4	2	2	0	4	4	22	19	2	6	1	1	0	1	4	1	5	1	0	3	1	604
Tiszabecs	8	15	3	1	1	1	13	22	5	6	0	2	1	1	4	0	1	3	4	1	1	420
Tiszacsécse	1	1	0	0	1	1	6	2	1	0	0	0	0	1	1	1	2	2	0	0		117
Tiszakóród	4	1	1	1	0	0	12	9	2	5	0	2	0	0	3	0	1		0	1		322
Tisztaberek	2	0	2	0	0	0	2	21	3	3	1	0	1	2	3	0	2		0	0		213
Tunyogmatolcs	11	11	20	6	5	8	6	13	12	13	0	5	0	12	7	2	3		2	2		937
Túristvándi	3	2	0	2	0	4	7	8	2	4	1	2	1	4	3	1	2		3	0		261
Túrricse	3	1	0	1	0	4	12	10	1	2	4	7	0	0	0	1	1		1	0		232
Uszka	0	0	0	0	0	3	15	3	1	0	6	2	0	0	0	0	0	5	4	4		113
Vámosoroszi	5	0	0	0	1	1	5	4	1	1	1	1	2	3	1	2	0	2	2	1		181
Zajta	0	1	0	1	0	1	1	2	1	0	1	2	0	0	4	0	0		0	0		176
Zsarolyán	0	3	1	0	0	0	3	6	0	7	0	1	1	2	1	1	0		0	0		154

forrás: KSH-TSTAR

17.2 Hivatalos szegregátumi térképek (forrás: NFÜ)

17.3 Fejlesztési térkép

54. táblázat A 10 legnagyobb támogatott project az NFT keretében

Alintézkedés / Település Pályázó neve / Projekt megnevezése:	Megítélt támogatás (Ft):
HEFOP 4.3 Egészségügyi infrastruktúra fejlesztése a hátrányos helyzetű régiókban Fehérgyarmat Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Szatmár-Beregi Kórháza és Gyógyfürdő Fehérgyarmat-Vásárosnamény Egészségügyi infrastruktúra fejlesztése az elmaradott régiókban, rehabilitációs központ kialakítása a Szatmár-Beregi Kórházban	829 254 165,00
GVOP 4.4.2 Szélessávú hálózatok önkormányzatok általi kiépítésének támogatása Magyarország kevésbé vonzó településein Mánd Szatmár I. Projekt Mánd és térsége Térségfejlesztő Társulás Szatmár I. Hátrányos helyzetű települések informatikai és telekommunikációs felzárkóztatása	232 044 622,00
GVOP 4.4.2 Szélessávú hálózatok önkormányzatok általi kiépítésének támogatása Magyarország kevésbé vonzó településein Kisar Szatmár III. Projekt (Kisar és térsége) Térségfejlesztő Társulás Szatmár III. Hátrányos helyzetű települések informatikai és telekommunikációs felzárkóztatása	186 523 887,00
ROP 1.1 Turisztikai vonzerők fejlesztése Olcsvaapáti Felső Tisza-vidéki Környezetvédelmi és Vízügyi Igazgatóság Nemzetközi EuroVelo kerékpárutak a Fehérgyarmati kistérségben	136 086 918,00
ROP 2.3 Az óvodai és az alapfokú oktatási nevelési intézmények infrastruktúrájának fejlesztése Milota Milota Község Önkormányzata Közösen a jövő iskoláiáért	126 198 000,00
AVOP 1.1 Mezőgazdasági beruházások támogatása Fülesd AGRO FÖLDES KFT	90 000 000,00

Termelés hatékonyságát javító modern termésszáritó üzem létesítése Földesen	
GVOP 4.4.2 Szélessávú hálózatok önkormányzatok általi kiépítésének támogatása Magyarország kevésbé vonzó településein Penyige Penyige és Szatmárcseke községek Önkormányzati Társulása Szélessávú hálózatok önkormányzatok általi kiépítésének támogatása Magyarország üzletileg kevésbé vonzó településein	86 177 474,00
AVOP 1.1 Mezőgazdasági beruházások támogatása Nagyszekeres TRANZIT-KER RT (Jogelőd: TRANZIT-FOOD Kereskedelmi Kft) Nagyszekeresi baromfitelep technológiai korszerűsítése	85 013 238,00
AVOP 2.1 A mezőgazdasági termékek feldolgozásának és értékesítésének fejlesztése Jánkmajtis Tranzit - Dió Termelő és Kereskedelmi Korlátolt Felelősségű Társaság Jánkmajtisi diószáritó üzem létesítése	75 062 952,00
AVOP 3.2 A mezőgazdasághoz kötődő infrastruktúra fejlesztése Tiszabecs Tiszabecs Község Önkormányzata Tiszabecsi 058/1 hrsz-ú mezőgazdasági feltáró út építése	72 638 840,00

forrás: www.nfu.hu

55. táblázat 10 legnagyobb támogatott project az ÚSZT-ben

Alintézkedés / Település Pályázó neve / Projekt megnevezése:	Megítélt támogatás (Ft):
ÉAOP 4.1.1/2F-2f Oktatási-nevelési intézmények fejlesztése Fehérgyarmat Fehérgyarmat Város Önkormányzata Bárdos Lajos ÁMK és AMI rekonstrukciója és komplex akadálymentesítése	495 825 503,00
TIOP 2.2.2-08/2 Sürgősségi ellátás fejlesztése - SO1 és SO2 (és ezeken belül gyermek sürgősségi ellátás) támogatására Fehérgyarmat Gyógyszerészeti és Egészségügyi Minőség- és Szervezetfejlesztési Intézet A Szatmár-Beregi Kórház és Gyógyfürdő sürgősségi osztályának komplex fejlesztése	478 289 831,00

ÉAOP 4.1.1/2F-2f Oktatási-nevelési intézmények fejlesztése Botpalád Botpalád Község Önkormányzata Botpalád térségi óvoda és iskola felújítása, bővítése az Európai Unió oktatási színvonal biztosítása érdekében	474 085 790,00
ÉAOP 4.1.1/2F-2f Oktatási-nevelési intézmények fejlesztése Kölcse Kölcse Nagyközségi Önkormányzat A Kölcsey Ferenc Általános Művelődési Központ Általános Iskolájának felújítása és az iskolai tornaterem átépítése	434 278 623,00
ÉAOP 5.1.2/B-09 2000 LE alatti települések szennyvízkezelése Penyige Penyige Község Önkormányzata Penyige község szennyvízcsatornázása és szennyvíztisztító telep építése	327 978 855,00
ÉAOP 4.1.1/2F-2f Oktatási-nevelési intézmények fejlesztése Tiszabecs Tiszabecs Nagyközség Önkormányzata II. Rákóczi Ferenc Körzeti Általános Iskola oktatási-nevelési intézmény felújítása	297 596 235,00
ÉAOP 5.1.2/D1-09 Belvízvédelemhez kapcsolódó térségi vízrendezés Túrístvándi Felső-Tisza-vidéki Vízügyi Igazgatóság Az Öreg-Túr rehabilitációja 2010. I. ütem	296 104 015,00
ÉAOP 5.1.2/D_2-09 Belterületi bel- és csapadékvíz védelmi fejlesztések Tunyogmatolcs Tunyogmatolcs Község Önkormányzata Tunyogmatolcs település belterületi vízrendezése II. ütem	292 410 000,00
ÉAOP 4.1.1/2F-2f Oktatási-nevelési intézmények fejlesztése Csaholc Csaholc Község Önkormányzata A csaholci Általános Iskola felújítása és bővítése	284 972 133,00
GOP 2.1.2-09/C Komplex beruházások támogatása a komplex programmal segített leghátrányosabb helyzetű kistérségekben Kömörő Ár-La Magyarország Kft. A kömörői telephely fejlesztése új aszfaltkeverő és aszfaltterítő gép vásárlásával.	284 949 889,00

forrás: www.nfu.hu

17.4 Melléklet: A kistérségi tükör készítésének módszertana

A kistérségi tükrök elkészítésének módszertani alapjait a Magyar Tudományos Akadémia Gyerekszegénység Elleni Programirodája (MTA GYEP) dolgozta ki. Az Iroda megszűnésével a harmadik körös kistérségek felmérésének módszertani felelőse az MTA TK Gyerekesély-kutató Csoport lett, mely a Magyar Máltai Szeretetszolgálattal (MMSZ) néhány módosítást vezetett be. 2011 végén és 2012 elején a kiemelt gyerekesély programban³⁷ az MMSZ által segített 8 kistérség adatgyűjtési és elemzési keretét is – nagy vonalakban – ez a módszertan adta. A lényegi eltérésekre külön kitérünk.

A kistérségi tükrök megállapításai kvantitatív, kvalitatív és dokumentum-elemzéssel gyűjtött adatokon alapszanak.

A **kvantitatív adatok** fő forrása a **KSH különböző adatgyűjtései** és az ezekből született publikációk, illetve ezek másodelemzései. Olyan településsoros és kistérségi adatsorokat használtunk fel, amelyek bemutatják az egyes területek demográfiai folyamatait, lakáshelyzetét, intézményekkel való ellátottságát, a lakosság képzettségét, egészségügyi helyzetét, illetve gettósodási és szegregálódási folyamatait.

Ezen túlmenően pedig a kistérségekben működő intézmények (szociális, egészségügyi, oktatási intézmények, szakszolgáltatások, valamint a jegyzők) körében kiosztott, két időpontban szerkesztett, ezért néhány eltérést mutató **adatlapok** szolgáltak az adatgyűjtés keretéként. Az ezeken az adatlapokon szolgáltatott adatok néhány esetben ellentmondtak pl. a KSH adatainak, és helyi interjúkhoz képest is előfordult, hogy eltéréseket tükröztek, vagy belső logikai ellentmondásokat tartalmaztak – ezekben az esetekben egyéni mérlegelés alapján döntötték el a tükör készítői és véleményezői, hogy mely adatot emelik be az elemzésbe.³⁸ Az effajta pontosításokat és az

³⁷ Gyerekesély Program országos kiterjesztésének szakmai - módszertani megalapozása és a program kísérése TAMOP-5.2.1-11/1-2011-0001

³⁸ Előfordult például, hogy a jegyzői adatlapokon megadott 18 éven aluli népesség száma nem egyezett a korosztályos bontás összegével, vagy hogy a településen élő, rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben részesülő kiskorúak száma nagyobb volt, mint a hátrányos helyzetűeké, a halmozottan hátrányos helyzetű gyermekek száma nagyobb volt, mint a hátrányos helyzetűeké – holott ezeket a számokat a törvényi szabályozás miatt egymás részhalmozaként kell, hogy megállapítsák. Ezeknek az inkongruenciának több forrása is lehetett: a törvényi szabályozástól eltérő korosztálybontás, az adatgyűjtés időpontja, vagy csak egyszerű félreértelmezés is. (A jelenleg hatályos, 1993. évi LXXIX. közoktatási törvény szerint hátrányos helyzetű gyermek, tanuló az, akinek családi körülményei, szociális helyzete miatt rendszeres gyermekvédelmi kedvezményre való jogosultságát a jegyző megállapította, e csoporton belül halmozottan hátrányos helyzetű az a gyermek, az a tanuló, akinek a törvényes felügyeletét ellátó szülője – a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló törvényben szabályozott eljárásban tett önkéntes nyilatkozata szerint – óvodás gyermek esetén a gyermek három éves korában, tanuló esetében a tankötelezettség beállásának időpontjában legfeljebb az iskola nyolcadik évfolyamán folytatott tanulmányait fejezte be sikeresen; halmozottan hátrányos helyzetű az a gyermek, az a tanuló is, akit tartós nevelésbe vettek. A rendszeres gyermekvédelmi kedvezmény megállapítására vonatkozó szabályozásról ld. a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény 19. §-át.)

Hasonló bizonytalanságokkal találkoztunk a veszélyeztetett és védelembe vett gyermekekre vonatkozó adatközlés esetében is. (A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény szerint a veszélyeztetettség olyan – a gyermek vagy más személy által tanúsított – magatartás, mulasztás vagy körülmény következtében kialakult állapot, amely a gyermek testi, értelmi, érzelmi vagy erkölcsi fejlődését gátolja vagy akadályozza. Ha a szülő vagy más törvényes képviselő a gyermek veszélyeztetettségét az alapellátások önkéntes igénybevételével megszüntetni nem tudja, vagy nem akarja, de alaposan feltételezhető,

adathiányokat, ellentmondásokat mindenhol feltüntettük. Az adatok begyűjtését 2012. május 15-ével zártuk le. Az így gyűjtött adatok a helyi lakosság korszerkezetére, részletes foglalkoztatottsági helyzetére, helyi gazdasági szereplők meglétére, alap- és szakszolgáltatások elérhetőségére, főbb problémákra és intézmény-fejlesztési igényekre, valamint elsősorban a gyerekek és a gyermekek családjaira fókuszálva a szociális szolgáltatásokban részesülők összetételére és a főbb esetfajtákra, az oktatási intézményekbe járó gyerekek összetételére, nevelési-fejlesztési igényeire, valamint a koragyermekkor és a terhesség időszakában leggyakrabban felkeresett védőnői hálózaton keresztül megtudható, a gyerekek egészségügyi állapotára vonatkozó információkra vonatkoztak. A munkaügyi ellátó és a pedagógiai szakszolgálat adatszolgáltatása is az MTA GYEP által kialakított és továbbszerkesztett adatgyűjtő lapok segítségével történt.

Az **adatok további forrása** a Magyar Állami Kincstár (helyi költségvetési adatok), az Oktatási Hivatal (kompetencia-mérési adatok), illetve a Nemzeti Fejlesztési Ügynökség (fejlesztéspolitikai források felhasználása) volt. A közlekedési elérhetőség vizsgálatához felhasználtuk a Volán és az MÁV menetrendi adatait is. A lakosság foglalkoztatási helyzetére vonatkozó adatokat részben a Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat (NFSZ) adatsoraiból nyertük ki. A Tükrökben az MTA Regionális Kutatások Központja, Térségfejlesztési Kutatások Osztálya által kialakított és az MTA GYEP által kiszámolt szegénységi kockázati indexet használtuk az egyes kistérségeken belüli átfogó, települési szintű (lényegében „fejlettségi”) egyenlőtlenségek vizsgálatához. A kvantitatív adatok megjelenítése az egyes tükrökben – részben terjedelmi okokból, részben pedig azok változó relevanciájának köszönhetően – eltérő.

A **kvalitatív adatok** forrásai helyi interjúk, fókuszcsoportok, bejárások, illetve „helyi játszások”.

Az **interjúkat** a Magyar Máltai Szeretetszolgálat kistérségi munkatársai részben strukturált vagy szabad interjúk formájában vették fel, elsősorban az adott településeken tapasztalható életkörülményekre, fő kihívásokra fókuszálva. Ezeket az interjúkat a munkatársak a jegyzeteik alapján vázlatosan rögzítették (hangfelvételeket nem készítettünk), összefoglalva a megfogalmazott állításokat. Több száz ilyen interjú készült, néhány szereplőt többször is felkerestek a munkatársak.

A **fókuszcsoportos megbeszélések** a kistérségekben irányított találkozók voltak – ezeken elsősorban a gyerekeséssel kapcsolatos helyi vagy szakmai igényeket térképezték fel az adatgyűjtők, ún. munkacsoportos formában. Ezeknek a munkacsoport megbeszéléseknek az összefoglalása is írásos formában készült el, előzetesen kijelölt formátumban (a szakmai megbeszélések vezérfonalát is egy előzetesen megadott „napirendi pont” felsorolás adta). Az egyes kistérségekben eltérő számú fókuszcsoportos megbeszélés zajlott – igazodva a kistérségek településszerkezetéhez, topográfiájához, mikrotérségi dinamikájához.

A kvalitatív információk harmadik forrása a **„bejárások”**, amikor a Magyar Máltai Szeretetszolgálat munkatársai a kistérségben utazva, véletlenszerűen a terepen sétálva kiválasztott helyi lakosokkal (vagy éppen postással, kocsmárossal) elbeszélgetve figyelték meg az egyes települések, családok helyzetét, és ezekről a bejárásokról rövid összefoglalókat, fényképes vagy videós beszámolókat készítettek. A bejárások során tárták fel a munkatársak az ellátások és a szolgáltatások elérhetőségét. A bejárások 2011 ősze és 2012 tavasza között zajlottak.

hogy segítséggel a gyermek fejlődése a családi környezetben mégis biztosítható, a települési önkormányzat jegyzője a gyermeket védelembe veszi.)

A kvalitatív adatok negyedik forrása – az addigi módszertanhoz képest **új elemként** - a „**játszás**” volt, amelyek során egy játékokkal és szakképzett animátorokkal „ellátott” játszóbusz érkezett egy előre megszervezett helyszínre (pl. falu, vagy oktatási intézmény, közösségi tér, szabadter), és ott a Mobil Játszóter program a gyerekeknek nyújtott néhány órás játékos, kreatív foglalkozásokat. Ezeknek a játszásoknak ugyanakkor nemcsak a gyerekek általános fejlettségi és egészségügyi állapotának résztvevői megfigyelése, hanem a bevont szülők és pedagógusok, egyéb felnőttek kötetlen interjúhelyzetben való véleményének begyűjtése is a célja volt pl. épp a szolgáltatókkal, a helyi viszonyokkal, a helyi társadalom működési mechanizmusaival vagy akár a helyi közéleti és közösségi szereplőkkel kapcsolatban. A „játszásokról” szintén összefoglalót írtak a helyi munkatársak – általában a résztvevő munkatársak közül többen is, ezzel finomhangolva a megállapításokat.

A **dokumentumelemzés** minden kistérségben más és más volumenű és minőségű anyagokra épített. Azokban a kistérségekben, ahol akadémiai szakirodalom is rendelkezésre állt a helyi fejlesztési stratégiák és dokumentumok mellett, ott ezekre is támaszkodtunk (ld. egyes település-típológiák, a helyi szükségletek és a helyi kapacitások viszonya, a közoktatási helyzet, térségi folyamatok). Másutt a helyi stratégiák és a kistérségi dokumentumok nyújtottak átfogó betekintést a területek kihívásairól – ezeknek a dokumentumoknak a megállapításai részben kiindulópontként szolgáltak az interjúk és a fókuszcsoportok vezérfonalának kialakításakor, illetve ezek segítségével tudtunk pótolni hiányzó adatokat is.

A tükrökben feltárt fejlesztési szükségleteknek csak egy részére vonatkoznak a kistérségi gyerekesély program keretében megvalósítható tevékenységek, mivel azok – a fejlesztéspolitikai és társadalomismereti tapasztalatokhoz illeszkedően - más, strukturális és szociális feszültségek vizsgálatára is kitértek.

A tükrökben leírtak a Magyar Máltai Szeretetszolgálat kistérségi munkatársai, Kozma Noémi és Nyíri Noémi, illetve az adatgyűjtésben és elemzésben segítséget nyújtó Balás Gábor véleményét tükrözik.

A felhasznált KSH adatsorok összeállításában a Pannon.Elemző Kft. munkatársai voltak segítségünkre.